VALTER SKOT

AJVANHO

Ajvanho

„Libri im"

BIBLIOTEKA PËR FËMIJ E TË RIJ

5

VALTER SKOT

AJVANHO

RILINDJA
SIPËRMARRJE GAZETARE-BOTUESE
PRISHTINË — 1959

Titulli i origjinalit:

WALTER SCOTT

I V A N H O E

Përkthyen prej serbokroatishtes:

LATIF MULAKU E LATIF BERISHA

Redaktor

SULEJMAN DRINI

Ilustrator

MIOMIR ZUBIQ

VALTER SKOTI

Pa dyshim, Valter Skoti hyn në radhët e shkrimtarëvet mâ të dashtun në letërsin angleze për të rritun e aq mâ tepër për të rij. Veprat e tij japin njoftime të begatshme dhe të shumllojshme mbi historin e vjetër angleze, mbi nji kohë të mbushun plot me kacafytje, me lufta ndërmjet vetë popullit anglez, me kundërshtime vllavrasëse dhe me beteja për grabitjen e fronit n'Angli dhe në vendet tjera; ato janë pasqyrë e gjallë e së kaluemes së lashtë të popullit anglez dhe paraqesin të gjitha shtresat e popullit: edhe aristokracin e naltë oborrtare, edhe aristokracin e mesme, edhe masat e gjana popullore; ato i paraqesin fytyrat pozitive dhe negative të së kaluemes së popullit anglez: i pikturojnë me ngjyrna të gjalla zakonet, vetit dhe karakterin e popullit anglez.

Valter Skoti rrjedh prej nji familjeje të vjetër. Stërgjyshnit mâ të vjetër të tij kanë qenë rojtarë të malit. Kah fundi i shekullit XVIII ata ishin familja mâ e njoftun në krahinën e tyne, në Skotlandë. Për së shpejti ata u banë pronarë të shum tokave. Aty e kishin edhe kështjellën e vet dhe u duel zani për luftarë trima dhe mbrojtës të pronavet të veta prej sulmuesvet e dhunuesvet të ndryshëm n'at kohë të turbullt. Skoti i përmend me mburrje ato trimni të stërgjyshëvet të tij.

Valter Skoti lindi më 15 gusht të vjetit 1771 n'Edinburg të Skotlandës. Familja e tij ishte shum e madhe; shkrimtari në fjalë ishte i nanti fëmi me radhë. Të gjashtë vllaznit dhe motrat para tij i vdiqën heret, prandej prindët i kushtuen kujdes të madh dhe të veçantë rritjes së fëmijve tjerë.

Mbas nji sëmundjeje të randë, Skotin e vogël e dërguen n'ajr të pastër, në natyrë, që të përmirsohej. Qëndrimi i tij në këto vende të mbushuna me shum përmendore historike, kontakti me njerzit që dijshin shum tregime dhe legjenda për këto përmendore, ia zhvilluen qysh heret fantazin dhe dashunin ndaj së kaluemes këtij djaloshi. Këto përshtypje dhe njohuni që i fitoi atje i zgjanoi dhe i thelloi edhe mâ tepër tue ndëgjue edhe lexue balada të vjetra skotlandeze. Qysh në fëmini Skotit i ra në dorë vëllimi i baladavet të Persiut, shkrimtarit në zâ të kohës së vet, të cilat e magjepsën dhe i lanë mbresë shum të thellë. Dashunija ndaj librit, e zhvillueme qysh atëherë tek Skoti, vazhdoi gjatë tanë jetës së tij. Veçanërisht tue lexue veprat prej historis angleze, Skoti përfitoi dituni të madhe, të cilën e plotsoi vazhdimisht edhe mâ vonë.

Mbasi kreu shkollën e mesme Skoti u regjistrue n'Universitetin e Edinburgut, të cilin edhe e mbaroi. Edinburgu aso kohe ishte nji qytet i vjetër i Skotlandës, nji thesar i gjallë i historis së Skotlandës, nji qytet në të cilin ruheshin traditat jashtëzakonisht bukur. Pra, Skoti, u zhvillue në nji kësi ambienti, ambient që në çdo hap mbillte tek ai përshtypje e i jepte njohuni të ndryshme. Gjatë kohës së studimevet si dhe mâ vonë si avokat, u njoft me shum shkencatarë dhe letrarë që aso kohe kishte mâ shum Edinburgu se Londra. Skoti u bâ i njoftun si avokat, por fama e tij letrare për së shpejti ia tejkaloi asaj juridike.

Edhepse nderohej shum e kishte famë të madhe letrare, Skoti bante nji jetë shpeshherë jashtëzakonisht të vështirë. I ngarkuem me borxhe, ai disa herë u detyrue me shkrue vepra letrare për të holla që të mundte me jetue, prandej disa vepra të tij nuk e kanë atë freski dhe fuqi që e kanë veprat e krijueme në çastet e gëzimit e pa brenga. Posaçërisht veprat e fundit të tij nuk mund të krahasohen përkah vlefta me veprat e kohës së pjekunis. Kah fundi i jetës Skoti u sëmu randë, por, pothuejse, deri në vdekje e mbajti pendën në dorë dhe shkroi. Vdiq me 21 shtatuer të vjetit 1833 dhe shkaktoi dhimbje të madhe ndër masa të gjana si poet dhe prozator populluer.

Valter Skoti ka qenë shkrimtar i pajisun me nji kulturë të gjanë dhe talent të madh. Përvojën e fitueme në jetë dhe në kontakt me njerzit e zgjanoi shum veçanërisht me përvojat e njerëzvet tjerë që i mësoi prej libravet. Ai lexonte për së tepri. Meqenëse kishte nji kujtesë të fortë, ai, siç thonë biografët e tij, edhe në pleqni ishte në gjendje me përsëritë përmendsh, shum vjet mbas leximit, pjesë të tana të libravet që i kishin pëlqye. Mbasi u njoft me librin me anë të baladavet të Persiut, ai vazhdoi me lexue shkrimtarët anglezë, por njikohsisht lexonte edhe shkrimtarët klasikë të Greqis dhe Romës së vjetër por mbasi dinte shum gjuhë të hueja (gjermanishten, frengjishten, italishten), i admironte edhe shkrimtarët e huej bashkëkohorë dhe të vjetër: poetët gjermanë (Goeten dhe Shilerin), mandej ata italianë (Arioston). Veçanërisht i pëlqente poezija bashkëkohore gjermane. Punës letrare ia filloi me përkthimin e „Lenorës", baladës së njoftun të shkrimtarit në zâ gjerman Byrgerit; aq mâ tepër filloi me përkthye edhe nji dramë të Goetes.

Veprimtarin origjinale Skoti e filloi me poezi — me balada. Në vjetin 1802 e botoi librin e tij të parë, për-

mbledhjen e baladavet, me të cilat fitoi famë të madhe edhe në Skotlandë edhe n'Angli. Këto lloj letrar, i cili bani të mundshme ringjalljen e së kaluemes në formë kallzimi dramatik, Skoti e vazhdoi me dashuni të madhe.

Mirëpo, Skoti mbetet mâ tepër i njoftun me novelat dhe romanet e tij. Këto lloje letrare me përpjestime mâ të gjana i përgjigjeshin natyrës artistike t' epikës së Skotit. Skoti me natyrën e tij artistike kishte prirje për vepra me përpjestime të gjana, për akcione të ndërlikueme në të cilat marrin pjesë shum persona; prej së kaluemes së popullit të vet ai përfshin ngjarjet e randsishme, për paraqitjen dhe ringjalljen e të cilavet i duhej mâ tepër vend, prandej për realizimin e kësaj ideje i përshtatej mâ së miri romanit. Ka shkrue disa novela dhe romane, prej të cilavet mâ të njoftunat janë: „Veverli" (1814), „Gaj Maneringu", „Antikashi" (1815) — këto tri libra janë të përkthyeme në sërbokroatishten; „Kallzimet e të zotit të shtëpis" (në tre blej prej vjetit 1816 deri në vjetin 1819). „Bob Roji" (1817), „Ajvanho" (1820), „Keniluerti" (1821, i përkthyem në sërbokroatishten), „Kventin Dervardi" (1823, i përkthyem në sërbokroatishten), „Kallzimet e gjyshit" (në katër blej prej vjetit 1828 deri në vjetin 1830) etj.

Të gjitha romanet e Valter Skotit janë ose me motive të së kaluemes së Skotlandës dhe t'Anglis ose të lidhuna ngushtë me të. Me anë të tyne ringjallet e kaluemja e këtyne vendeve në nji mënyrë të veçantë në letërsi. Në të përshkruemit e trimavet dhe të ngjarjevet të së kaluemes Skoti ka shprehë njohuni të thella dhe dashuni të madhe, âsht përpjekë me i paraqitë sa mâ objektivisht, ka kërkue në to fytyrat pozitive, personazhet heroike, që sakrifikojnë çdo gjâ, madje edhe jetën, për triumfin e së drejtës, për të fitue e mira kundër së keqes. Edhepse personazhet e tij janë portretue si personazhe „të nalta"

me plot veçorina romantike, në to gjithashtu hasim edhe elemente realiste; tue lexue romanet e Skotit asnjiherë nuk mund të largohemi prej ndodhivet, bindse të jetës dhe vërtetsis së ngjarjevet dhe të njerëzvet. Edhe atëherë kur fantazija e shkrimtarit na rrëmben, ne gjejmë në personazhet e tij njerzit e përditshëm, me të metat e dhe virtytet njerzore, njerzit e ligj dhe herojt, shpirtat e përkulshëm dhe të naltë, dhunuesit dhe mbrojtsit e të shtypunvet. Të këtilla janë shumica e romanevet të tij të njoftun; i tillë âsht edhe romani i tij „Ajvanho". Vëreni këto vetí njerzore të personazhevet të tij në roman dhe shifni se sa janë të mundshme të shpeshta dhe të vërteta në jetë. Të gjitha këto Skoti i përpunoi me të njajtën dashuni dhe dëshirë që t'i paraqesi sa mâ realisht: edhe fisnikët arogantë, Rexhinald Fron de Befin, Brijan de Boa-Gilberin, edhe klerikët dinakë të rendit të naltë, si dhe njerzit e masavet popullore: shërbëtorin Gurt, Vambën e marrë, Lokslin jomen, Sedrikun dhe djalin e tij etj. Karakteri realist i këtyne fytyrave, sjelljevet dhe marrëdhanjevet të tyne kontribuon në njoftjen mâ të mirë, mâ të saktë dhe mâ të gjithanshme të kohës në të cilën ndodh akcioni. Tue lexue „Ajvanhon", njeriu fiton shum njohuni jo vetëm prej historis angleze, por edhe prej historis dhe rregullimit shoqnuer të popujvet tjerë t'asaj kohe.

Ky roman i Skotit, si edhe veprat tjera të njoftuna të tij, dallohet me disa veçorina: me ngjarje interesante, me dialogje të gjalla, me këshilla, me përshkrim të gjallë të fytyravet, me analizë të fuqishme dhe me njohuni të natyrës njerzore, me begati njohunish — gjana këto që kanë randsi të madhe për njeriun e ri i cili posa hyn në jetë dhe në shkencën mbi jetën dhe botën. Me këto veçori Valter Skoti zen nji ndër vendet e para në letërsin angleze dhe hyn në radhën e atyne edukuesvet joimpo-

nues të shum breznive jo vetëm n'Angli, por edhe në mbarë botën, sepse me humanizmin që shpërthen prej vepravet të tij ai nuk i takon vetëm rinis angleze, por si gjithë shkrimtarët e mëdhej, rinis së mbarë botës

Romani „Ajvanho" në sërbokroatishten âsht përkthye dhe botue para mâ se pesëdhetë vjetsh (në përkthimin e Çed. Petroviqit, botim i SKZ, 1901, lib. 63). Mbas luftës së fundit âsht ribotue përsëri. — Në këtë përkthim figurojnë vetëm disa pjesë të zgjedhuna të romanit, në të cilat janë të ruejtuna në tansi pothuejse të gjitha ngjarjet kryesore.

Romani në tansi, përveç ngjarjes interesante, i sjell lexuesit edhe kënaqsi të tjera. Në tê me anë të shum detaleve âsht përfshi gjansisht jeta feudale n'Angli, me shum realizëm janë pikturue marrëdhanjet shoqnore feudale në të kaluemen e popullit anglez. Prandej, ky roman me ngjyrna shum të gjalla e pasunon lexuesin me njohuni të shumllojshme dhe ia zgjanon njohunit e mësimit të historis. Për këtë arsye romani duhet lexue në tansi në klasët e nalta.

R. D.

Shënim. — Kjo zgjedhje prej këtij romani shum të popullarizuem të Skotit âsht përkthye në sërbokroatishten simbas redaksis së E. P. Prentisit (Botim i George G. Harap and Co Std. London).

Kreu i parë

I MARRI I OBORRIT DHE DERRARI

Dielli kishte perëndue mbas nji rrahu të mveshun me bar të dendun të prozhmit të gjanë që shtrihej mbi kodrinat e luginat midis Shefildit dhe Donkasterit.

Nën lisat e degzuem kunorëgjanë e shindrorë rrijshin dy njerëz, mâ i vjetri, derrari, kishte nji pamje të vrazhdë, trashanike dhe t'egër. Kishte veshë do petka prej lëkure të regjun të njifarë shtâze, e cila gëzofin e kishte aq të bajtun saqë ishte e pamundun me caktue se i çfarë shtaze do të jetë. Kishte mbathë do opanga të lidhuna me gjalma të lëkurës së derrit, kurse rrypat prej nji lëkure të hollë i mbështillshin kambët e tij deri mbi pulpa. Pallta e shkurtë, e cila i binte deri te gjûjt, ishte e ngjeshun me rryp, kurse në nji anë të saj i mvarej nji

---

Shefildi — qytet n'Anglin e mesme; aty âsht mjaft e zhvillueme industrija metalurgjike: e çelikut, e armëvet, e maqinavet. Rrethina e tij âsht e pasun me qymyr, kështuqë ka mjaft minjera të qymyrit.

Donkasteri — qytet në kontean angleze Jorkshajr; qendër e bazenit të qymyrit; i njoftun për industrin e maqinavet, të letravet dhe të çokollatavet. Në Donkaster ende mbahen vrapimet në zâ të kuajvet t'organizueme qysh në vjetin 1776.

brî dashi e nji thikë me dy teha. E vetmja gjâ që të binte në sy prej veshmbathjes së tij ishte gjerdani i mesingut, i cili ia rrethonte me të fortë qafën. Në te kishte nji mbishkrim të skalitun në gjuhën saksone „Gurti, biri i Beovulfit, âsht bujkrob trashigimtar i Sedrikut prej Rotervudit."

Shoku i Gurtit posa kishte kalue vjetët e rinis, i bante do petka të shkëlqyeshme e të larme. Palltën e kishte me ngjyrë të purpurt e të stolisun në nji mënyrë të veçantë me lloj-lloj ngjyrnash: bante edhe nji xhybe prej cohës së purpurt me astar të verdhë dhe nji kapelë të gjatë në maje të zbukurueme me zile. Edhe ky, sikurse derrari Gurt, e kishte gjerdanin me nji mbishkrim të shkurtë: „Vamba, biri i të Marrit, âsht bujkrob i Sedrikut prej Rotervudit".

„Dhashtë zoti e Vitaldi i shêjtë i vraftë ata thi të mallkuem!" — bërtiti derrari, mbasi kot së koti u mundue me i largue derkucët prej lendevet të ahavet dhe të lisavet të cilat i hajshin si ambëlsina. — „Këtu, Fanks, Fanks!" — bërtiti ai kur qeni-ujk po vraponte në mes tyne. — „Dhashtë zoti e dreqi i nxjerrtë dhambët e nana e tij e mbytë rojtarin e pyllit që po ua pret thojt e kambëvet të para qenvet tonë, e që për këtë arsye nuk

---

Bujkrob — bujk katundar i cili jeton në tokën e zotnis — të ndonji pronari ose spahiu dhe i jep t'ardhunat prej tokës, që e punon. Ajo pagesë ishte herë mâ e madhe e herë mâ e vogël. Përveç kësaj, bujkrobi ka qenë i detyruem me bâ kurdoherë që zotnija kërkonte, punë të ndryshme, dmth. nji numër të caktuem ditësh gjatë vjetit. Në kohën e mesme, në kohën e feudalizmi, bujkrobët, ekzistojshin nëpër të gjitha vendet e edhe te na. Kur Turqit i pushtuen vendet ballkanike, pozita e bujkrobëvet katundarë u vështirsue: katundarët s'kishin ma kurrfarë të drejtash mbi tokën që e punojshin; ata ishin vetëm puntorë mëditës pa pasë të drejtë me jetue prej tokës të cilën e pu-

po kemi prej tyne kurrfarë dobije! Vambë, në qofsh njeri, çou e ndihmomë!"

„I pyeta kambët e mija për kështillë" — ia ktheu i marri pa luejtë vendit — „e ato janë të mendimit se do të bajsha nji punë anmiqsore sikur t'endesha me këto rrobe nëpër at baltinë. Prandej po të kështilloj që ta ndjellish Fanksin dhe t'ia lash tufën fatit të tij".

Mirëpo derrari dhe qeni vazhduen me i pritë thít, pa u vû veshin fjalëvet të Vambës, kurse ai i vërente pa lëvizë deri sa veshi i tij i mprehtë ndjeu hingllimën e disa kuajve, që po afroheshin dhe deri sa në nji rrah të malit u dukën nja dhetë kalorsë.

Njani ndër dy kalorsit e parë shifej qartazi se ishte ndonji fetar i naltë, sepse ish veshë me rrobe murgu të rendit cistercin, por prej nji materiali mâ të mirë se ai që ata zakonisht e bajnë. Mbas tij shkojshin dy djelmosha të manastirit: njani mbante nji kalë të mrekullueshëm shale, kurse tjetri nji mushk të ngarkuem me plaçkat e murgut.

Shoku i murgut atëherë mâ i kishte kalue të katërdhetat: i hollë, i fuqishëm, i gjatë dhe muskuluer. Shtati

---

nojshin; toka kaloi krejtsisht në duert e zotnijve pushtues dhe ata e shndërruen në spahillëqe, begllëqe, etj. Te ne, në Bosne dhe Hercegovinë, katundari ishte në nji pozitë të tillë bujkrobësh deri në vjetin 1919, kur u bâ reforma agrare mbas Luftës së parë botnore, dhe katundari u bâ i lirë e fitoi të drejtën e tokës që e punonte qysh me kohë.

Rendi cistercin — në mes të murgjvet katolikë ekzistojnë disa rende: ata ndryshojnë simbas zotnimit të cilin e japin murgjet me rastin e hymjes në ndonjenin rend prej tyne, simbas detyravet, simbas rrobevet etj. Rendi cistercin (cistercit) âsht themelue në Francë, në Cisterci, afër qytetit Dizhon; i njoftun edhe me emnin si rend „i vllëzënvet të murrmë" për shkak të veshjes së tyne të veçantë.

i tij atletik sikur t'ishte krejt i bërbamë prej nervavet, eshtnavet dhe muskujvet, të cilët kishin pësue me mija brenga e ishin të gatshëm me i përballue edhe mija të tjera. Ishte i veshun me nji xhybe bojë alle, e në krahun e djathtë nji kryq të bardhë. Nën rrobet e shëndritshme kishte nji mburojë elastike. Mbas tij shkojshin shqytarët me kuaj të përgatitun për luftë, me mburojë dhe heshtë, kurse mbas tyne shkojshin kaluer dy përcjellës të tij nga Lindja.

Vamba dhe Guri qysh në pamjen e të dy nga lindja e murgut e njoftën kujdestarin abacis së Zhorvës, të njoftun në disa mile për rreth si adhurues gjahu dhe gostije, por nuk e njoftën shokun e tij, e paraqitja e atij të hueji aq shum i tërhoqi që të dy sa që mezi e ndien pyetjen e murgut kur mbërrijti grupi i kalorsëvet ke ata.

„Po ju pyes, fëmij", — përsëriti abati, tue folë me gjuhë të përzieme me të cilën Normanët dhe Danezët merreshin vesh në mes veti — „a gjindet kund afër ndonji njeri i mirë që, për hirë të zotit dhe për besniki ndaj nanës — kishë, kishte me u bâ mikpritje dhe strehim dy shërbëtorëvet të saj të përkulshëm dhe përcjellësvet të tyne për nji natë?"

„Shërbëtorëvet mâ të përkulshëm!" i pështëriti Vamba Gurtit — „Kisha me dëshirue me i pa shërbëtorët e tij mâ të naltë!" Mandej u drejtue kah të huejt:

Shqytar — fisnik i rendit t'ulët në shërbim të fisnikëvet të rendit të naltë; me qenë shqytar ka qenë nderë, si edhe me qenë sater (pazh) në shërbimin oborrtar.

Abaci — pasuni e manastirit nën drejtimin e nji abati.

Milë — mas gjatsije. Milat janë të ndryshme: mila e vjetër romake kishte 1,479 km; mila e Italis (detare): 1,852 km; mila angleze, 1523 km; mila angleze (detare): 1851 km.

Abat — Në fillim abat quhej kujdestari i nji manastiri, kurse mâ vonë abati u bâ kujdestari i të gjithë prelatëvet të naltë.

„Nëse etnit e ndershëm dëshirojnë ushqim të mirë, pije dhe ndej të mirë" — filloi ai — „atëherë disa mile tue shkue kaluer do të mbërrijnë në manastirin e Brinksvortit; ose nëse kanë dëshirë me kalue mbramjen tue u lutë, kishin mujtë me u nisë teposhtë asaj rruge, e cila kishte me i qitë deri ke vendbanimi eremitik i Kopmanhertit, në të cilin banon nji eremit i divoçëm".

Abati në të dy propozimet e lëkundi kryet.

„Nëqoftëse tingllimet e zilevet të tua nuk ta kanë turbullue trunin ende, duhet ta dijsh se ne, etnit e kishës, nuk shërbehemi me mikpritje në mes veti", iu përgjegj ai.

Mirëpo Vamba gjithnji përpiqej me kambëngulje që ta shpëtojë zotnin e vet prej vizitës që i kërcnohej dhe ia kujtoi abatit nji fjalë të vjetër:

„Mëshira fillon nga pragu i shtëpis sate".

„Djalosh, mjaft mâ me ato sjellje të turpshme!" — e ndërpreu kalorsi i armatosun. — „A don me na tregue rrugën deri në...? Si quhet ai pronari juej, abat Ajmer?"

„Sedrik, Sedrik Saksonasi" — iu përgjegj abati.

„Rrugën s'âsht lehtë me e gjetë — tha Gurti — „mirëpo edhe Sedrikët shkojnë heret në prehje".

„Hesht, rob!" — bërtiti ushtari, të cilin e zemroi sjellja e panjerzishme e derrarit dhe, meqenëse shërbëtori qëndronte me kambëngulje në të veten, tempullari çoi shkopin e tij.

Tempullar — rend murgjsh bujarë. Tempullarët në kohën e mesme kanë qenë murgj — ushtarë, të cilët i takojshin nji rendi të veçantë dhe luftojshin në luftat e kryqzatavet për çlirimin e vorrit prej të pafevet. Rendi i kalorsëve-tempullarë âsht formue mbas luftës së Kryqzatës së I-rë në Jerusalem në gërmadhat e tempullit — prej kah edhe vjen emni i vendit. Mbas ramjes së Jerusalemit nën Turqit, kalorsit — tempullarë ikin

„Mos, vlla Brijan, pash emnin e virgjineshës Mari! Mos mendo se je ende në Palestinë!" — bërtiti abati. — „Ne të ishullit na i ka anda vetëm ato goditje që vijnë prej kishës së shejtë".

Mandej iu drejtue Vambës dhe përsëriti pyetjen e vet. I marri tue ngurrue me iu përgjegjë, u mendue nji moment.

„Le të vazhdojë këtij shtegu hirsija juej deri sa të mbërrij te nji kryq i rrëxuem" — tha ai mâ në fund. — „Ai âsht nji pëllambë mbi tokë! Mandej ecni shtegut të majtë — katër shtigje kryqzohen aty, tek ai kryq i rrëxuem — e shpresoj se hirsija juej do të mbërrijë në konak para se të fillojë furtuna".

„Nëse i mbahen këshillës sate t'urtë, vështirë që do të munden me mbërrijtë sonte në Rotervud" — i tha Gurti shokut të vet kur grupi i kalorësvet i thumboi kuajt dhe iku.

„Jo" — tha i marri tue u zgërdhi — „por, nëqoftëse kanë fat, do të mbërrijnë në Shefild... Paj s'jam aq rojtar i keq i pyllit sa me i tregue qenit se ku rrin dreni, përveç në e bafsha me qëllim që ta ndjeki prej strofullit".

N'at ndërkohë udhtarët mbërrijtën te kryqi i rrëxuem.

---

së pari në Qipro, e mandej në Francë. Në luftat e kryqzatavet ata u pasunuen shum, tue i grabitë vendet nëpër të cilat kalojshin si dhe tue bâ tregti. Ata kishin nji pasuni aq të madhe saqë u jepshin të holla hua edhe sundimtarëve dhe papavet. Prandej arrijtën me u forcue për së tepri. Rendi i kalorsëve — tempullarë ka pasë jetë deri në shekullin e XIV, kur papa e pat shkatrrue në kërkesë të mbretit — Filipit të IV. Mbas shkatrrimit të rendit të kalorësve-tempullarë mbreti — Filipi i IV, e zuni kujdestarin e atij rendi dhe e dogj si heretik së bashku me 54 kalorës, kurse pasunin e atij rendi e rrëmbeu për vehte. Përveç këtij rendi ka ekzistue edhe rendi i „të mëshirshëmvet" për (hospitalierët) dhe i „jehovistëvet" (kalorsit e Jehovit të shêjtë).

„Më duket se ai na tha me u kthye në të majtë" — tha Abati.

„Në të djathtë" — tha ushtari.

„Në të majtë, në të majtë, sigurisht. Më kujtohet kur na kallxoi drejtimin me shpatën e tij të drejtë".

„Përnjimend; por ai shpatën e mbante n'anën e majtë dhe na e tregonte për krye vetit" — vërtetonte me kambëngulje tempullari.

I pyetën edhe përcjellsit, por ata u përgjigjen se nuk kanë ndie. Dhe atëherë, meqenëse ende ngurrojshin tue mos dijtë se kah me ia mbajtë, syni i mpreftë i ushtarit vërejti nji njeri që po flente në rranzën e kryqit.

„Hugo, lëkunde me majen e heshtës sate!" — urdhnoi ai.

I panjoftuni po flente; nuk ishte i vdekun, e porsa e prekën, menjiherë brofi në kambë. Edhe ai po shkonte në Rotervud dhe ishte i gatshëm me ua tregue rrugën, nëse do të mundeshin me i dhanë nji kalë. Ia dhanë kalin. I panjoftuni i hypi i prim grupit të kalorësvet nëpër ura, moçalishte dhe pyje, deri sa në fund u tregoi nji ndërtesë të gjatë t'ultë e në formë të parregullt se aty âsht vendbanimi i Sedrik Saksonasit.

Tempullari i ra brinit të tij e dera u hap menjiherë.

Kreu i dytë

ZOTNI BRIJAN DE BOA-GILBERI E THËRRET AJVANHON NË DYLUFTIM.

Në trepezarin e madhe në Rotervud Sedrik Saksonasi po rrinte pranë tavolinës me disa shërbëtorë të vet, të cilët ia vërejshin shiqimet dhe pritshin urdhnat e tij.

Qeni-ujk, plak dhe i tmershëm menjiherë zuni vend afër kolltukut të zotnis dhe herë mbas here vente kokën e madhe leshatake në gjûjt e Sedrikut ose e futte turinin në duert e tij. Mirëpo Sedriku e shtyni.

„Poshtë, Balder, poshtë! Nuk kam nge për marrina" — i tha me zemrim zotnija.

Për shkak të disa rrethanave Sedriku nuk ishte në qejf. Ledi Rovenën po e pritshin në darkë, mirëpo ajo ishte vonue. Gurti me shoqnin e vet ende s'ishte kthye, dhe ishte krejt e besueshme se s'kishte mbërrijtë ende për arsye se kusarët do t'ia ken sulmue thít, ose për shkak të ndonji baroni dhunues t'afërm. Përveç kësaj Sedriku s'kishte shti gjâ në gojë prej dreke dhe tash po pritte që Vamba, i marri i tij simpatik, t'ia bante darkën me mahinat e veta.

Ledi — me këtë fjalë titullohesh in'Angli grat ose vajzat fisnike.

Baron — titull fisnikësh

„Pse nuk po vjen mâ ledi Rovena?" — pyette Sedriku pa ia nda. — „E çka âsht kjo, le të shkojnë në dreq të mallkuem, që u vonue Gurti kaq shum në fushë? Ku âsht Vamba? Më duket se dikush paska shkue me Gurtin. Mos e kanë marrë edhe atê, at të marrë Sakson, dhe e kanë çue për ta dëfrye ndonji zotni norman. Por unë kam me ia marrë hakun... Ndoshta ata mendojnë se jam plak. Por, edhepse jam i vetëm e pa fëmij, do të binden se nëpër dejt e Sedrikut qarkullon gjaku i Hervardit. Ah. Vilfred! — pëshpëriti plaku me vehte — „sikur të mujshe me i formue epshet tua, baba yt s'kishte me qenë kështu i vetmuem në ditët e pleqnis!"

Zani i brinit të tempullarit e shkundulloi prej atyne mendimeve.

„Te dera, fëmij!" — bërtiti, tue e kalue me fuqin e zanit të lehunit e qenvet të vet. — „Këqyrni se çfarë lajmesh na sjell brini. Si duket po lajmojnë për ndonji vjedhje ose kusari në pronat e mija!"

Mbas pak minutash ia mbërrini rojtari e lajmoi për lutjen e abatit Ajmer prej Zhorvos dhe të ser Brijan de Boa — Gilberit, të cilët kishin ardhë me përcjellsit e tyne n'Ezhbë për Torneo.

Ser — zotni; në Mesjetë kështu titullohesin fisnikët.

Torneo — Nji lojë dyluftimi me armë në Mesjetë. Ajo bahej simbas rregulloreve të caktueme. Kishin të drejtë me marrë pjesë vetëm fisnikët. Torneot kanë qenë të zhvillueme veçanërisht në shek. XI e janë ruejtë për shum kohë; në Francë deri në shek. XVI. Te na janë të njoftuna me emnin dyluftime. Dyluftimet e tilla përmenden në shum kangë popullore. Ato janë ruejtë te na (në Ballkan) deri kah fillimi i shekullit të XIX. Torneot qenë përhapë nëpër mbarë Europën; kryesisht janë mbajtë në mes të shtresavet të nalta kalorsiake dhe nëpër oborret e sundimtarëvet. Këto ishin lojna shum të shtrejta. Në to luftojshin nji me nji ose dy me dy. Shpeshherë, sidomos mâ vonë, kalorsi dhe kali siguroheshin. Si kalorsi ashtu edhe kali ishin

„Të dy Normanë!" — murmuroi Sedriku. — „Por, qofshin Normanë ose Saksonas mikpritja e Rotervudit s'guxon me u pëlqye. Hej, Handibert!" — e thirri njifarë majordomi që po rrinte mbrapa tij. — „Merri gjashtë shërbëtorë e çoi miqt nëpër dhomat e pritjes!"

„Brijan de Boa — Gilberi" — vazhdoi ai me vehte. — „Emni i âsht ndie larg edhe për të mirë edhe për të keq. Thuhet se âsht trimi mâ i madh në Rendin e vet, por edhe i përlyem me vese të zakonshme — njeri i egër i cili s'din me u frigue prej kërkujt! — Elgitë, thueji ledi Rovenës se sonte s'do ta presim në trapezeri, vetëm nëse ajo shpreh dëshirë tepër të madhe".

„Kjo gjâ do ta gëzojë" — u përgjegj shërbëtorja. — „Ajo ka dëshirue gjithmonë me ndie lajme prej Palestine."

„Palestina!" — mendoi Sedriku. — „Edhe unë me zemër të tronditun kisha me mujtë me i ndëgjue trillimet e aventuristëvet dinakë me të cilat ato po na mashtrojnë që t'i presim sa mâ mirë... Por, jo, biri i cili nuk më ka ndëgjue, nuk âsht mâ biri im!"

Hapja e derës me dy krahë në fundin e trapezeris si dhe hymja e miqvet që u printe majordomi i ndërpreu mendimet e tij. Sedriku u ngrit, si âsht zakoni me i pritë miqt, dhe u tregoi vendet e uljes, rreth tavolinës së vet. Mû kur dojshin me ia fillue haes, u hap nji derë afër tavolinës ku hahej dhe majordomi e çoi shkopin e vet:

„Pritni! Vend për ledi Rovenën!" — tha ai.

Të gjithë u çuen me e pritë dhe vajza u afrue me nji ambëlsi të pashoqe. Ishte e naltë, shtatelegante dhe me fytyrë shum të bukur, me sy të kaltërt në të çelë e me

---

nën mburojë. Në luftra mund të përdoreshin armë të shumllojshme; heshta, mezdraku dhe shpata. Kushtet e luftës caktoheshin përpara.

Majordomi — Kujdestari i shtëpis, i shërbëtorëvet; kujdestar i pronës, drejtori i oborrit.

flokë të harlisun giyrë ari. Ser Brijan de Boa — Gilberi e shiqonte aq saqë ledi Rovena u detyrue me e mbulue fytyrën me vel, kurse Sedriku u largue me zemrim. Mu atëherë kur deshti me ndërhy prap dhe me e ndreqë situatën, u ndie nji trokitje në derë të nji mikut tjetër, sikur t'ishte e porositun.

„Lëshonie le të vijë kushdoqoftë"! — tha Sedriku.

Mbas pak kohe, shërbetori u kthye dhe lajmoi se po vjen njifarë Ebreji plak prej Jorkut, i njoftuem me emnin Isak.

„A bahet me e prû në trapezeri?" — pyeti shërbetori.

„O, Mari e shêjtë!" — bërtiti abati tue u kryque. — „Nji Ebrej të pafé me e sjellë në nji shoqni të këtillë!"

„Qeni Ebrei!" — u përgjegj tempullari. — „Ai me u ulë afër mprojtsit të vorrit të Krishtit!"

„Qetsi" — tha Sedrik Saksonasi. — „Kurrkend s'e kthej prej konakut vetëm se kjo nuk u pëlqen miqvet të mij!"

Dhe me urdhnin e tij e prunë Ebrejin. Hyni trembshëm dhe i habitun nji plak shtatnaltë e i thatë, me sy të zi plot inteligjencë, flok dhe mjekërr të bardhë. Sedriku ia tregoi vendin në fund të tavolinës, prej ku nuk lëvizte askush. Mbasi haxhiu e pa se Ebreji po rrinte i ngurruem, ia lëshoi njiherë vendin e tij pranë votrës, tue i thanë:

„Plak, unë e kam shue t'untit dhe rrobet më janë terë, kurse ti qenke i lagët dhe edhe i untë".

Me plot falënderime Ebreji plak u struk në kandin e ngrohtë, kurse haxhiu kaloi pa e hetue n'anën e sipërme të trapezeris, ku po rrinte Sedriku me abatin, në mes të cilëvet ishte ndezë nji grindje në lidhje me gjahun dhe me parapëlqimin e gjuhës normane ose saksone.

Haxhi — njeriu që shkon ose që ka qenë me iu falë vorrit të Krishtit ose të Muhamedit.

„Por tash s'i kemi mâ bardët tonë" — përfundoi me pikllim Sedriku. — „Veprat tona heroike janë shkri në veprat e popujvet tjerë; gjuha jonë, emni ynë i vërtetë për së shpejti do të shuhen, e këto askujt s'kanë me iu dhimbtë, përpos nji plaku të vetmuem. Konobar, mbushi kupat me venë! T'i çojmë gotat, zotni tempullar, për shëndet të herojit nën armë në Palestinë, i cili në mënyrën mâ të denjë i mban ato armë prej të gjithë mbrojtësvet të kryqit, të çfarëdo kombsije ose gjuhe qofshin ata!"

„Kush ka meritë mâ të madhe se mbrojtsit e përbetuem të vorrit të shêjtë?" — pyeti Brijan de Boa — Gilberi.

„Kalorsit e mëshirshëm" — iu përgjegj abati.

„A thue s'ka pasë kalorës të tillë n'ushtrin angleze" — pyeti ledi Rovena — „emnat e të cilëvet meritojnë me u përmendë bashkë me emnat e kalorësvet tempullarë dhe t'atynevet të Jehovit të shêjtë?"

„Më falni, ledi" — u përgjegj ser Brijan de Boa — Gilberi — „me të vërtetë sundimtari anglez ka sjellë në Palestinë nji ushtri luftarësh trima, e ata u tërhoqën vetëm para atyne krahnorët e të cilëvet ishin beden i pathyeshëm i asaj toke të bekueme".

„Ata s'janë tërheqë para kurrkujt" — tha haxhiu që tash ishte krejt afër tyne, bisedën e të cilëvet e kishte pasë ndëgjue n'anën e sipërme.

Të gjithë u kthyen të shtangun kah folsi, e ai i përsëriti fjalët e veta.

Bard — Kangëtar dhe poet popullouer te Keltët dhe Galët e vjetër në Mesjetë. Në mes tyne ka pasë kangëtarë dhe poetë shum të njoftun. Në Mesjetë organizoheshin gara kangësh në të cilat bardët bajshin gara në të kenduemit e kangëvet kreshnike dhe të tjera për hir të kalorsëvet dhe të fisnikëve përgjithsisht. Sot ajo fjalë përdoret në kuptimin e kangëtarit të kangëvet epike dhe atëherë. Kangëtari Stefan N. Kaçanski âsht quejtë në letërsin jugosllave me emnin „bardi plak".

„Unë vërtetoj që asnjiherë kalorsit anglezë s'janë tërheqë para askujt sish që kanë xhvesnë shpatën për mbrojtjen e Tokës së shêjtë" — tha ai. „Unë po e vërtetoj këtê sepse e kam pa me sy, kur vetë mbreti Riçard me pesë kalorës të tij organizoi nji torneo mbasi e pat marrë Jehovin e Shêjtë prej Akrit dhe kur i thirri në sprova trimnije të gjithë vizituesit. Atë ditë secili kalorës fitoi nga tri vrapime dhe rrëxoi nga tre kundërshtarë, prej të cilëvet shtatë ishin tempullarë, e që âsht e vërtetë kjo që po ju thom, e din fort mirë edhe ser Brijan de Boa — Gilberi".

Tempullari iu drejtue mrrollshëm folsit, kurse Sedriku me gaz bërtiti:

„Do ta japi këtë rreth t'artë, haxhi, nëqoftëse mundesh m'i thanë emnat e kalorësve të cilët ashtu trimnisht ia ngrehën lavdin Anglis!"

„I pari ka qenë Riçardi, mbreti i Anglis" — filloi haxhiu.

„Po ia fali, po ia fali" — bërtiti Sedriku — „që e ka pasë të parë Pushtuesin Vilhelm".

„I dyti ka qenë grofi prej Lejçestrit, kurse i treti ser Thomas Maltoni prej Gilslendit".

Riçardi i I Zemër Luani — mbret anglez (1189-1199); ka marrë pjesë në luftën e Kryqzatës së III. Me rastin e të kthyemit n'Angli e pat ndalë duka Leopold i Austris, te i cili do kohë kishte qenë në robni. Më në fund, posa mbërrini n'Angli, luftoi kundër mbretit të Francës, Filipit të II August, dhe u vra me rastin e rrethimit të nji kështjelle.

Vilhelm Pushtuesi — dukë i Normandis, në vjetin 1066 pat sbarkue me ushtrin e vet në bregdetin anglez, e pat sulmue dhe mujtë mbretin e Anglis Horaldin në luftën e Hastingsit. Mbasi e pushtoi mbarë Anglin, u shpall për mbret. Gjatë sundimit të tij katundarët e lirë u shndërruen në bujkrobë; ai ka qenë themeluesi i feudalizmit n'Angli. U plague në nji luftë së bashku me të birin dhe vdiq prej plagës në vjetin 1087.

„Se paku me origjinë âsht Saksonas!" — bërtiti Sedriku në gaz.

„Ser Fulk Dojli — i katërti."

„Saksonas nga nana".

„I pesti ka qenë ser Edvin Tarnhemi".

„Thjesht Saksonas, pasha shpirtin e shêjtë!" — tha Sedriku. — „Po i gjashti? Si âsht quejtë i gjashti?"

„I gjashti" — tha haxhiu tue u matë — „ka qenë njifarë kalorsi i ri, i njoftun shum pak dhe i rendit t'ulët, nuk më kujtohet emni i tij".

„Zotni haxhi", — tha ser Brijan de Boa — Gilberi me nji ton përbuzës që lente me kuptue qartazi se nuk besonte në harresën e tij — „ai kalorës, nën heshtën e të cilit kam ra për faj të kalit dhe të fatit tim të keq, quhesh Ajvanho. Asnji njeri në moshën e tij s'ka pasë famë mâ të madhe se ai në të përdorunit e armëvet. Me këtë rast, po tregoj madje para gjithë juve nëqoftëse gjindet n'Angli edhe nëqoftëse vendos me përsëritë thirrjen për dyluftim në torneon e kësaj jave sikundër në Jehovin e Shejtë nga Akrame këtë kalë dhe armë që kam tash, kisha me i dhanë parësi me i zgjedhë armët, pa marrë parasysh se qysh do të jetë përfundimi".

„Sikur t'ishte kundërshtari juej këtu, menjiherë do t'i përgjigjej provokimit tuej" — tha haxhiu. — „Nëse Ajvanhoja kthehet nga Palestina ndonjiherë unë po bâhem dorzan se ka me ju dalë në mejdan".

„Dorzan i sigurtë!" — tha me përbuzje kalorsi tempullar. — „E çka do të më jepni si peng?"

„Këtë gjâ të shêjtë" — tha haxhiu tue e nxjerrë prej gjinit nji kuti të fildishtë dhe tue u kryque. — „Në të gjindet nji pjesë e kryqit të Shëlbuesit".

Tempullari menjiherë e hoq prej fytit kolanën e artë dhe e vuni mbi tavolinë tue thanë:

„Abati Ajmer le të ruejë si dëshmi pengun tim si edhe pengun e këtij endacaku të paemën që, kalorsi Ajvanho kur të kthehet prej largsis që e ndajnë katër detna, ta pranojë thirrjen e Brian de Boa-Gilberit për dyluftim, e nëse nuk e pranon kam me e shpallë për të lig nëpër muret e të gjitha kështjellavet t'Europës".

..S'ka me pasë nevojë për këtë gjâ" — tha ledi Rovena. — „Le të ndihet edhe zani im, mbasi askush tjetër nuk po flet në këtë sallë për Ajvanhon që s'âsht këtu... Unë po vërtetoj se ai me dëshirë do të pranojë çdo thirrje me nderë për dyluftim. Si peng që Ajvanhoja ka me i dalë në dyluftim të dëshiruem këtij kalorsi krenar, unë japi nderin dhe fjalën time.

Nëpër fytyrën e Sedrikut fluturuen ndjenjat e përmbajtuna gjatë kohës kur po flitte i pari, e mandej edhe i dyti. Tash foli ai vetë e tha se pengu për luftë âsht i plotsuem. Atëherë u gostitën me radhë me gotën e artë, e mandej të gjithë u shpërndanë grupe-grupe nëpër dhomat e caktueme qysh mâ parë.

„Qeni i pafé!" — tha tempullari Ebrejit që kaloi para tij nëpër turmën e njerëzvet. — „A do të përulesh në torneo që të mundesh me i mashtrue kalorsit tanë, grat mendjelehta e djelmoshat me gjithfarë rruzash e çikrrish tjera? Po lidhen me kusht se qesja jote ebreje âsht e mbushun plot me cekina".

„Jo për Zotin, Abram, s'kam as cekina, as pare të trasha!" — bërtiti Ebreji i friguem tue u krrusë i tanë. — „Vetëm po endem me lypë lëmoshë, e kështu më ka ndihmue i ati i Jakovit! Unë jamë nji i vorfën i pafat!" Tempullari qeshi me përbuzje dhe kaloi, por, para se me u nisë me pishëmbajtsin për dhomë të vet, u ndal që t'u thotë diçka robëve të tij muslimanë.

Cekin — monedhë ari, dukat.

Edhe haxhiu u nis mbas pishëmbajtsit, por konobari iu lëshue mbrapa tue iu lutë që t'i kallxojë lajmet e reja. Edhe Vamba u drejtue shpejt kah ajo anë, mirëpo haxhija i feu të dy, sepse s'deshti me ecë me ta. I treti njeri që ia ndërpreu rrugën ishte njana prej vajzave të suitës së Rovenës. At vajzë që e dërgoi Rovena, haxhiu e ndëgjoi pa kundërshtim e me të shpejtë u gjûjzue para vajzës e cila në pranin e tri shoqeve të saj e priti ulun në njifarë froni.

Rovena nuk i mshefi dëshirat e saj, por menjiherë iu drejtue me nji breshën pyetjesh për Ajvanhon, në të cilat haxhiu iu përgjegj në nji mënyrë mjaft të matun. Si po flitet ai âsht shëndoshë dhe mû tash niset për Angli; vetëm kaq ishte në gjendje me i thanë e kurrgjâ tjetër, ndërsa Rovena, tue u bâ kinse e kënaqun, e çoi mâ në fund në kthinzën që ishte afër asaj të Isakut nga Jorku, ku haxhiu flejti deri sa e zgjoi rrezja e parë e agimit. Atëherë u vesh me të shpejtë dhe hyni në dhomën e fqiut.

Ebreji ende rrotullohej në gjumin e paqetë, tue belbzue diçka herë në gjuhën normane herë n'atê anglishte.

„Pash hirin e Zotit t'Abramit, mbroje këtë plak të pafajshëm!" — bëlbëzoi ai kur hyni haxhiu. — „Unë jam i vobektë, s'kam kurrfarë të hollash . . . !"

Haxhiu e preku me shkop të vet, e Ebreji plak këceu si i përvluem.

Duhet menjiherë me e lëshue këtë shtëpi dhe me udhtue sa mâ shpejti" — ia tërhoq vërejtjen. — „E nedjeva tempullarin kur u dha urdhën robëve të vet muslimanë me të keqe menjiherë dhe me të dërgue si rob n'oborrin e Rexhinal de Befit".

Kur i muer vesh fjalët Ebreji, bërtiti nga tmeri.

„O, Aroni i bekuem? Po ndiej se si zinxhirët e tyne po m'i këpusin pjesët e trupit! Po ndiej se si rrota po ma shtrëngon trupin tim!"

„Ngrehu, Isak, dhe ndëgjomë" — i tha haxhiu e në zanin e tij shprehej urrejtje dhe keqardhje. — „Ka vetëm nji mënyrë me shpetue. Largohu prej shtëpis sa janë tue fjetë të gjithë, e unë po të prij nëpër pyll deri sa të takohem me ndonji pris të sigurtë që shkon në torneo."

Ndjenja të shumllojshme e kapluen Ebrejin: nji lehtsim, nji shpresë, e mandej friga dhe pabesija. Mos âsht ky ndonji tjetër anmik i bamë tebdil si mik? Mos po lakmon edhe haxhiu pasunin e tij? Këto mendime ai i shprehi edhe me zâ, e haxhiu menjiherë i largoi prej vehtës sikur ato ta kishin ndye.

„Çfarë dobije kam me të bâ të pafat?" e pyeti ai. — „Me këto rrobe unë jam zotue për vobeksi dhe kisha me i ndërrue vetëm me nji mburojë".

Isakut i kapërceu droja prej tij, kurse friga prej Mal voazenit dhe Fronde Befit, nëpër pronat e të cilit duhej me kalue gjatë rrugës për n'Ezhbë, i shtohej gjithnji e mâ tepër tue mendue ata.

„Djalosh i mirë, do të vij me ty!" — tha ai mâ në fund. — „Të shpejtojmë, t'ikim! Çka po pret?"

„Që të jetë shpetim i sigurtë" — tha haxhiu tue i prî kah dhoma përbri, ku po flente në gjumë të randë derrari Gurti. Me të përshpëritun nji fjali u vû në veprim njeriu, i cili u hodh me e hapë derën e mbrapme para tyne dhe e gjeti mushkun e Ebrejit. Edhe haxhiu muer nji për vehte tue i premtue se do ta kthej n'Ezhbë dhe, mbasi i përshpëriti Gurtit edhe diçka u nis mbas Ebrejit që ishte kaluer mâ përpara e i cili po mbante mshehun me kujdes nën xhybën e vet njifarë qesje të randë ngjyrë-qielli.

Udhtarët po udhtojshin e po flitshin shum rrallë. Kur i kaluen megjet e pronavet t'aristokratit të tmershëm, besimi i Ebrejit në prîsin e vet u shtue për së tepërmi. Atë e kapi tmeri kur haxhiu i tha se mâ s'ka

nevojë me shkue bashkarisht dhe se duhet të ndaheshin, mbasi mâ kishin mbërri në nji krahinë deri diku të sigurtë.

„Mos më le, haxhi i mirë!" — i vardisej Ebreji, sepse përsëri e kaploi friga, kur mendoi që tash do të mbetet krejtsisht vetëm. — „Ai tempullari i tërbuem me robët e vet Saracenë, nuk respekton pronat as pasunit e kurkujt. Ti mundesh me më mbrojtë e unë e dij se ti e don këtë. Edhepse jam i vorfën, unë kamë me të shpërblye!"

Haxhiu e ndërpreu, tue përsëritë se nuk don kurrfarë shpërblimi. — „Por" — shtoi ai thuese për vehte — „me shpëtue nji Ebrej prej Saracenëvet s'mund të merret si të padêjë për nji të krishten. Për këtë arsye, Ebrej, unë due me të pa të siguruem. Tash mâ s'jam larg prej Shefildit.

„Le të jetë mbi ty bekimi i Jakobit!" — tha Isaku plak. — „Në Shefild mund të gjejë strehim tek Zareti, kushërini im, e mandej nga aty disi të mundem me udhtue i siguruem edhe mâ tutje".

Dhe ashtu kaluer udhtuen pa pushue, deri sa në horizont u duk qyteti, e atëherë Ebreji u qetsue, iu falënderue dhe ia përkujtoi shpërblimin.

„S'due kurrfarë shpërblimi" — tha përsëri haxhiu.— „Por nëse për mue ia fal borxhin ndonji të krishteni, atëherë kam me konsiderue se më ke shpërblye mirë për shërbimin tim".

„Ndalu, ndalu!" — i tha Ebreji tue e kapë të huejin për rrobe. — „Kisha me dhanë diçka mâ shum se ajo,

---

Saracenë — në Mesjetë Saracenë janë quejtë muslimanët në përgjithsi; mâ vonë me këtë emën janë quejtë muslimanët e Afrikës Veriore, të cilët në shekullin e nandë (IX) kanë sundue Sicilin, Sardinën dhe Korzikën. Saracenët aq shum u forcuen saqë patën mësye edhe Romën, por tek Ostija i theu papa Leon i IV në vjetin 849.

diçka për ty. Më fal, nëse mundem me ia qëllue përçka ke nevojë mâ së shumti. Atê s'kisha me mujtë me bâ edhe sikur t'isha aq i pasun sa po thue ti se je i vorfën. Ti mû tash dëshiron me pasë nji kalë dhe mburojën".

„Sa mirë e zbërtheu enigmën, dreqi i mallkuem!?" — bërtiti haxhiu, ndërsa Ebreji tue qeshë nxuer velarin e vet të shkrimit.

„Në qytetin Lejçester të gjithë e njofin pasanikun e madh Ebrej Kirjeta Jeremin prej Lombardije" — foli ai tue shkrue. — „Epja këtë kokorreth! Ai ka për shitje gjashtë pajisje luftarake të Milanos — mâ e keqja prej tyne do t'i kishte hije edhe nji kokë kunorzueme — e dhetë kuaj të bukur — mâ të bukurin sish kishte me mujtë me e përdorë edhe ndonji mbret që lufton për fron. Ai ka me të lejue që në mes tyne ta zgjedhish për torneo atê që të pëlqen. Mbasi të mbarojë torneo, nëse nuk do të kesh mundsi me pague sa âsht vlefta e tyne, atëherë ktheja ato."

„Por' Isak — tha haxhiu — nëpër ato lojna kalorsiake kali dhe armët e kalorsit të rrëxuem i takojnë fituesit. Mund të jem fatkeq e me humbë atê që s'mundem me e shpague".

Ebreji nguroi për nji çast, por mandej muer guxim:

„Jo, jo, kjo âsht e pamundun! Me ty do të jetë bekimi i atit tonë. Heshta jote ka me qenë e pushtetshme si shkopi i Moisiut."

E kështu ata u ndanë dhe u nisën rrugëvet të ndryshme për në qytetin Shefild.

Kreu i tretë

FITORJA E KALORSIT PA TRASHIGIM

Gjendja e Anglis n'at kohë ishte mjaft e mjerueshme. Mbreti Riçard nuk gjindej në vend, por ishte rob i dukës s'Austris, ndërsa i vllau Jovani mundohej me shtue numrin e partizanëvet të vet në mbretni. Aristokracija feudale ishte e fortë, e secili baron sundonte kështjellën e vet të fortifikueme, si ndonji sundimtar i vogël, kurse shoqnit e forta të kaçakëvet mbretnojshin nëpër male dhe plaçkitshin udhtarët.

Torneot kanë qenë mburrje e atij shekulli; edhe ky që duhet të mbahej n'Ezhbë ishte aq madhshtuer, saqë me pjesëmarrjen duhet t'i bante nderime edhe vetë princi Jovan. Prandej aty ishin tubue shiques të vendevet t'afërme dhe të largta.

Shatorret e të pesë kalorësvet nxitës ishin të vendosuna në nji skaj të sheshit, ku duhet të mbahej torneoja.

Princ Jovani — âshtë i njoftun në histori si mbreti Jovan pa mbretni; vllau i vogël i Riçardit I, i quejtun Zemër Luani. Ka sundue n'Angli si mbret prej vjetit 1199 deri 1216. Luftoi kundër Francës, por u thye në luftë. I shtymë prej aristokratëvet e dha t'ashtuquejtunin „Ligji i Madh i liris" në vjetin 1215 në të cilin u garantohej lirija vetëm feudalëvet, e jo masave të gjana popullore.

Shatorrja i mesme ishte ajo i ser Brijan de Boa-Gilberit, i cili — i njoftun aq shum për trimnit e tij — menjiherë e fitoi vendin e prîsit, megjithëse kishte mbërri i fundit nga ata. Në njanën anë të shatorreş së tij gjindeshin shatorret e Rexhinald Fron de Befit dhe të Moris de Brasit, kurse n'anën tjetër ato të Hug de Grentmenilit dhe të Ralf de Viponit.

Tribuna në mes, n'anën lindore të sheshit ishte e caktueme për princ Jovanin. Kundruell saj ndodhej e dyta, përmbi të cilën qëndronte i vjetruem nji mbishkrim i stolisun me stema, në të cilin shkruente se ai ishte nji vend nderi i caktuem për mbretneshën e bukuris dhe të dashunis.

Dalngadalë tribunat tjera po mbusheshin me gjind; kurse turmat e jomenëvet dhe shiquesvet të klasës s'ulët ishin rrasë në nji pjesë të thurun të fushës së hapët që ishte caktue për ta. Në nji tribunë po rrinte Isaku i Jorkut me nji vajzë aq të bukur, saqë ua kishte tërheqë vërejtjen shum njerzëvet e ndërmjet tyne vetë princit Jovan. Në të njajtën tribunë ishte ulë edhe Sedrik Saksonasi me familjen e vet, e bashkë me tê ishte edhe bashkëpuntori e kushërini i tij Atelsteni prej Koningsburgu, mbasardhës i vërtetë i Saksonasvet të fundit, i sunduesvet t'Anglis, të cilin shum vet e njihshin për trashigimtar të plotfuqishëm të fronit anglez.

Atëherë, tue shkue mbas grupit të borizanëvet, lajmtarët u hypën kuajvet që t'u tregojnë shiquesvet rregullat e torneos.

E para, të pesë nxitsit e kishin për detyrë me iu përgjegjë ftesës së cilitdo vizitues për luftë. E dyta, çdo kalorës që thërret në mejdan ka të drejtë me zgjedhë për kundërshtar njanin nga të pestit tue ia prekë mbu-

---

Jomen — (joman) — katundar i lirë me pak pasuni.

rojën me armë. Nëse mburojën ia prekë me dorëz të heshtës, atëherë lufta ka me u bâ me armë të topitun. Por, nëqofsë se kalorsi ia prek mburojën me majën e heshtës, atëherë lufta duhet të bahet për jetë ose për vdekje, si në betejën e zakonshme.

Mâ në fund, kur secili luftar do ta ketë plotsue zotnimin e tij, tue i pasë thye pesë heshta, princi atëherë do ta shpallte si fitimtar dhe do të merrte si shpërblim kalin e mrekullueshëm luftarak e do të kishte të drejtë me e zgjedhë mbretneshën e dashunis dhe të bukuris, e cila në ditën e nesërme do t'ia dorzonte shpërblimin.

Në ditën e dytë torneoja duhet të bahej krejtsisht ndryshe. Në te mund të marrin pjesë gjithë kalorsit, të cilët do të ndahen në dy grupe me numër të njajtë dhe do të luftojnë ndërmjet veti derisa princi ta uli shkopin e tij.

Lajmtarët e mbaruen lajmrimin me thirrjet e zakonshme: „Dhuratat, dhuratat, kalorës fisnikë!" — prej tribunash i mbuluen me të holla t'arta dhe t'argjenta. „Dashuni femnave! Vdekje fatosave! Nder shpirtmëdhejve! Lavdi trimave!" — u ndëgjuen britmat.

Dhe zdatket u hapën.

Pesë kalorës hypën kaluer e ngadalë në vendin e caktueme për dyluftim, iu afruen shatorrevet të nxitësvet, prekën mburojat e tyne dhe mandej u tërhoqën në skaj të fushës. Të pesë kalorsit duelën menjiherë prej shatorreve të tyne dhe u hypën kuajve që po i pritshin. Nën tingujt e nji muzike t'ashpër, barbare, të dhetë luftarët u vërsulën drejt njani-tjetrit me shpejtsi të madhe, e, sa i çel e mshel syt, tre kalorës guximtarë u shtrinë për toke; i katërti e theu heshtën përgjysë, e vetëm i pesti ia ndriti fytyrën shoqnis së vet.

Grupi i dytë dhe i treti i kalorsëvet duelën në sheshin e luftës në mes të britmës së lajmtarëvet, tingujvet të

trumbetave dhe brohoritjes së shiquesvet, mirëpo që të pesë luftarëvet ende po iu ecte fati.

Mâ në fund u bâ nji pushim. Muzika saracene e nxitësvet po tingllonte si me mëni. Papritmas asaj iu përgjegj nji trumbetë e vetme dhe zdatku u hap e hyni nji luftar i vetmuem. Mburojën e kishte prej çelikut, të zbukurueme shum me ar. Deviza në mburojën e tij ishte nji lis i ri i nxjerrun me rrâjë me fjalën spanjolle Desdichado, që do të thotë pa trashigim. Deri sa ai po shkonte kaluer në drejtim të shatorreve, njerzit pëshpëritshin tue u çuditë, e ndonjani e këshillonte seriozisht se cilin duhet ta thirrte në dyluftim. Zhurma e përshkoi sheshin kur kalorsi i ri trim ia preku mburojën ser Brijan de Boa-Gilberit, e këtë me majen e heshtës së vet.

„A e ke krye shërbimin ndaj zotit, a je rrëfye, vlla", — e pyeti tempullari — „që me kaq guxim po e ven jetën tande në rrezik?"

„Mâ i gatshëm se ti jam për vdekje" — iu përgjegj kalorsi pa trashigim.

„Pra, qëndro në beleg të sheshit" — i tha ser Brijan de Boa-Gilberi — „dhe shiqoje diellin për të fundit herë, sepse sonte do të flejsh në parajs".

Disa miniuta mâ vonë dhanë shêjin të dy bujarët fluturuen në drejtim të njani-tjetrit me shpejtsin e vetimës e si kokrra rrufeje u ndeshën në mesin e sheshit.

Heshtat u thyen copa-copa, e të dy kuajt ranë në vithe. Kalorsit u kolovitën mbi shala, e menjiherë u kthyen dhe e shiquen njani-tjetrin rreptas si shigjeta nëpër vizirët e tyne të lëshuem, dhe u kthyen për armë të reja. I muerën me të shpejtë heshtat e reja e për të

Vizir — pjesë e lëvizshme e helmetës në Mesjetë, e cila gjatë luftës vehej në fytyrë. Ajo pjesë ishte në trajtë të shoshës, në mënyrë që kalorsi ta shifte kundërshtarin.

dytën herë vrapuen me nxitim mesit të sheshit me iu lëshue njani-tjetrit. Kësaj here tempullari i ra aq fort në mburojë kundërshtarit të vet, saqë heshta iu bâ copa-copa, e kalorsi pa trashigim u rrëxue. Por os Normani nuk shpëtoi pa u lëndue. Kalorsi i ri e ndërroi drejtimin e vet me shkathtsi mû në momentin kur duhej me u ndeshë, e i ra kundërshtarit në vizir, kështu që maja e heshtës iu kap ndërmjet thupravet të tij. Me gjithë këtë të goditun ser Brijan de Boa-Gilberi do të mbahej, po të mos ishte këputë kollani i shalës së tij. Mbasi ngjau kjo, që të dy, edhe kali edhe kalorsi u rrëxuen për toke në rêt e pluhnit. Mbas nji çasti tempullari u lirue zinxhirësh dhe, gati i çmendun për shkak të humbjes, e nxuer shpatën dhe tue e vringllue e nxiti fituesin e vet në dyluftim.

Kalorsi pa trashigim këceu prej kalit, por, para se me e nxjerrë shpatën, gjykatsi ndërhyni kaluer midis tyne.

„Shpresoj se do të takohemi përsëri" — tha tempullari tue shique me plot urrejtje kundërshtarin e vet.

„Nëse nuk takohemi" — tha kalorsi pa trashigim — „faji s'do të jetë i im". Në kambë ose me kuaj, me heshta ose me shpata, kurdoherë jam i gatshëm me luftue me ty".

Atëherë u kthye me kërkue nji gotë venë dhe piu.

„Për shëndet të të gjitha zemrave besnike angleze, e për shkatrrim të trimave të huej!"

Nën kumbimin e trumbetës dhe të klithjevet të turmës, kalorsi i ri hypi përsëri kalit, kurse luftarët tjerë duelën kaluer tue lodrue kuajt që të luftojnë me tê. Së pari duel Fron de Befi, dhe të dy i thyen heshtat me nder — por Fron de Befin, mbasi iu prish zengjija, e gjykuen se e ka humbë dyluftimin, atëherë duel ser Filip Malvoazeni, të cilit kalorsi pa trashigim mbërrijti me ia heqë helmetin; edhe de Grentmenili, të cilin e trath-

toi kali i çuditshëm dhe ndaj të cilit i panjoftuni pat qëndrim kalorsiak; në fund Ralf de Viponi, të cilin e larguen të fikët prej sheshit.

Britmat e masës dhe të lajmtarëvet e shpallën për fitimtar kalorsin pa trashigim. Për emnin dhe pozitën e tij filluen me qarkullue sheshit gjithfarë mendimesh. — Ky duhet të jetë ndonji heshtar trim që e ka përcjellë mbretin Riçard në toka të shêjta dhe që tash lufton me të gjitha forcat n'atdheun e vet — kështu përfunduen së mbrami.

Për nji çast princ Jovanin e kaploi nji trishtim i papritun, kur kalorsi pa trashigim nuk pranoi me e heqë helmetën. — Mos âsht ky vetë Riçard Zemër Luani? — Kalorsit rreth tij e bindshin se i panjoftuni në krahasim me mbetin Riçard âsht si fëmi. — „Që të jetë sa mbreti ky duhet me u rritë edhe për tre gishta dhe të jetë dy herë mâ i gjanë në krahnuer" — tha Valdemar Ficersi.

Princi muer frymë lirisht dhe me njifarë hirsije bukur të madhe ia vuni kalorsit kunorën e vogël në majën e heshtës. Me këtê, tue mbajtë në majen e heshtës, ai e përshkoi kaluer sheshin deri sa mbërrijti tek grupi i familjes së Sedrik Saksonasit, ku tue përulë heshtën e vet, ia vuni para kambëvet kunorën ledi Rovenës. Sedriku ia vuni kunorën vajzës në krye të bukur, kurse lajmtarët e shpallën për mbreneshë të dashunis e të bukuris. — „Rrnoftë mbretnesha saksonase!" — jehoi zani i publikut. — „Rrnoftë fisi i Alfredit të pavdekshëm!"

Dhe dalngadalë tribunat u zbrazën, e sheshi mbeti i shkretë. Mbrapa tij ishin ngrehë farkëtoret, e deri natën von jehojshin goditjet e hekurit nëpër kulla. Duheshin përforcue lidhzat e mburojavet dhe që këto të ndreqeshin për sprovat e randa të së nesërmes.

N'at ndërkohë bujari pa trashigim u tërhoq në shatorren e vet bashkë me shërbëtorin e tij, i cili kishte nji

paje të çuditshme. Mbasi hangri me të shpejtë, saora u bâ gati me i pritë të pesë shërbëtorët e kalorësvet të mujtun që kishin ardhë me ia sjellë pajisjet dhe kuajt, të cilët mbas rregullavet të kalorsis i takojshin fituesit. Me shërbëtorët e bujarëvet t'ulët punën e mbaroi shpejt, por me shërbëtorin e ser de Boa-Gilberit po flitte ndryshe.

„Prej zotnis tand nuk pranoj as armë as shpërblim. Thuej n'emën tim se lufta ndërmjet nesh s'ka mbarue. Ai më ka ofendue për vdekje, prandej s'ia harroj provokimin".

Mbasi u larguen shërbëtorët, kalorsi pa trashigim iu drejtue shërbëtorit të vet, derrarit Gurt, dhe tue ia dhanë qesen me monedha ari, e urdhnoi që ta gjejë Ebrejin Isak të Jorkut e ta shpërblejë mirë për kalin dhe mburojën që ia kishte dhanë me e përdorë.

Tue mendue disi çartaqejfas, iu duk se nuk âsht e pëlqyeshme për nji të krishten me i pague të holla Ebrejit, prandej Saksonasi e kreu porosin e tij n'at mënyrë që të mbeten të kënaqun të dy palët, sepse kur e pagoi Isakun, si e kishte për urdhën, muer nga ana tjetër prej vajzës së tij nji shumë të hollash me nji fleftë mâ të madhe se ajo që kërkonte i ati i saj.

„Ajo s'âsht Ebreje, por engjull i qiellit" — tha derrari kur duel në rrugën e errët tue marrë më thue e tue mendue se me at shumë do të ketë mundsi me grumbullue pasuni, e n'at mënyrë me përcjellë kalorsin pa trashigim deri në vdekje, nëse âsht e nevojshme.

Por gëzimi i tij qe kohëshkurtë, sepse posa mbërrini në fund të rrugës, befas e rrethuen dhe e zunë rob.

„Sa të holla ke me vehte, molok?" — e pyeti njani prej hajnave.

„Të mijat tridhetë cekina" — u përgjegj Gurti kundër dëshirës së vet.

„Kape!" — bërtiti njani, që duket se ishte edhe prîsi i tyne. — „E parandiej se ajo qese që po mba nën xhybe ka mâ tepër se aq".

„Ato janë të hollat e zotnis sim" — u përgjegj Gurti — „të kalorsit pa trashigim".

„Mos âsht ai që fitoi shpërblimin në torneon e soçëm?" — Dhe kusarët i drejtuen Gurtit nji breshën pyetjesh kurreshtare.

„At kalorës endacak, Zotnin e këtij, duhet ta lirojmë prej taksavet" — vendosi mâ në fund prîsi. — „Pse me e lirue, kur edhe ai âsht sikurse na? A thue nuk âsht ai i vorfën e pa trashigim sikurse edhe na? A thue se nuk e fitoi begatin me shpatën e vet sikundër edhe na? Dhe mâ në fund, a dëshironi që të tregohemi mâ të këqij se nji Ebrej"?

„Jo, ajo kishte me qenë turp! — thanë përcjellsit e tij.

„Pra, a do ta lëshojmë këtë katundar kokëfortë pa ndonji dënim?„ — pyeti njani që po e mbante Gurtin.

„Jo, nëse je në gjendje me e dënue" — ia ktheu prîsi tue qeshë — „A din me përdorë shkopin, djalosh?"

Dhe përnjiherë u formue nji rreth, kurse Gurti dhe ai që e mbante qëndruen njani kundrejt tjetrit me shkopij, të përcjellun me duertrokitje dhe të qeshuna

„Mirë u bâ, e madje edhe katundarçe!" — bërtitën kusarët, kur në fund shoku i tyne u shtri për tokë së gjani e së gjati. — „Rrnoftë loja e hareshme dhe Anglija e vjetër!"

Kusari e humbi luftën, ndërsa Saksonasi i shpëtoi që të dyja: qesen dhe lëkurën e vet.

„Mundesh me shkue rrugës sate, mik" — i tha prisi.

Dhe Gurti përsëri u lirue e u kthye me kohë tek zotnija i vet që ta bajë gati për mejdan të ri.

Kreu i katërt

TORNEOJA N'EZHBË DE LA ZUSHË

Mëngjesi kishte ague me shkëlqimin dhe pa rê, e masa vlonte tue u përpjekë me zanë vendet e veta para se të mbërrinte në shesh gjykatsi me përcjellsit e tij.

Mbas rregullit të zakonshëm kalorsi pa trashigim mbahet si udhëheqës i nji grupi kalorsish, kurse Brijan de Boa-Gilberi si udhëheqës i nji grupi tjetër kundërshtar.

Shum kalorës që nuk kishin pasë guxim të mjaftueshëm me thirrë personalisht në dyluftim ndonjanin prej kundërshtarëvet në zâ të madh, mezi pritshin që me këtë rast, në luftën e përgjithshme, të tregojnë trimnit e veta, prandej në sheshin e luftës u tubuen mâ se njiqind luftarë. Gjykatsit kontrolluen imtsisht të dy grupet që të vërtetohen për numrin e barabartë të luftarëvet.

Kundër dëshirës së Sedrikut, Atelsteni kishte hy në grupin e ser Brijan de Boa-Gilberit për arsye të mëshehtë, sepse kalorsi pa trashigim kishte shprehë haptazi nderim ndaj Rovenës dhe kështu kishte nxitë edhe gjelozin e tij.

Ardhja e Rovenës si mbretneshë e bukuris dhe e dashunis jepte me kuptue se çdo gjâ âsht e përgatitun, e vetë princ Jovani e përcuell vajzën deri te froni i saj.

Atëherë lajmtarët i kumtuen rregullat e torneos dhe u tërhoqën nëpër vendet e tyne tue lanë sheshin e lirë për kalorsit, të cilët mbasi hynë prej anës tjetër, u banë rresht dy nga dy në dy grupe të kthyeme njani kah tjetri me prîsit në mesin e rreshtit të parë.

„Përpara!" — u ndie britma, dhe rreshtat e parë iu vërsulën njani-tjetrit, ndërsa të dytët shkojshin mâ ngadalë që t'i bájshin të mujtunit ose që të përfundojshin fitoret e grupit të vet.

U çue nji pluhun aq i madh saqë publiku për disa minuta nuk mujti me i dallue njerzit as kuajt dhe shqetsimi mbërrini në kulm. Mbasi u shpërnda pluhni, u ndëgjuen britma të mëdha, kur u pá që mâ së gjysa e kalorësvet ishin rrëzue në të dy anët prej kuajvet. Disa shtriheshin të plagosun, ndoshta edhe të vdekun; disa ishin çue dhe shkojshin dorë për dore me kundërshtarët e vet, të cilët kishin pësue të njajtin fat.

Fati i luftës anonte herë kah njana herë kah tjetra anë dhe britmat jehojshin herë mâ të forta e herë mâ të dobta. Krisma e të goditunavet dhe britmat e luftarëvet përzihеshin me jehonën e trumbetavet dhe në këtë mënyrë zhdukeshin dënesat e atyne që kishin ra.

„Përpara, përpara!" — bërtitshin lajmtarët.

Qysh prej fillimit kalorsi pa trashigim dhe ser Brijan de Boa-Gilberi ishin përpjekë që të ndesheshin, kurse publiku tash vërente se si ata kacafyteshin mû në çastin kur grupi i këtij të fundit ishte mâ i fortë.

Atelsteni n'anën e djathtë kurse Fron de Befi n'anën e majtë i kishin thye kundërshtarët e vet dhe u kthyen me kuajt e tyne që ta mujnë dhe prîsin e forcavet kundërshtare.

„Rueju, rueju, kalorës pa trashigim!„ — bërtiti masa, tue ia tërheqë vërejtjen, ndërsa kalorsi i ri, tue i drejtue nji goditje të tmershme tempullarit, me shpejtsi të

madhe i permblodh frejt e kalit dhe iu shmang goditjes s'Atelstenit dhe të Fron de Befit. Me këtë rast i ndihmoi shkathtsija e tij e persosun kalorsiake, por nuk mujti me i përballue për shum kohë mësymjet e këtyne treve. Sheshi po kumbonte prej duertrokitjevet, e nji shumicë zanesh u drejtuen kah princ Jovani që ta uli shkopin e vet për ta shpëtue luftarin e ri e fisnik prej humbjes së pashmangshme.

„As zoti me zbritë!" — bërtiti princi, të cilin ai e kishte fye nji ditë mâ parë kur nuk ia kishte tregue emnin.

Atëherë, mû në momentin vendimtar, kur humbja e kalorsit pa trashigim shifej haptazi, nji farë kalorsi, të cilit ia kishin vû ofiqin „Përtac" sepse gjithherë i shmangej luftës përveç n'ato raste kur i vërsuleshin atij, befas e thirri kalin tue bërtitë: „Desdichado, qe ndihma!" — dhe e goditi aq fort Fon de Befin sa që Normani bashkë me kalin e tij u shtrin për toke. Përtaci i Zi iu drejtue mandej Atelstenit dhe kështu e la kalorsin pa trashigim me luftue vetëm me njanin. Mandej, pak mâ vonë trimnija e kalorsit të ri u shpërblye: ser Brijan de Boa-Gilberi u shtri në pluhun dhe princi e uli shkopin e vet.

Kështu përfundoi lufta e njoftun n'Ezhbë de la Zushë, njani ndër torneot mâ të njoftuna në histori, sepse, edhepse në sheshin e luftës u vranë vetëm katër kalorës, mâ se tridhetë mbetën të plagosun randë kurse nji pjesë u plagos aq fort sa që varrët nuk iu shëruen deri në vdekje.

„Zotni kalorës pa trashigim", — i tha princi kur fituesi i ditës i shkoi kaluer përpara — „na të shpallim për fitues të kësaj torneoje dhe pohojmë se je i denjë me marrë kunorën prej dorës së mbretneshës së bukuris dhe të dashunis".

E ndërsa trumbetat jehojshin në shêj fitorje, kalorsi i ri zbriti nga kali dhe u gjûjzue në shkallët e fronit të Rovenës.

Vajza bërtiti ngadalë kur ai e hoq helmetën para saj; dhe mandej, tue përmbajtë vehten, ia vuni në krye kunorën e artë.

„Ta dhuroj këtë kunorë, zotni kalorës, si shpërblim heroizmi të caktuem për fituesin e ditës së sotshme" — tha ajo me zâ t'ulët dhe të qartë. E atëherë shtoi edhe mâ ngadalë: — dhe që kurr kunora kalorsiake të mos vehet në ndonji kokë tjetër mâ të denjë!"

Kalorsi pa trashigim uli kryet me ia puthë dorën, e mandej ra përmbys përpara saj. Sedriku i cili qëndronte si memeci para çfaçjes së papritun të djalit të vet të dbuem, vrapoi me i nda, por këtë punë e banë gjykatsit, të cilët tue u mundue me e zbulue shkakun e të paktit t'Ajvanhos, u ngutën me ia hjekë mburojën dhe atëherë panë se ajo ishte e shpueme prej majës së heshtës dhe se ai ishte plagosë n'ijë.

Ndoshta zbulimi i asaj fatkeqsije e shqetsoi mâ pak princ Jovanin se sa kalorsit e tij përcjellës, sepse ai ishte rrëmbye mbas leximit të nji letre që ia kishin dhanë msheftas. — „Rueju, sepse djalli âsht lirue zinxhirësh!" — lexoi ai. — Atëhere mâ e kishte të qartë se vllau i tij i fyem Riçardi ishte lirue.

Çka me bâ? Të gjithë partizanët e Jovanit e dijshin përgjegjen .Forcat duhet bashkue në Jork prej aty me i bâ goditjet për me ia kthye fronin vllaut të vogël.

Meqenëse kjo ndodhi kah fundi, publiku duhej menjiherë me u largue, por kjo nuk guxonte me u bâ, për shkak se masat e thjeshta popullore nuk kishin mâ rast me marrë pjesë në të. Tue ndëgjue me shpejtsi urdhnat e dhanun, trumbetat jehuen përsëri dhe lajmruen: meqenëse princ Jovanin e presin disa punë shtetnore, e ai nuk

dëshiron që kaq shum trima jomenë të kthehen nëpër shtëpija pa i sprovue shkathtsit e tyne, garat në shejtarí, që kanë qenë të caktueme për nesër, do të mbahen menjiherë.

Ata që kishin fillue tashmâ me u shpërnda, u kthyen menjiherë dhe banë parapërgatitjet e nevojshme. Princ Jovani, tue qëndrue pak i mënjanuem prej grupit të pjesëmarrësve në gara, e pa rojtarin e pyllit që e kishte fye nji ditë mâ parë dhe, tue ia bâ me dorë, e thirri që ta pyesi se përse edhe ai nuk muer pjesë në gara.

„Si quhesh ti?" — e pyeti princi.

„Loksli".

„Atëherë, Loksli, edhe ti do të gjuejsh kur të vijë rendi, mbasi tash të gjithë djelmoshat do tregojnë aftsit e tyne. Nëqoftëse fiton, përveç shpërblimit, kam me të dhanë edhe njizet monedha ari, e nëqoftëse humbë kam me t'i çveshë rrobet e blerta që i ban si rojtar pylli dhe me të përzanë për në fushë".

„E nëse nuk pranoj me gjuejtë nën ato kushte?"

„Nëse e tëhuen propozimin tim të ndershëm" — tha princi i zemruem — „udhëheqsi i lojnave ka me ta pre lakun e harkut, ka me ta thye harkun e shigjetat dhe ka me të përzanë si të lig dhe frigacak".

„Edhepse s'ka shum gjasë për mue, princ krenar" — u përgjegj Loksli — „përsëri do t'i nënshtrohem dëshirës sate".

E vunë shêjin, e shejtarët zunë vendet e tyne mbas rendit. Prej njizet e katër shigjetave, të cilat u hodhën njena mbas tjetërës, dhetë e vranë shêjin e të tjerat ranë aq afër, saqë mirreshin për të qëllueme të mira. Prej atyne të dhetave dy kishin ra në rrethin e mbrendshëm, e ato i kishte hedhë shigjetari Hubert, prandej njizanit e shpallën për fitimtar.

„E tash, Loksli", — tha princi tue qesh me idhnim — „a dëshiron me u matë me Hubertin apo me ia dorzue prîsit të lojës harkun dhe qesen?"

„Dëshiroj me provue fatin" — u përgjegj Loksli — „por me kusht që, mbasi ta kem qëllue dy herë shêjin e tij, Huberti të gjuejë atje ku kam me i propozue unë".

„Kjo âsht e vetmja mënyrë e ndershme" — tha princ Jovani. — „Nëse e mundë këtë lavdues, Hubert, kam me ta mbushë brinin e gjahut me monedha argjenti".

„Vështirë që mundet kush me mâ kalue në këtê" — tha Huberti. — „Gjyshi im ka qenë dikur shejtari mâ i mirë në Hastings, e shpresoj që nuk kam me ia turpnue emnin e tij".

Mbasi tha kështu, shigjetari duel dhe shêjoi me kujdes. Shigjeta fishkllloi nëpër ajr dhe goditi në rrethin e mbrendshëm të shêjit, por jo në qendër.

„Nuk ke marrë parasysh erën, Hubert" — tha Loksli —„përndryshe do ta kishte vra shêjin mâ mirë". E ai menjiherë e uli shigjetën dhe ajo goditi për dy gishta mâ afër qendrës.

„Pash emnin e Zotit!" — i bërtiti princi Hubertit me tërbim. — „A edhe ti duron me ta tejkalue ky i arratisun që s'âsht kurrkushi! Ti meriton me të varë!"

Huberti shêjoi përsëri dhe shigjeta e tij mbeti e ngulun drejt mû në qendër të shêjit.

„Nuk mundesh me gjuejtë mâ mirë, Loksli" — tha princi me ngadhnim.

„Megjithkëtê kam me e prek shigjetën e tij" — u përgjegj Loksli. E mbasi shigjeta fluturoi prej harkut, u ngul drejt përmbi shigjetën e rivalit të tij dhe e shkeu në cop' e grimë.

„Ky duhet të jetë vetë djalli e jo njeri prej gjakut dhe mishit" — flitshin me habi në mes tyne njerzit për

rreth. — „Të këtillë shejtar nuk ka pasë kurr n'Angli prej se âsht i njoftun harku".

Por çudija mâ e madhe u duk atëherë, kur Loksli u largue prej sheshit dhe mbas disa minutash u kthye me nji thupër shelqje në dorë. Mbasi e qëroi mirë, e nguli në tokë drejt.

„Gjyshi im" — filloi Huberti me fjalën e zakonshme të tij — „ka qenë shêjtari mâ i mirë n'Angli, por asnjiherë nuk ka gjuejtë në nji shêj të tillë. Prandej as unë nuk do të gjuejë!"

„Qen frigacak" — kumboi zani i princit. — „Gjuej, Loksli, dhe nëse e qëllon nji shêj të tillë, kam me shpallë se je i pari në botë që ke bâ nji gjâ këso dore".

Loksli e ndërroi telin në hark dhe shêjoi. Shigjeta e tij fluturoi drejt dhe e coptoi thuprën e shelqes që e kishte gjuejt. Gjithkah ndëgjoheshin pëshpëritjet e habis, e edhe vet princi u çudit dhe urdhnoi që menjiherë t'i paguhen monedhat e arit që ia kishte premtue. Por Loksli ia la Hubertit tue vërtetue se edhe jomeni kishte me e goditë thuprën e shelqes sikur t'a kishte lejue modestija e tij. Atëherë, tue mos pranue shkresën e princ Jovanit me hy në shërbim të tij, Loksli u zhduk në turmë pa u diktue, ndërsa princi u kthye me përcjellsit e vet n' Ezhbë që t'i shestojë planet për grabitjen e fronit të Riçardit.

„Çfarë maskerade âsht kjo?" — e pyeti Ficersi, këshilltari i parë i princit, de Brasin, njanin prej kalorsëve që kishte marrë pjesë në torneo dhe që tash ishte veshë në tesha jomene, kur e takoi at natë vonë. — „Çka ke ndërmend me bâ kaq heret, pash Zotin, me at shndërrim të marrzishëm teshash?"

„Me e gjetë nji gue ashtu si kanë bâ ata të fisit Veniamin" — u përgjegj kalorsi norman me ftoftsi. — „Kam ndërmend me i ra asaj tute të qeve saksonas dhe me e rrëmbye Rovenën e mrekullueshme".

„Mos je çmendë!" — bërtiti Ficersi.

„Mendoj që s'kanë me më njoftë" — ia ktheu de Brasi. — „Faji për këtë grabitje do t'u mbetet kusarëve të pyjeve Jorkshajër nëpër të cilat do t'ikim mandej. Mâ vonë kam me u paraqitë në rrobet e mija, kam me e vû në tallje kalorsin e njezishëm, kam me e shpëtue bukuroshen e pafat ledi, kam me e çue n'oborrin e Fron de Befit dhe s'kam me e kthye në gjini deri sa të bâhet nuse e Morisa de Brasit".

„Largoje at marri prej kreje!" — i tha Fecirsi me padurim. — „Ke me qenë i nevojshëm në Jork, nëse mendon që kunora t'a stolisi kryet e Jovanit".

„Po thom që këtë plan do ta kryej mbrenda pak orësh" — u përgjegj de Brasi — „dhe se për së shpejti do të jem në Jork, i gatshëm me ndihmue në çfarëdo detyre sado të guximshme. Dhe tash po shkoj që si kalors i vërtetë t'i fitojë buzëqeshjet e bukuroshes".

Këshilltari i trazuem nuk pati mundsi me u largue prej asaj që kishte ndërmend.

Fisi Veniamin — ishte nji fis që martohej vetëm tue rrëmbye gra dhe vajza.

Kreu i pestë

PRIFTI PREJ KOPMANHERSTIT

Kur mbaroi torneoja n'Ezhbë, pjesëmarrsit u shpërndanë nëpër grupe me udhtue nëpër drejtime të ndryshme.

Sedrik Saksonasi udhtoi së bashku me pupillen e vet ledi Rovenën dhe me shokun Atelsten ashtu si kishin ardhë.

Të jemi të drejtë ndaj Sedrikut: ai kishte me e marrë me vedi të birin e tij të plaguem siku të kishte mujtë me e gjetë, por djaloshi kishte humbë sikur t'ishte zhdukë në dhé. Në të vërtetë, Sedriku e dinte se ai tash udhton i fikët dhe se e mjekon Rebeka, sepse ajo e pat bindë të jatin me e lejue që kalorsin e plaguem ta marri me vedi. N'at kohë me punë të mjeksis mirreshin mâ së tepërmi Ebrejt, e Rebeka ishte e bindun se për Ajvanhon do të mundte me bâ mâ tepër se kushdo tjetër, e kështu ajo e bindi për këtë Ajvanhon kur ky pak nga pak erdhi në vedi dhe filloi me njoftë diçka rreth vehtes.

Nëpër malet që aso kohe ishin plot kusarë, udhtonte i vetmuem gjithashtu edhe nji njeri i randsishëm, e ai ishte Përtaci i Zi, i cili ashtu trimnisht i duel në ndihmë Ajvanhos kur këtij i kërcnohej rreziku.

E mashtruen shtigjet e maleve dhe, mbas nji udhtimi gati të plotë dituer, ai u gjind në kufinin perëndi-

muer të krahinës Jorkshajr. As syt e tij të mpreftë nuk qenë në gjendje me dallue ndonji rrê mâ të shkelun se sa ato të tjerat, prandej mâ në fund vendosi që t'i dorzohet plotsisht kalit me e udhëheqë. Shtâza sikur e kishte kuptue që gjetja e banesës dhe e darkës mvareshin prej saj, prandej e shpejtsoi hapin. Diçka mbas gjysëm ore ecjeje kaluer mbërrijti te këta nji tingull kumbone, i cili me hamendje vinte prej ndonji kapelëze të rrexueme të mbështetun në ndonji kasolle të keqe.

Tue i pështpëritë nji lutje Julianit të shêjtë, mbrojtsit të të gjithë udhtarëve, kalorsi këceu prej kalit dhe me majën e heshtës së tij filloi me i ra derës s'eremitit.

„Shko udhës sate kushdo qofsh ti!" — u përgjegj nji zâ prej së mbrendshmi. — „Mos i pengo në lutjet e mbramjes shërbëtorin e Zotit dhe shërbëtorin e Dunstanit të shêjtë.

„O, at shum i ndershëm", — tha kalorsi — „unë jam nji udhtar i vorfën dhe e ke rastin me e tregue mëshirsin dhe mikpritjsin tande".

„Vlla i mirë", — u ndëgjue përgjegjja — „unë kam asi ushqimi që as qeni s'kishte me e hangër, e shtrojën time as kali s'do ta përfillte. Shko pra rrugës s'ate dhe Zotin e paç në ndihmë!"

Kalorsi atëherë e luti që t'ia tregojë rrugën, por rruga ishte aq e vështirë, saqë ai desh plasi prej idhnimit.

„Rruga e prishun — humnera — kapërcimi nëpër lumej dhe moçale! Zotni eremit, edhe sikur të jeshë mâ i shêjti ndër të gjithë ata që bajnë mjekrra, duhet të kujdesesh që të më shpëtojsh sonte prej nji rruge të tillë ose hape derën shpejt, ose për kryqin e shêjtë kam me e thye dhe me hy vetë!"

Të lehunit e qenit aq e zemroi kalorsin, saqë kërcnimin e vet filloi me e zbatue, prandej eremiti iu afrue dhe ia hapi derën.

Të dy njerzit shiquen njani tjetrin, e secili mendonte me vehte se rrallëherë ka pá njeri mâ të fortë dhe mâ të fuqishëm se sa atê që e ka kundruell vehtes. Bisedën e hapi për të parën herë kalorsi dhe bani tri pyetje: ku do ta vendosi kalin, çka ka me pasë për darkë dhe ku do të flejë.

„Do të përgjigjem me gisht" — tha eremiti — „sepse âsht kundër rregulloreve të mija me folë kur kam mundsi me u shprehë me shêja. Shtalla e kalit tand âsht kjo" — dhe i tregon nji kand të kasolles, — „për vend të fjetjesë e ke këtê" — dhe tregoi kandin tjetër; — „kurse darka jote" — dhe u suell e kapi nji enë druni në të cilën gjindeshin nji deri në dy grushta bizele të thata.

Kalorsi i rrudhi krahët, e rregulloi kalin sa pat mundsi mâ mirë dhe mandej u ul tek tavolina së bashku me eremitin, i cili, mbas nji lutjeje të gjatë në gjuhën latine, i vuni pak bizele në gojën e tij të gjanë.

„Po më duket, shum i ndershmi at, se kafshatat e vogla të pëlqejnë për mrekulli" — tha kalorsi. — „A ka mundsi të dijë nji profan i zakonshëm se si quhesh?"

„Mundesh me më quejtë prifti prej Kopmanherstit" — u ndëgjue përgjegjja. — „E tash, kalorës trim, a mundem me t'u lutë që të ma thuesh emnin tand të ndershëm?"

„Nëpër këto anë më thrrasin Kalorës Ziu, e nji shumicë ia shtojnë këtij emni ofiqin „përtaci", kurse unë prap nuk dëshiroj që të dihet se kush jam".

Eremiti për pak nuk qeshi.

„Po shof, zotni Kalorës Përtaci, se je njeri i mençëm dhe i kuptueshëm. Përveç kësaj, po shof se nuk po të pëlqen ushqimi im i dobët murgu. E tash po më kujtohet

diçka, se kur m'i pat lanë këta qen me më ruejtë, rojtari i mëshirshëm më pat lanë diçka edhe prej haes, të cilat, mbasi nuk po i përdori, gati i kam harrue krejt.

„Betohem që të ka lanë!" — bërtiti me gëzim kalorsi, e gëzimi i tij u shtue edhe mâ tepër, kur eremiti e nxuer prej nji arke të mëshefun mirë nji copë të madhe mishi. — „Qe sa ka qenë rojtari këtu?" — pyeti kalorsi mbasi i rrotoi dy-tri kafshtë.

„Sigurisht ka nja dy muej" — tha murgu me të shpejtë.

„Çdo gjâ âsht e mrekullueshme në këtë qeli tanden, at shum i ndershëm. Kisha me u betue se dreni i majmë që po e hamë tash s'ka as nji javë që ka këcye i gjallë nëpër mal". — Dhe atëherë, tue përfitue nga shprehja e fytyrës s'eremitit shtoi se në Palestinë e kanë pasë për zakon që i zoti i shtëpis të hajë së bashku me mysafirin e vet dhe se mendon që nji zakon i tillë ka qenë i mirë. A thue kishte me e pranue eremiti at zakon të lindjes?

Për me ia largue dyshimin kalorsit, ati shum i ndershëm pranoi, dhe, meqenëse që të dy ishin të untë, copa e mishit saora u zhduk para tyne.

„Shum i ndershmi at", — tha kalorsi mbasi e shoi ûjën — „kisha me e qitë për kusht kalin tim, e dikush tjetër ta vejë vetëm nji cekin, se rojtari i ndershëm, të cilin duhet ta falënderojmë për këta mish, do ta ketë lanë edhe nji rrëshek vene".

Eremiti e pruni tue qeshë rrëshekun e lëkurës dhe i nxuer dy brina për pije.

„Për të mirë, zotni kalorës!" — bërtiti ai mbasi i mbushi brinat.

„Për shëndetin tuej, at shum i ndershëm prej Kopmanherstit", — u përgjegj kalorsi kur e shpiku gotën e mbushun.

Kreu i gjashtë

ROBNIMI

Gjatë asaj kohe udhtarët tjerë nuk e patën at fat. Ata udhtuen tanë ditën të disponuem në mënyrë të ndryshme. Kur konobari i Sedrikut po e kërkonte Ajvanhon, u ndesh në Gurtin dhe e kapi tue kujtue se âsht rob i ikun, e derrari, i zemruem udhtonte tash kaluer e duerlidhë në suitën e zotnis së tij. Madje edhe Vambës së marrë iu mbush mendja se âsht vështirë me e gëzue.

Sedriku po mendonte për birin e vet të pandëgjueshëm, i cili me çfaqjen e tij të papritun në shesh padyshim ia kishte tërheqë përsëri mendimet e Rovenës dhe kështu plani i Sedrikut për kunorzimin e saj me Atelstenin ishte bâ edhe mâ i pamundshëm. Si do të përtrihet pa këtê pamvarsija saksone?

Përnjiherë, ashtu si ishin tue udhtue, e ndëgjuen nji britmë që kërkonte ndihmë, e në nji kthesë të rrugës u hasën në grupin e njerëzve që thirrshin me ndihmue. Nji vig qëndronte në tokë. Para tij rrinte ulun nji Ebreje, kurse afër saj nji Ebrej plak i çmendun kishte thye duert dhe vajtonte. Mbas gjithë gjasave shërbëtorët, që i kishte kaplue friga në mal, i kishin lanë.

„Qen Ebrej!" — bërtiti Atelsteni. — „Nëqoftëse kusarët plaçkisin vetëm kësi njerzish si je ti që e ke plaçkitë tanë botën, atëherë mbas mendimit tim janë njerëz të ndershëm".

Kur Rebeka e pá se âsht e padobishme me iu drejtue atij për ndihmë, këceu menjiherë prej vendit ku rrinte dhe iu afrue Rovenës. Tue ia puthë kindin e petkut vajzës, ajo e hoqi velin e saj dhe me nxehtsi iu lut që t'i lejojë me iu bashkue grupit të Saksonasvet.

„Nuk po kërkoj mëshirë për vedi" — tha ajo me të shpejtë" — „e as për këtë plak, për babën tim; por n'emën të njanit që u âsht i dashtun shum njerëzve, e madje edhe juve, u lus fort të lejoni që ai njeri i smunë në vig të bâhet nën mbrojtjen tuej. Sepse, nëse rastsisht i ndodh diçka, edhe momenti i fundit i jetës suej do të jetë i helmuem prej pendimit që nuk e keni pranue këtë për çka po ju lus unë".

Ato fjalë e prekën Rovenen.

„Ky njeri qenka plak dhe i dobët" — i tha ajo rojtarit të saj — „vajza e re dhe e bukur, kurse miku i saj i sëmunë, e, përveç kësaj, edhe jetën e ka në rrezik. Prandej, edhepse janë Ebrejë, na si të krishtenë nuk mundemi me i lanë në nji këso gjendje".

Dhe kështu, mbas dëshirës së Rovenës, u lejuen ata tre të pafat që t'i bashkohen mâ në fund suitës së Saksonasvet. Gjatë kohës së tollovis që u bâ, Vambës i shkoi për dore me ia zgjedhë Gurtit lidhëzat dhe derrari u zhduk në mal.

Gëzimi i Ebrejit nuk zgjati shum, sepse, posa u larguen pak, suitën e Saksonasvet e sulmuen përniherë nga të gjitha anët. Sedrikun dhe Atelstenin i zunë rob menji-

---

Qen ebrej — në Mesjetë kisha krishtene i pat shpallë Ebrejt të papastërt dhe i pat përzanë, kështu që ata njifeshin si popull i urrejtun të cilin gjithkush kishte mundsi me e shfrenue.

herë, i mujtën me nji fuqi mâ të madhe përkah numri. Të njajtin fat e pësuen edhe ledi Rovena në mes e Rebeka në skâj të grupit të kalorësve, kurse shërbëtorët, për shkak të plaçkave që bajshin mbi shpinë, i mujtën me lehtsi. N'at ndërkohë de Brasi, që ishte udhëheqës i grupit të kusarëvet, e gjeti kalorsin e plaguem në vig, i cili, tue mendue se emni i tij ka me ia mbrojtë miqt, e shpalli trimnisht se âsht vetë Vilfred Ajvanhoja. Ndjenja e nderit nuk e lejoi Normanin me i bâ asgjâ kalorsit në nji gjendje të tillë, e kështu u tërhoq edhe prej mendimit që të varruemin t'ia dorzojë Fron de Befit, i cili, pa marrë parasysh këtë, kishte me e vra kundërshtarin dhe kishte me i kërkue pronat e tij për të cilat mendonte që i takojnë si shpërblim nga ana e princ Jovanit. Para de Brasit kishte dy rrugë. Njena ishte për me e lëshue në liri Ajvanhon — por fisnikija e tij nuk kishte mbërri deri n'at shkallë, sepse, a thue Vilfred Ajvanhoja nuk ishte nji adhurues të cilin e dashunonte ledi Rovena? Për kë shkak Normani e zgjodhi rrugën e dytë: vigun me ua lanë nën kujdesin e dy shërbëtorëvet dhe me i urdhnue që askend të mos e lejojnë me iu afrue atypari. Nëqoftëse dikush pyet diçka, le të thonë se ai i plaguem âsht njifarë shoku i tyne varrue gjatë nji rrahjeje.

Dhe kështu prej tanë suitës Saksonase shpëtoi vetëm nji njeri, e ky ishte i marri i oborrit Vamba. Mbasi trimnisht u përpoq me e shpëtue Sedrikun, ai pati fat që mundi pa u diktue me u mbështjellë në nji kaçubë dhe aty ndejti i mshefun derisa robët me sulmuesit e tyne vazhduen rrugën së bashku.

„I kam ndëgjue njerzit e mençëm kah e urojnë lirin" — foli ai nëpër vaj me vetvehten — „por unë nuk dij çka do të bajë me të tash që e kam në dorë".

Atëherë e thirri nji zâ i ngadalshëm dhe ai brofi në kambë dhe plot falënderime.

„Gurt, a jeti?"

„Çfarë lufte qe ajo?" — pyeti derrari tue depërtue nëpër kaçuba.

I marri ia tregoi sa mujti mâ shkurt rrjedhjen e ngjarjes.

Fytyra e Gurtit ndizej flakë.

„Vamba" — tha ai — „ti ke armë, e zemrën e ke pasë gjithëherë mâ trimneshë se sa mendjen. Na jemi vetëm dy, por nji sulm i befasishëm i dy njerëzve mundet me bâ shum. Eja me mue!"

„Ku po shkojmë?" — pyeti i marri.

„Me e shpëtue Sedrikun".

„Po ti je largue prej shërbimit të tij".

„Ajo ka ndodhë kur ai ishte njeri me fat" — i tha derrari. — „Eja tash me mue".

Por, para se të niseshin ua preu rrugën nji njeri tjetër dhe, megjithse muzgu kishte ra heret, ata e njoftën se ishte shejtari Loksli.

„Çka do të thotë krejt kjo?" — pyeti ai. — „Kush âsht ai që plaçkit, ban kapucari dhe robnon nëpër këto male?"

„Xhybet e tyne i ngjajnë kësaj satës sikurse i ngjajnë njana-tjetrës, kokrrat e bizeles" — u përgjegj Vamba i tmeruem.

Tue i urdhnue shkurt që të mos lëvizin prej vendit ku janë, jomeni shkoi me vëzhgue për rreth dhe u kthye mbas pak kohe që t'i vërtetojë shërbetorët e friguem se zotnis së tyne nuk i kërcnohesh direkt kurrfarë rreziku, e i urdhnoi që të shkojnë mbas tij.

„Kokat tona janë në fulqit e luanit" — bëlbëzoi Vamba.

„Hesht!" — i tha Gurti. — „Mos e fyej, e unë besoj se çdo gjâ ka me shkue mirë".

Mbas nji udhtimi prej afër tri orësh, mbërrijtën tek njifarë roge e hapët, ku nji grup jomenësh të veshun në të blerta pushojshin nën nji lis të vjetër. Me paraqitjen e Lokslit ata brofën në kambë dhe secili i dha njifarë raporti. Mileri, duket se e kishte marrë rrugën për Roderhem me gjashtë djelmosha trima që të kërkojë plaçka, kurse Alen o Deli kishte shkue kah rruga uotline për me e gjurmue abatin e Zhorvait.

„E kallugjeri?"

„Ai âsht në qelin e vet".

„Do të shkojë atje" — tha Loksli — „Shpërndahuni dhe kërkoni shokët tuej. Mblidhni të gjitha forcat, sepse fushata do të bâhet kambë dhe sigurisht ka me qenë vështirë, por ka me na sjellë fitoren. Por pritni" — shtoi ai. — „Dy prej jush le të nisen menjiherë për në Torkvilston, n'oborrin e Fron de Befit. Nji grup kalorsish të veshun në pekta tona i kanë dërgue atje nji grup robësh lufte. Nderi na detyron me i dënue dhe me i vëzhgue në mënyrë të msheftë."

Të dy njerzit u nisën menjiherë, kurse Loksli, i përcjellun gjithnji prej Gurtit dhe Vambës, vazhdoi rrugën deri në kishzën e Kopmanherstit.

Nji kangë pijanecësh jehonte prej së mbrendshmi kur jemeni trokiti në derë.

„Prift i marrë", — bërtiti ai — „hapja derën Lokslit".

„Mos u frigo" — i tha eremiti shokut të vet tue e ndalë, i cili po nxitonte me i zhdukë të gjitha gjurmat e të pimunit të natës. — „Ky âsht nji mik".

„Ndoshta ai âsht ndonji mik i yti, por jo edhe i imi" — iu përgjegj Kalorës Ziu.

„Hapja derën, se ai tash i nxjerr bagllamët" — bërtiti eremiti.

„Kush âsht ky?" — e pyeti Loksli tue e matë me shiqim kalorsin dhe tue qëndrue në hymje. — „A thue i paske harrue rregullat tona?"

„Vlla i rendit tonë" — iu përgjegj eremiti.

„Jomen i mirë", — i tha kalorsi — „mos u zemro në të zotin e shtëpis. Ai u tregue mikpritës ndaj meje e sikur të mos e kishte bâ ktê, unë kisha me e detyrue."

„Ti me e detyrue!" — bërtiti eremiti tue i hjedhë rrobet e priftnis dhe tue e veshë nji xhybe të blertë.

N'at ndërkohë Loksli e çoi kalorsin në nji anë.

„A ju e vendosët fotoren në dobi t'Anglis në torneon e Ezhbës?"

„E çka do të thuesh mandej nëse e ke qëllue të vërtetën, jomen i mirë:"

„Kisha me të mbajtë me at rast si mik të nji grupi mâ të dobët."

„E këtillë âsht detyra e nji kalorsi të vërtetë".

„Por, për hesap tim" — tha jomeni — „ai duhet të jetë edhe Anglez i mirë".

„Nuk mundeni me thanë" — u përgjegj kalorsi — „që Anglija dhe jeta e Anglezëvet i janë dikujt mâ të dashtuna se sa mue".

Loksli i besoi dhe i tregoi shkurtas për zanjen rob të Sedrikut dhe Atelstenit.

„Tash po ju pyes, si nji Anglez i mirë, si nji kalorës i mirë, se a do të më ndihmoni me i shpëtue?"

„Mue më detyron edhe zotimi me e bâ këthough gjâ" — u përgjegj kalorsi. — „Por kush je ti?"

„Nji njeri pa emën, por besomë se fjala ime e dhanun âsht po aq e fortë sa edhe e atij që i ban mamuzet e arta".

„Besoj në këtê" — tha kalorsi përzemërsisht.

„Si duket, do të kemi nji bashkëpuntuer të ri" — iu drejtue Vamba Gurtit. — „Shpresoj që trimnija e kalorsit do të vlejë mâ shum se sa devotshmënija e eremitit.

„Sikur edhe vetë bishtani të ngrihej dhe të më afronte ndihmën për shpëtimin e Sedrikut dhe të ledi Rovenës. nuk mâ merr mendja që, me gjithë devotshmënin time, kisha me ia pranue ofertën" — u përgjegj Gurti.

„ Të shkojmë" — tha Loksli me padurim. — „Duhet t'i tubojmë të gjitha forcat, e prap do të jemi tepër pak në qoftëse e sulmojmë kështjellën e Rexhinald Forn de Befit".

„Si! A thue Fron de Befi qenka ai" — tha Kalorës Ziu — „që i ka ndalë nënshtetasit e mbretit në rrugën kryesore të mbretnis? A thue qenka bâ hajn dhe tiran?"

„Ai edhe ka qenë gjithmonë tiran" — iu përgjegj Loksli ndërsa shkojshin kah vendi i takimit.

„E sa i përket hajnit" — tha prifti — „nuk besoi të jetë i ndershëm as sa gjysma e shum hajnave që i njof unë".

Kreu i shtatë

NË DHOMËN E MUNDIMEVET

Ndërsa Loksli i tubonte forcat e veta, sulmuesit dhe robët e tyne udhtojshin me kuaj në drejtim t'oborrit të Fron de Befit në Torkvilston.

„Asht koha të na lirojsh, ser Moris" — tha tempullari kur mbërrijtën afër vendit të tyne. — „Asht koha që ta luejsh rolin e nji kalorsi çlirimtar".

Por de Brasi kishte ndërrue mendimin, e tash vendosi që të mos linte shoqnin derisa Rovena të sigurohej në Torkvilston. Tempullari sikur ia lexoi mendimet e tij.

„Pih! Çka ke me u frigue prej meje" — e pyeti ai. — „Edhe unë kam nji gjâ të çmueshme në mes robëvet të zanun që e admiroj po aq sa ti".

„Pash emnin e Zotit! Ndoshta s'mendon për bukuroshen Ebreje!" — bërtiti de Brasi.

„E nëse mendoj, kush mundet me më ndalë?"

„Askush tjetër përveç zotimit dhe ndërgjegjës s'ate".

„Sa i përket zotimit tim" — tha tempullari — „Mjeshtri ynë i Madh ma ka falë. E ndërgjegjja ime? Për njerin, i cili ka mbytë treqind Saracenë, nuk âsht e nevojshme

---

Mjeshtri i Madh — kujdestari i renditë të fretënvet

me u rrëfye për çdo mëkat të vogël si ndonji farë katundari me rastin e kungatës së parë."

Kur mâ në fund mbërrijtën deri n'oborr, Sedrikut iu shtue tmeri kur kuptoi se Rovenën do ta burgosin ndamas prej tij dhe ai e pá se çdo gjâ âsht e kotë: edhe kërcnimet, edhe ankimet, edhe provokimet. Nji gjâ të tillë që nuk ndillte mirë, banë edhe me Rebekën, të cilën e dërguen në nji kullë të largët, megjithse i ati u përpoq me ryshfet tek rojtarët që ta lejojnë me ndejtë me të.

„I pafé i mallkuem!" — iu përgjegj njani prej tyne. — „Kur do ta shofish shpellën tande, s'ke me pasë dëshirë që edhe vajzën ta kesh me vedi."

Dhe pa bâ asnji fjalë, Isakun plak e tërhoqën dhe e hodhën në nji podrum që i ngjante burgut. Drita depërtonte mbrenda vetëm nëpër dy vrima n'afërsin e tavanit. Por, edhe mbrenda, Ebreji i tmeruem mundej me pa zinxhirë të ndryshkun dhe vargoj, të cilët në mënyrë të dukshme ua kishin rrëmihë fatin të burgosunvet të maparshëm. Prej hallkës së njenit nga ata vargoj vareshin dy eshna të kalbun, të cilët sigurisht dikur qenë dy kambë të njeriut.

Në skâjin e burgut gjindej nji votër e madhe, në pjesën e epërme të së cilës përshkoheshin tërthorazi disa thupra hekuri.

Ebrejit priti dhe vëzhgoi tri orë të tanë. Atëherë dera e burgut u hap dhe hyni Fron de Befi i përcjellun prej Saracenëvet.

Normani vigan iu afrue disa hapa Ebrejit të tmeruem dhe mandej u ndal tue e matë qetsisht me nji shiqim. Me nji të shkelun syni nji rob ia suell përpara disa terezi dhe shum pesha.

„Ti qeni mâ i mallkuem i rasës së mallkueme", — filloi Fron de Befi — „a po i shef këto terezi?... Në to do të m'i masish njimijë funte t'argjenta".

„O, Abram i shêjtë!" — u përgjegj Ebreji në tmerin mâ të madh tue belbëzue — „a thue ka pasë kush ndonjiherë nji kërkesë të këtillë?! Shiqoni në shtëpin dhe krejt fisin tim, e mandej as në tanë Jorkun nuk do ta gjeni as të dhetën pjesë të kësaj shume të madhe që kërkoni!"

„Unë jam i arsyeshëm" — tha Fron de Befi. — „Nëse s'ke argjent, unë nuk e refuzoj as arin. Nëqoftëse e zevendson gjashtë funte argjenti me nji monedhë ari, atëherë do ta shpëtojsh kurrizin tand prej nji mundimi të tillë, të cilën mendja jote as nuk mundet me e përfytyrue".

„Keni mëshirë për mue, kalorës fisnik" — tha tue u dridhë Isaku. — „Unë jam plak i vorfën dhe i pakrah".

„Plak ndoshta" — u përgjegj tempullari. — „Duhet të kenë turp prej marris që kanë bâ ata që të kanë lejue me u thî në fajdexhillëk dhe në hajni. Ndoshta je edhe i dobët por, kur ka pasë nji Ebrej duer dhe zemër? Megjithkëtê âsht e njoftun mirë se ti je i pasun."

Kot arsyetohej dhe u betonte Ebreji plak. Fron de Befi ishte i pamëshirshëm.

„Në këtë burg nuk âsht vendi me humbë kohën. Shum të burgosun njimijë herë mâ të guximshëm se ti i kanë lanë eshtnat nëpër këto fortesa, e askush kurr s'ka dijtë gjâ për fatin e tyne. Por për ty âsht caktue nji vdekje mâ e gjatë dhe mâ e ngadalshme, ndaj së cilës vdekja e atyne ka qenë nji ambëlcinë e vërtetë."

Ai u dha shêj robëvet, e Saracenët menjiherë i suellën do qymyr, disa shakuj dhe nji shishe me voj. Atëherë njani prej tyne e ndezi zjarmin në votrën e gjanë.

„A po i shef, Isak, disa thupra të skuquna përmbi qymyrin e ndezun?" — i tha Fron de Befi. — „N'at shtresë ke me ra ti. Njani prej këtyne robëvet ka me e ndezë zjarmin, kurse tjetri ka me ta lye trupin tand të mjerë me voj, në mënyrë që mos të kallet mishi i pjekun. Tash, pra, zgjidh njanën prej këtyne; ose me u pjekë në prush ose

me i dhanë njëmijë funte argjenti; sepse tjetër rrugëdalje s'ke për kryet e babës sim."

Isaku iku në nji qoshe tue bërtitë se ajo âsht e pamundun, se në zemrën e njeriut nuk mund të ketë nji barbarizëm të tillë.

„A thue do të heqi dorë unë, që kam pá me mija të krishtenë të mij kah mbyten prej shpatës, ujit dhe zjarmit nga mendimi im për shkak të vajtimeve të nji Ebreji të mjerë?" — pyeti Fron de Befi. — „Mendo pak, plak. Jepi të hollat dhe të jeshë i lumtun që me nji kusht të këtillë mund të lirohesh nga burgu... S'due mâ me harxhue fjalë me ty — zgjidh ndërmjet dorështërngesës sate dhe mishit e gjakut tand, e si ta zgjedhish ti, ashtu edhe do të bahet!"

„Kapeni dhe çvisheni, robë! — bërtiti pak mâ vonë kur Isaku njisoj përsëritte që s'ka mundsi me iu përgjegjë kërkesës së tij, dhe Ebreji u gjind pa përkrahje në duert e Saracenëvet.

„Do të paguej!" — bërtiti, kur ata po i afroheshin me trupin e tij shtresës, nën të cilën ndizej qymyri. — „Do të paguej, megjithse do të jem i detyruem me lypë nëpër dyert e sinagogëvet para se me e mbledhë at shumë."

„Atê duhet ta paguejsh menjiherë, në dyshemen e këtij burgu" — tha tempullari, e Isaku u zhgreh në vaj.

„Falma lirin" — tha ai — „mue dhe shokëvet të mij me të cilët kam udhtue".

„Kujdesohu për kryet tand, Ebrej!" — u ndëgjue nji përgjegje e egër, e Isaku u tërhoq menjiherë.

„Liroje bijën time, Rebekën, le t'udhtojë për në Jork me lejekalimin tand, kalorës fisnik" — muer guxim me thanë — „dhe mâ shpejt të munden me u kthye ai njeri e kali, thesari."

„Bijën tande", — bërtiti Fron de Befi gjoja i habitun. — „A mos âsht bija jote ajo vajza zeshkane? Asht dashtë

me ma thanë këtë gjâ, Isak, sepse unë ia kam falë ser Brijan de Boa-Gilberit si shërbëtore".

„Qe, çdo gjâ që të lypish zotni kalorës" — klithi Isaku në një sulm dëshprimi tue ra nën kambët e Normanit. — „Qe dhetë herë mâ shum! Le të bâhem lypës... shkatrromë nëse dëshiron... shpërthemë me shpatën tande, përcëllomë n'at zjarm, vetëm vajzën ruema!"

Fron de Befi e vërente Ebrejin pa u trazue aspak prej atij dëshprimi të pafund prinduer.

„Ia kam dhanë fjalën shokut tim, e atê s'kisha me e thye as për dhetë Ebrejë dhe Ebreje!"

„Pra, s'kam me të pague kurrfarë paresh!" — bërtiti Isaku — „dërisa bija ime të mos mënjanohet në një vend të sigurtë!"

„Lidhnie me zinxhirë, robë!" — bërtiti kalorsi i tërbuem, e Isaku i pafuqishëm u rrëmbye përsëri nga Saracenët. Mu n'at moment u ndëgjue kumbimi i brinit dhe disa zane të nalta e thirrën Fron de Befin.

Baroni, meqenëse nuk deshti që ta gjejnë tue ba një punë të tillë ferri, i largoi robët e tij nga burgu dhe duel edhe vetë tue e mbyllë derën me dry.

Kreu i tetë

REBEKA DHE ROVENA

Dhoma në të cilën u dërgue ledi Rovena, ishte e zbukurueme me disa stolisje të thjeshta. Ajo së parit ishte caktue për gruen e Fron de Befit, e cila kishte vdekë qysh moti, e tashmâ edhe kështjellës kishte fillue me i hy kalbsina. Rovena me neveritje i shiqonte n'at vetmi qylymat e grisun dhe të vjetër që kacavareshin nëpër muer.

Gati mâ ishte dreka kur sulmuesit në nji kështillim i caktojshin rolet e ndryshme të tyne që duhej me i luejtë në dramën e vogël dhe fatin e robëvet të tyne. Atëherë de Brasi vendosi me e kërkue Rovenën. E çveshi xhyben e blertë dhe tash iu paraqit përpara në rrobet e nji kalorsi fisnik t'asaj kohe.

Kur hini ai, Rovena u çue në kambë dhe qëndroi ashtu, edhepse ai i dha shêj që t'ulet.

„Nëqoftëse ju jeni rojtari i burgut tim, zotni kalorës, kështu më vjen mâ lehtë" — tha ajo me krenari.

„Ah, Rovenë e mrekullueshme! Unë jam robi yt, e jo rojtar burgu" — ia ktheu Normani. — „Prej syvet të tu aq të bukur de Brasi duhet me e pa po at aktgjykim që po e pret ti prej tij".

„Unë s'po ju njof, zotni" — iu përgjegj vajza tue ardhë në vehte.

Ajo i ndëgjoi me urrejtje fjalët e tij plot epsh, e kur i mbaroi, i tha përsëri se nuk po e njeh dhe se kushdo që ban zinxhirë e mamuze nuk duhet të mërzisi nji vajzë të papërkrahje.

„Emni i de Brasit" — i tha ai — „përmendej gjithnji kur kangtarët i madhnojshin veprat e kalorësvet."

„E në kujtimet e tyne për torneon a do të flasin ata edhe për këtë ndërmarrje të randsishme të natës së sontme?" — pyeti ajo, e edhe vetë de Brasi u hutue për nji çast.

Atëherë, tue pa se me lajka s'po ka sukses, ai e shpejtsoi çashtjen tue i thanë se ajo mund të dali prej kështjellës vetëm si grue e tij.

„Nuk jam mësue me m'i prishë dikush planet" — vazhdoi ai — „as që Normani fisnik ka nevojë me arsyetue sjelljen e tij kundrejt nji Saksonasje, të cilën po e dekoron tue ia zgjatë dorën".

Rovena bërtiti me idhnim se kurr s'ka me u martue me askend që urren popullin e vet, e de Brasi ia blen mendimin.

„Mos shpreso që Riçard Zemër Luani do ta fitojë ndonjiherë fronin e tij" — ia ktheu ai me tërbim — „dhe as që favoriti i tij i vetmi, Vilfred Ajvanhoja, ka me iu afrue kurr atij froni dhe me të pritë si nusen e tij. Dije edhe këtë" — shtoi mâ ngadalë — „se vetëm prej meje mvaret se a do ta përhapi mëshehtsin që ai rival i im gjindet tash në Torkvillston. Xhelozija e Fron de Befit do të jetë edhe mâ e kobshme se sa e imja për të".

„Vilfred Ajvanhoja këtu!" — tha Rovena me përbuzje. — „Kjo âsht aq e vërtetë sa edhe ajo që Fron de Befin e ka për rival".

„A thue nuk t'âsht e njoftun që Ajvanhoja ka udhtue në vigun e Ebrejëvet? — Mjet i përshtatshëm udhtimi për nji njeri që e ka pushtue vorrin e shejtë!"

„Po edhe nëse âsht këtu" — tha Rovena tue u përmbajtë me vështirsi — „çka ka me iu frigue ai Fron de Befit mbas kohës së shkurtë të burgut dhe shpërblimit solemn që do të rregullohen simbas zakonit të kalorësve?"

„Ka rivalitete edhe për shkak t'ambicjes dhe të pasunis, Rovenë, sikundër edhe për dashuni. Fron de Befi ka me zhdukë çdonjenin që ia mohon të drejtën mbi baronin e Ajvanhos, sikundër edhe atê që pengon dashunin e tij ndaj njifarë zojushe sykaltërt... Qeshu tash kur jam tue kërkue dorën tande; zojushë, e kalorsi i plaguem s'ka pse frigohet mandej nga Fron de Befi" — shtoi ai befas tue pasë ndërrue tonin.

„Shpëtonje, pash dashunin e Zotit" — bërtiti Rovena, kur friga që e pat kaplue ia theu qëndrueshmënin e saj.

„Mundem dhe do ta shpëtoj!" — u përgjegj me të shpejtë Normani. — „Por lirin e tij ka me e shpërblye dashunija jote. Nuk jam nji i marrë i tillë i magjepsun me e përkrahë fatin e dikujt që mund të jetë pengesë e dëshirave të mija. Përdore ndikimin tand në mue për dobi të tij dhe ai do të jetë i sigurtë. Nëse nuk e pranon këtê, Vilfredi do të vdesë — e as lirija jote nuk do të jetë e afërt... Prej vendimit tand mvaret poashtu edhe fati i Sedrikut" — vazhdoi ai, mbasi vajza nuk tregoi asnji shêj lëshimi.

„Edhe Sedriku po ashtu!" — bërtiti e pikllueme e menjiherë i çoi duert kah qielli dhe ia plasi vajit.

De Brasi, mâ tepër i habitun se sa i prekun, po eote nëpër dhomë. Kishte shkue aq larg, saqë s'mundej as me u tërheqë, vajzën nuk e fitoi, e tashmâ sigurisht nuk ishte në gjendje me ndikue në tê me arsyena.

„Do të duhej ta kisha zemrën tri herë mâ të fortë se sa Fron de Befi" — mendonte ai me vehte kur ajo po qante e zhytun në nji pikllim të madh. Do t'i vinte mâ

lehtë sikur tingulli i të njajtit brî, që e pengoi baronin e tërbuem, të ndëgjohej tash edhe në dhomën e Rovenës, e kështu do t'i ipte mundsi që të largohej nga kjo gjendje.

Gjatë asaj kohe, tue mos dijtë asgjâ për fatin që kishte pësue i ati i saj, Rebeka pritte në nji kullë të ndame, ku e kishin çue dy ushtarë, të cilët e kishin lidhë mbrenda pa marrë parasysh se a ndodhet edhe ndokush tjetër në të.

„Çfarë ideje e zezë ju ka shkue ndërmend!" — tha nji shtrigë plakë, të cilën Rebeka nuk e kishte diktue në fillim në dhomën ku e mbyllën; ajo flitte pa e ndërpre të tjerrunit. — „Por këtê âsht lehtë me e qëllue — syt e ndritshëm, flokët e zez, lëkurën e bardhë si letra para se me e ngjyrosë prifti".

„Pash zemërbutsin tande!" — e përbeu Rebeka — „thuejmë se çka më pret! Mos po kërkojnë ata që të japi jetën tue u pendue për fen time?"

„Jeta jote! Jeta jote s'âsht në rrezik, bijë e dashtun. Shiqomë! Kam qenë dy herë mâ e bukur se ti kur Fron de Befi, i ati i Rexhinaldit, e pat sulmue këtë fortesë. Baba im dhe të shtatë bijt e tij e patën mbrojtë trashigimin e tyne kat më kat. S'ka pasë dhomë as shkallë që ata se kanë ngjyrosë me gjakun e tyne. Kam mbetë vetëm unë që t'i shërbejë zaptuesit për dëfrime dhe lojna".

„A thue s'ka ndihmë, a? A thue n'asnji mënyrë s'ka mundsi me ikë prej këtuhit?" — pyeti Rebeka me dëshprim. — „Kisha me të shpërblye shum sikur të kishe me më ndihmue".

„S'ka mundsi me ikë" — iu përgjegj shtriga — „përveç se nëpër dyert e vdekjes".

Ajo i mblodhi të tjerrunat e saj, por Rebeka iu lut që të rrijë.

„Edhe sikur nana e Zotit të jetë këtu, nuk kishte me mujtë me të mbrojtë" — tha grueja pikllueshëm. „Qe

ku âsht ajo" — ia tregoi ikonën e Virgjineshës Mari — „shiqoje, a mundet ajo me të mënjanue nga fati që po të pret".

Rebekën e lëshuen kambët krejtsisht e u tmerue kur zonja Urfide duel prej dhomës tue e mbyllë derën përmbrapa. Vajza menjiherë e mblodhi krejt guximin e saj dhe e vëzhgoi dhomën ku gjindej për me pa se a ka ndonji mundsi me ikë. Por në te as që kishte ndonji dalje të mësheftë, as që mundte me gjetë ndonji derë në dysheme, e dyert n'anën e mbrendshme s'kishin kurrfarë gozhde as thupre. Nji dritare e vetme shiqonte në njifarë sipërfaqje të kufizueme që rrethohej prej frengjish dhe naltsohej përmbi nji kullëz, — por ajo s'kishte kurrfarë lidhjeje me asnji pjesë tjetër të murit me frengji.

Porsa mbaroi së vëzhguemi, hapat e dikujt u ndëgjuen nëpër shkallë. Menjiherë mandej u hapën dyert dhe hyni mbrenda nji njeri shtatgjatë, për të cilin Rebeka mendoi se ishte kusar, sepse fytyrën e kishte të mbulueme me nji kapelë dhe me jakën e xhybes të çueme nalt.

„Mik i mirë" — tha Rebeka tue iu afrue dhe tue ia zgjatë xherdanin dhe bylyzykët që i kishte heqë prej vehtes. — „Merri këto, dhe pash dashnin e Zotit të kesh mëshirë ndaj meje dhe ndaj babës sim plak!"

„O lule e bukur e Palestinës" — foli ai, për të cilin mendonte se âsht ndonji kusar. — „Jam betue me e vu bukurin përmbi pasuni".

„Merre shpërblimin dhe kij mëshirë" — i tha Rebeka tue iu lutë" — „Im at ka me ta plotsue dëshirën mâ të madhe nëqoftëse vetëm don me na nxjerrë shëndoshë e mirë prej kësaj kështjelle".

„Shpërblimi për ty duhet të paguhet vetëm me dashuni dhe me bukuri, e nuk pranoj asnji shpërblim tje-

tër" — tha ai njeri, tue fillue menjiherë me folë në gjuhën frengjishte.

„Ti s'qenke kusar!" — tha Rebeka tue e pasë pa gabimin e vet. — „Ti s'qenke kusar, por fisnik norman, ndoshta me të lindun. Oh, banu i tillë edhe me veprat e tua!"

Tue qeshë, ser Brijan de Boa-Gilberi e hoqi xhyben e vet dhe tha se ajo qenka nji magjistare e vërtetë prej Endorit mbasi e njofti aq mirë.

„Mos m'u afro!" — i bërtiti Rebeka kur ai filloi me iu afrue. — Dhe, tue u kthye me të shpejtë, vrapoi kah dritarja me kapak të çelun që shiqonte në taracë. Pak mâ vonë kjo qëndroi në vetë rranzën e murit pa asnji objekt pengues ndërmjet saj dhe nji humnere së tmershme që shtrihej nën te.

Qëndro ku je, tempullar krenar, ose afrohesh, si të duesh! Nëse m'afrohesh vetëm për nji kambë, do të rrokullisem në këtë humnerë. Trupi im ka me humbë trajtën e njeriut në gurët e atij oborri!"

Tempullari ngurroi pak, e kur e pa qartas at krijes, vendimi i tij u zevendsue me nji admirim për trimnin e saj.

„Zbrit, vajzë trimneshë!" — i tha ai — „Të betohem për çdo send në botë se nuk kam me të bâ gjâ të keqe".

„Nuk po të besoj, tempullar" — iu përgjegj Rebeka. — „Më ke mësue mirë që sa mundem me i çmue virtytet e Rendit tand. Perceptorija e parë ka me të lanë lamtumirën për shkak të betimit të thyem.

„Po të betohem n'emnin që kam" — tha edhe mâ seriozisht tempullari — „në kryqin në krahnorin tim, në shpatën që baj n'ijë dhe në tufën e puplavet të të parëvet të mij — po të betohem se s'kam me të bâ gjâ të keqe!

Magjistarja e Endorit — simbas letrës së shêjtë këtë magjistare prej qytetit Ebrej Endori mbreti Saul e pyette për këshilla.

Preceptorija — banesë e përbashkët e kalorësvet tempullarë.

Nëse jo për ty, së paku do ta mbaj vehten për shkak të t'yt et. Due të jem mik i tij, e në këtë kështjellë atij i nevojitet nji mik i fuqishëm."

„Ah" — bërtiti Rebeka. — „Këte e dij fort mirë... A guxoj me të besue?" — pyeti ajo me dyshim.

„Le të më trathtojë arma ime dhe le të çnderohet emni im" — tha Brijan de Boa-Gilberi — „nëqoftëse të jep arsye me u ankue kundër meje. Kam shkelë shum rregullore, shum urdhna, por fjalën time asnjiherë!"

„Do të besoj, pra" — tha Rebeka dhe zbriti prej murit, por qëndroi mbas nji vrime të tij. — „Qëndro ku je, e nëse provon me m'u afrue vetëm për nji kambë, ke me pa se si nji Ebreje nuk i frigohet vdekjes".

„Të bajmë paqë ndërmjet nesh, Rebekë" — i tha tempullari tue mendue me vehte se kurr deri atëherë s'kishte pa nji guxim të tillë dhe bukuri së bashku.

„Pajtohemi, nëqoftëse don" — tha vajza me krenari. — „Po pajtohemi, por në këtë largsi".

„S'duhet të më frigohesh mâ" — tha Boa-Gilberi.

„Nuk të frigohem" — iu përgjegj ajo — „tue iu falënderue atij që e ka ndërtue këtë kullë aq të naltë, saqë askush që bjen poshtë prej saj nuk mundet me mbetë gjallë".

„Mos u bâ e padrejtë ndaj meje" — tha tempullari i shtymë deri atëherë prej ndjenjash të panjoftuna. — „Unë prej natyrës nuk jam i pandieshëm, vehtiak dhe i pamëshirshëm. — Nji grue më ka mësue me qenë i vrazhdë. Ndëgjomë, Rebekë!" Dhe ai e lidhi tregimin me dashunin e tij të parë, me bijën e njifarë baroni të panjoftun, për dashunin e së cilës për të parën herë e pat marrë heshtën në dorë dhe i pat hypë kalit për të fitue famë. Mbasi u kthye prej nji udhtimi, e pat gjetë, të martueme për njifarë mburojtëbajtsi gaskonjas.

„E kam dashtë pa hile" — vazhdoi ai tue shetitë i trazuem poshtë e nalt nëpër dhomën e ngushtë — „dhe jam hakmarrë keq që më ka trathtue. Qysh nga ajo ditë jam nda prej jetës dhe lidhjeve të saj. Koha e pjekunis s'ime nuk guxon me dijtë për fatin familjar; pleqnija ime nuk guxon me dijtë për votrën e kandshme, vorri im do të jetë i vetmuem dhe s'kam me pasë trashigimtarë me e përtri emnin e vjetër Boa-Gilber. Të drejtën për pamvarsin vehtiake ia kam vu para kambëve eprorit tim. Tempullari âsht tash rob i plotë përveç emnit: ai s'mund të ketë as tokë as pasuni, e jeton dhe merr frymë ashtu si duen të tjerët.

Foli edhe mâ tutje për mundsin e hakmarrjes, për dëshirat e veta, për famën dhe madhnin e Rendit, në të cilin besonte se nji ditë do të bâhet Mjeshtër i Madh.

„Udhtarët e vorfën të tempullarit kurr vetëm nuk u kundërshtojnë mbretënvet; këtê mund ta bâjë në fytyrë nji kallugjer i veshun. Kamba jonë në pancir do të shkeli në fronin e tyne, dora jonë pranciri ka me e shkulë sqeptrin prej duervet të tyne. As perandorija e pritun kot e Mesijes suej nuk u jep aso fuqije fisevet tueja të shpër-

---

Mburojëbajtsi gaskonjas — Gaskonja âsht krahinë në Francën Jugperëndimore, e cila ka dhanë nji numër të madh kalorsish të njoftun me trimnit e tyne.

Sqepter — shêj i sundimit të pushtetshëm të perandorëvet dhe mbretënvet; quhet edhe thupër sundimi, nji lloj shkopi me trajtë të veçantë.

Mesija — fjalë ebraishte, do të thotë i vojuemi. Simbas Dhjatës së vjetër mbreti dhe njeriu që ban mrekullina të cilin Ebrejët e presin dhe i cili me emën të zotit ka me i shpëtue Ebrejët prej robnis dhe me e përtri perandorin e tyne. Profetnit kanë profetizue se ai do të lindi në Betlehem, se do të bâhet zot, se do të vritet, por mbas tri ditësh të vdekjes do të ringjallet. Legjendën për Mesijën e ka përvehtësue edhe kisha e krishtenë; ajo mendon se profetizimi âsht plotsue në fytyrën e Jezu Krishtit, themeluesit të religjionit krishten.

ndame si ato që i synon ambicja ime. Kam kërkue vetëm nji shpirt të ngjashëm që të punojë së bashku me mue, e nji shpirt të tillë unë e gjeta në ty."

Tingulli i brinit e ndërpreu para se t'i përgjigjej vajza.

„Lamtumirë!" — i tha Bao-Gilberi. — „Mendo për këte që të thashë... Së shpejti do të kthehem."

Ai u largue dhe vajza priti derisa u zhduk krisma e hapavet të tij nëpër shkallët prej gurit, e mandej hyni në dhomën e kullës që t'i falet zotit për mbrojtjen e dhanun dhe që ta lusi për me e mbrojtë ende ate dhe të jatin e saj. Edhe nji emën tjetër hyni në lutjen e saj, emni i të krishtenit të plaguem, të cilin fati e dorzoi në duert e do njerëzve t'etshëm për gjak, në duert e anmiqvet të tij të përbetuem.

Kreu i nandë

DREJT SHPËTIMIT

Kur tempullari hyni n'oborr, e gjeti de Brasin mbrenda.

„Lajkat e dashunis sate kanë qenë të ndërpreme, besoj, sikurse të mijat" — tha de Brasi — „por ti erdhe me nji vonesë të madhe, prandej me gjasë biseda jote ka qenë mâ e kandshme se sa e imja".

„A thue nuk pate sukses?"

„Për eshtnat e Tom Peketit" — u përgjegj de Brasi — „ledi Rovena do të ketë ndëgjue diku se si unë nuk mundem me i durue lott e femnave. Zojusha qau aq shum, saqë kishte me e pikllue edhe agimin e shëndritshëm. Prej Niobe e këndej ende nuk ka pasë të tilla thyemje duersh. Nji shpirt uji e pat përfshi krahnorin e bukuroshës Saksonase".

„Nji legjion i tanë shpirtnash t'ujtë e ka pasë rrëmbye gjoksin e Ebrejes" — tha tempullari. — „Por, ku âsht Fron de Befi? Ai brî po ndihet gjithnji mâ fort".

Tom Beketi — arqiepiskop i njoftun kenterberian, vra me 1170 për shkak të luftës për kishën feudale angleze.

Nioba — simbas mitologjis greke e bija e Tantolit dhe grueja e Arufionit, mbretit të qytetit Tebë. Ka pasë shtatë bij dhe

„Ai ka punë me Ebrejin, me duket" — tha me ftoftsi de Brasi. — „Me hamendje gjamët e Isakut do të kenë shurdhue zanin e brinit".

Por, para se me e çue me e thirrë, ia mbërrijti baroni vigan.

„Të shofim ku âsht shkaku i kësaj britme të mallkueme" — tha ai tue hy n'oborr. „Qe njifarë letre, e nëse s'mashtrohem, ajo âsht në gjuhën saksone".

Ai e shiqoi dhe rrotullloi në të gjitha anët, e mandej ia zgjati de Brasit.

„Sa më përket mue, mund të jenë edhe magjistare" — tha Normani tue e lëkundë kryet. — „Kapelani ynë u mundue me ma mësue shkrimin, por të gjitha shkrojat e mija përngjajshin në maje heshtash. Prandej prifti i vjetër hoq dorë prej kësaj pune".

„Ma jep mue" — tha tempullari — „Paj kjo qenka nji letër taman ngacmuese, madje cytja mâ e çuditshme që âsht dërgue ndonjiherë nëpër urën e lëvizshme kështjellës së baronit".

„Lexoje, ser Brijan" — tha Fron de Befi.

„Vamba, i biri i të Marrit, i marrë tek Sedriku i lirë dhe fisnik i Rotervudit, të quejtun Saksonas" — lexoi tempullari — „dhe unë Gurti, i biri i Beovulfit, derrar".

„Ti qenke i marrë!" — bërtiti de Befi tue e ndërpre lexuesin.

„Për Lukën e shêjtë, ashtu po shkruen këtu" — u përgjegj tempullari. Dhe ai vazhdoi me lexue ashtu deri tek emnat dhe pozitat e nxitësve të tjerë: — „jomeni i

---

shtatë bija. Asht mburrë me fëmijt e saj e njiherë âsht ballë me perëndeshën Leti, e cila kishte pasë vetëm dy fëmij. Apolonin dhe Dianën. Apoloni dhe Diana, për t'u hakmarrë Niobës për at përqeshje, ia mbysin të gjithë fëmijt me shigjeta. Nioba u bâ memece prej dhimbjes dhe u shndërrue në gur. Fjala Nioba edhe sot simbolizon dhimbjen e nanës.

fuqishëm Robert Loksli i quejtun Cepiprut dhe bujarí trim i quejtun për tash Përtaci i Zi".

Ata i kishin numrue veprat e këqija të Fron de Befit dhe shoqnis së tij e kërkojshin që të gjithë robët duhej menjiherë me ua kthye. Nëqoftëse kërkesa nuk do të pranohet, atëherë do të fillojë rrethimi dhe lufta. Kështu përfundonte letra, të cilën e kishte nënshkrue Gurti me nji kryq, Loksli me nji shigjetë të vizatueme mirë, Vamba me vizatimin e pagdhendun të nji koke të gjelit me lafshë dhe vetë kalorsi me do shkronja të trasha të qarta dhe që bien në sy.

Normanët e shiqojshin këtë shkresë me frigë, kurse tempullari dhe Brasi e përqeshnin çdo gjâ në të.

„Për Mihajlin e shêjtë" — tha Fron de Befi me zemrim — „kisha dëshirue që ti ta bajsh krejt barrën e kësaj aventure, de Bras. Ata djelmosha s'kishin me çue krye kaq trimnisht po të mos kishin ndonji përkrahje të fortë. Ka shum t'arratisun nëpër këto male të cilëvet nuk po u duket e drejtë që ua kam ndalue gjahun për kaproj. Vetëm që e kam lidhë njiherë nji djalosh, të cilin e zuna me duer të përgjakuna, për brinash të drenit t'egër, të cilin e shpërtheu sa çel e mshel syt, e përmbi mue fluturuen po aq shigjeta sa edhe në shejtarin e Ezhbës. Ndëgjo, djalosh" — vazhdoi tue iu drejtue nji shërbëtori — „a ke pa se çfarë forcash po e ndihmojnë këtë ngacmim të çmueshëm?"

„Ka së paku dyqind njerëz në mal" — u ndëgjue përgjegjja.

„Bash mirë" — tha me tërbim Fron de Befi. — „Kjo vjen nga se jua kam lanë kështjellën në shërbim e ju nuk keni qenë në gjendje me e krye punën tuej, por ma keni vû në krye at çerdhe anzash".

„Anzash!" — tha me përbuzje de Brasi —„Mâ mirë thuej të bletëvet pa thimtha".

„Zoti ju marroftë, Zotni kalorës!" — i tha tempullari baronit. — „T'i mbledhim njerzit dhe t'i sulmojmë. Nji kalorës me nji luftar do të mjaftojnë për njizet asi katundarësh."

„Kjo kishte me qenë ashtu" — tha Fron de Befi — „po t'ishim ata Turq ose Arabë, zotni tempullar, ose po t'ishin katundarë francezë të frigshëm, mirëpo ata janë jomenë. Ti po thue me i sulmue. Neve mezi na mjaftojnë njerëz për mprojtjen e kështjellës. Djelmoshat e mij mâ të mirë gjinden në Jork, si edhe të gjithë shokët e tu, de Bras. Nuk kemi as njizet njerëz, tue i përjashtue ata që kanë marrë pjesë n'at ndërmarrje të marrë".

„Dërgoje dike deri te fqijt e tu!" — tha tempullari. — „Le t'i tubojnë njerzit e të nguten me shpëtue tre kalorës të rrethuem prej nji të marri dhe nji derrari në kështjellën baroneze të Rexhinald Fron de Befit".

„Ti po tallesh, zotni kalorës!" — i tha baroni. — „Por kujt me iu drejtue? Bashkëpuntorët e mij gjinden në Jork ku duhet t'ishem edhe unë sikur mos të bâhej kjo ndërmarrje e mallkueme. E kush me çue porosin? Ata njerëz kanë me zanë çdo shteg... Por, mu tash më ra diçka ndërmend. Zotni tempullar, ti din me lexue dhe me shkrue, e vetëm nëse mundem me e gjetë veglarin e shkrimit të kapelanit tim që ka vdekë para dymbëdhetë muejsh, mu në ditët e pijes për Krishtlindje".

Shërbëtori e ndërpreu tue thanë se Urfrida ka veglar shkrimi dhe e dërguen ate që ta marri.

„Unë këte mâ parë e kisha ba me maje të shpatës" — tha ser Brijani kur u ul me shkrue përgjegjen. — „Por, prap si të doni".

Dhe shkroi nji përgjegje të vogël, në të cilën thuhej se nuk mund të pranonte kurrfarë nxitjeje prej nji shërbëtori, robi ose cubi, dhe se Kalorës Ziu aq e ka poshtnue vehten me atë që gjindet në shoqnin e tyne, saqë

nuk mund të ketë mâ të drejtë me u quejtë kalorës. Ajo përfundonte me nji kërkesë: që të dërgohej nji klerik me i rrëfye robët e zanun, sepse të rrethuemit e kanë ndërmend me i humbë në mëngjes nëpër muret e kullës.

Shkresa iu dorzue nji jomeni që po e pritte dhe i cili e çoi tek druni i vjetër, që ishte larg kështjellës tri të gjuejtuna të heshtës, e ku po pritshin pa durim Gurti e Vamba me Kalorës Ziun dhe me eremitin e gëzueshëm.

„Me e humbë Sedrikun fisnik!" — bërtiti i marri trishtueshëm kur kalorsi e lexoi dhe përktheu letrën.

„Do ta marrim kështjellën, edhe nëse na duhet me e rrenue vetëm me duer" — bërtiti Gurti.

„Ky âsht vetëm paramendim me fitue kohë" — tha Loksli — „Ata s'guxojnë me bâ nji punë për të cilën kisha me u hakmarrë tmersisht".

„Kisha me dëshirue" — tha kalorsi — „sikur të kishim ndonji në mesin tonë që do të hynte në kështjellë e me vëzhgue se si qëndron çashtja me të rrethuemit... Ndoshta ky eremit i shêjtë" —.

Mirëpo këtë mendim e largoi menjiherë, e për nji moment të gjithë e shiquen njani tjetrin; atëherë duel Vamba e tha se, para se me i veshë rrobet e bardha ka qenë caktue për prift deri sa u sëmund prej meningitisit, për ç'shkak i kanë mbetë vetëm aq mend sa që të jetë i marrë.

Për së shpejti e veshi manton e eremitit dhe u nis me e krye detyrën e vet të rrezikshme.

„Unë jam vlla i Rendit të françeskanëvet, i cili po vjen me e krye detyrën e vet ndaj disa robëve të pafat" — i tha ai rojtarit në hymje. — „Pax vobicum!"

Rendi i françeskanëvet — nji rend murgjish i kishës katolike të Romës, të quejtun edhe me emnin fretën, vllazën të vegjël dhe minorë. Ky rend âsht formue me 1210 prej filozofit krishtën Franjo Asishkut. Murgjit e këtij rendi kishin për detyrë

„Ti je nji farë murgu i patrembshëm kur je këtu" — u ndie përgjegjja — „përveç priftit tonë pijanec, nji këndues me këso lafshe ende s'ka bâ kikiriku në këtë vend ka tash njizet vjet!"

Po ai ia dërgoi porosin Fron de Befit dhe mbas pak kohe Vamba u gjind përsëri në mesin e Normanëvet, ku përsëri ua filloi magjive me ato pak fjalë latine.

Baroni e thirri me nji anë.

„A mundesh me më thanë, vlla i shêjtë, se sa cuba janë?"

„Zotni fisnik", — i tha i marri — „nomen illis legio — emni i tyne âsht nji legjion",

„Më thuej me fjalë të kuptueshme se sa janë, përndryshe, prift, petku dhe brezi yt pak kanë me të ndihmue"... Çka? Pesëqind!" — bërtiti ai kur Vamba iu përgjegj shkurt.

„Asht mâ koha me e zhdukë at njeri të ndytë" — tha tempullari tue tërheqë Fron de Befin më nji anë që t'i thonte se shoqnis së lirë të de Brasit mundet me ia çue letrën me anë të priftit, e mbrenda asaj kohe, deri sa të shkruhej ajo, për me ia largue dyshimin, me e lejue të tonsuruemin që të shkojë në punë për t'i përgatitë thit sakson për thertore.

---

me u kujdesue për të vorfunit, të sëmunët. Në vendin tonë ka pasë shum françeskanë; shum prej tyne janë marrë edhe me letërsi; ndër ata françeskanë letrarë ka qenë Andrija Kaçiq Mioshiq, letrar i shekullit të XVIII, i cili ka shkrue vjersha në frymën e poezis popullore. Vepra mâ e njoftun e tij âsht „Nji bisedë e kandshme e popullit sllav". Në letërsin shqipe françeskani mâ i njoftun letrar ka qenë Leonardo de Martini, i cili njifet edhe si themelues i shkollës françeskane të Shkodrës më 1861 edhe si poet me kryeveprën e tij „Arpa".

Pax vobiscum! — Përshëndetje murgjish: Paqa me ju!

Panë se ai ishte nji propozim i mirë, prandej Vambën menjiherë e çuen në dhomën e Sedrikut dhe t'Atelstenit.

„Pax vobiscum!" — tha ai tue hy — „Kam me ju bâ gati për vdekje".

Sedriku tha se âsht e pamundun që Normanët të bâjnë nji krim të tillë, kurse Vamba e hodh kapelën e vet dhe filloi me ia arsyetue zotnis së vet planin që i kishte ra në mend.

„Merre këtë manto dhe brez" — iu tek ai — „të vetmet gjana klerikale që i kam dhe dil në qetsi prej kështjellës, e lema xhyben dhe rrypin tand që të fluturoj përpjetë në vend tand".

„Po ata dashkan me të vjerrë, djalosh i ngratë" — bërtiti Sedriku.

„Shpresoj" — tha Vamba — „se i biri i të Marrit mund të kacaviret në litar po me aq dinjitet me të cilin âsht vjerrë në litar stërgjyshi i tij këshilltari i komunës".

„Ndërroi rrobet me lord Atelstenin në vend tim" — tha Sedriku.

Por Vamba këtë gjâ e refuzoi me kambëngulje.

„Malok!" — bërtiti Sedriku. — „Prindët e Atelstenit kanë qenë sundimtarë t'Anglis.

„Qafa ime âsht e vendosun me aq forcë në krahët e mijë saqë ata s'mund ta shkulin për interes të tyne" — vendosi Vamba. — „Kam me qenë i mvarun prej zotnis sim" — Asnji fjalë e Sedrikut nuk mujti me ia ndërrue vendimin e tij. Nën kushte të tjera, Saksonasi nuk do të pranonte me shkue sikur mos t'i tekej Atelstenit tue i thanë që as vetë ai s'kishte me shkue në vend të Sedrikut edhe sikur ta dëshironte këtë gjâ Vamba.

Atëherë, deri sa Sedriku u vesh me shpejtsi, Vamba e paraqiti planin e shpëtimit dhe ia tërhoqi vërejtjen Sedrikut se si duhet me u gjetë në rol të priftit.

„Enigma qëndron vetëm në dy fjalë" — i mësoi ai. — „Pax vobiscum!" do të ju çojë gjithkund. Kjo shprehje i shërben priftit sikundër fshisa shtrigës. Kur do të më çojnë me më vjerrë, kam me provue vlefitën e tyne në ate që i zbaton dënimet.

„Shpresoj se kam me mbajtë mend shêjin" — tha Sedriku — „lamtumirë! Asnji flok s'ka me i ra prej kreje shërbtori i cili e ka vû vehten në rrezik për me e shpëtue zotnin e tij, nëqoftëse Sedriku do të mundet me e përballue rrezikun".

Ai i la ata dhe filloi me dalë, por ia preu rrugën nji zâ i butë.

„Pax vobiscum!" — belbzoi tue u përpjekë me kalue, por vajza që e thirri, ia ndërpreu rrugën tue iu lutë priftit që ta vizitojë në kështjellë robin e plaguem.

„Qoftë mallkue i marri saksonas dhe pax vobiscumi i tij!" — belbzoi Sedriku me vehte. — „E kam lëshue heshtën qysh në të gjuejtunit e parë!... — Bijë" — tha me vështirsi — „unë duhet të shkojë ma larg, sepse prej shpejtsis sime mvaret vdekja ose jeta".

Vajza muer manton e tij me pikllim. Sedriku u ndal i trishtuem, tue mos dijtë se çka me bâ, kur në kalim e sipër u çfaq zoja Urfridë tue marrë më thue.

„Këndej babë, ti nuk e njeh kështjellën, prandej s'mundesh me dalë prej saj pa të pri dikush. E ti, bijë e racës së mallkueme, shko në dhomën e të sëmunëvet e kujdesu për te deri sa të kthehemi".

Rebeka u largue me zemër të lënurun, kurse Sedriku shkoi mbas nji prisi të ri, por menjiherë e pa se ajo s'mendon me e nxjerrë menjiherë prej oborrit. Ia qëlloi se ai âsht Saksonas, prandej e detyroi me ndëgjue nji

---

I shërben si fshisa shtrigës — simbas besimit popullues shtrigat kalojshin prej nji vendi në tjetrin, tue i hypë fshisës si kalit, dhe ashtu pa u dukë, fluturojshin nëpër ajr.

rrëfim të saj tragjik dhe urrejtjen që kishte ndaj Fron de Befit.

„Mirëpo" — mbaroi ajo — „si do që të ketë qenë jeta ime, vdekja ime do të jetë vërtet e denjë për një bijë të Torkvilit fisnik. Ka forca edhe jashtë kësaj kështjelle të mallkueme e të rrethueme. Kur të shofish se po valvitet një flamur i kuq mbi kullë, rrethuesit atëherë le të vërsulen me forcë mbi Normanë.

Ate e ndërpreu lajmtari i Fron de Befit.

„Të penduemit janë rrëfye gjan' e gjatë, at", — tha baroni kur i ashtuquejtuni murg hyni dhe iu afrue. — „A i ke bâ gati për vdekje?"

Sedriku u përgjegj sa mâ mirë që mujti, e atëherë ia dhanë një kokorreth të letrës që t'ia dorzojë Filip Malvoazenit në kështjellë, e ia vunë për detyrë që të bajë çdo gjâ që mundet për t'i mbajtë rrethuesit pranë kështjellës për njizet e katër orë, gjatë së cilës kohë — Fron de Befi ishte i sigurtë në këte — do të mbërrinte ndihma prej Torkvilstonit.

„Për mbrojtsin tim" — tha Sedriku me bindje — „asnji Saksonas s'ka me u nisë në drejtim të këtyne bedenevet nëqoftëse do të kem aq shkathtsi dhe ndikim që të mundem me i ndalë".

Zani i tij shkaktoi dyshim te Normani dhe sikur mos t'i kishte shty dëshprimi me e marrë si lajmtar, sigurisht s'do ta kishin lëshue me shkue. Mâ në fund Normani ia lëshoi në dorë një monedhë ari tue i thanë:

„Mos harro që kam me ta heqë kapelën edhe lëkurën nëqoftëse s'do të kesh sukses në kët ndërmarrje."

„Gjithqysh kam me të lejue me i bâ që të dyja këto" — tha Sedriku tue ecë me gëzim dhe u ndal në një shesh të hapët — „nëse do të takohemi përsëri, unë as nuk meritoj ta kem diçka mâ të mirë prej dorës sate".

Normani nuk i kuptoi plotsisht fjalët, por ndëgjoi aq sa me dyshue për ndonji trathti, prandej urdhnoi që ta gjuejë me nji shigjetë murgun që po largohej, por, para se ta ndëgjojë, ai përfundoi se prifti si lajmtar ishte e vetmja shpresë e tij dhe se duhej ta lejonte me shkue, kështuqë e ndaloi shejtarin që kishte lakue harkun e vet për ta krye urdhnin, dhe Fron de Befi i mrrolun urdhnoi që t'ia sillshin Sedrikun dhe Atelstenin.

Ai u tërbue pa masë kur diktoi se Vamba ka qenë në vend të zotnis së tij.

„Unë kam me të sjellë në mend, kam me ta rjepë lëkurën" — i bërtiti me të madhe të marrit, — „Eja këtu! rjepnia lëkurën prej kreje e mandej virnie me krye teposhtë. Ti po argtohesh tue u tallë; të shofim se a do të tallesh edhe tash!"

„Mâ mirë po sillesh kundrejt meje se që po flet, kalorës fisnik" — belbzoi Vamba. — „Nëse do të ma japish kapelën e kuqe ashtu si po propozon, prej nji murgu të thjeshtë do të bajsh nji kardinal".

„Ky fatkeq ka vendosë me vdekë si nji i marrë" — tha de Brasi. — „Mos e humb Fron de Bef! Ma jep mue, që ta dëfrej shoqnin time të lirë".

„Mirë po ban, de Bras, që po mendon në nji të marrë, kur qëllimet tona janë zbulue. Çka mund të presim tash prej tyne, përveç sulmit?"

„Nëpër bedene, pra!" — tha de Brasi. — „Kur më ke pa ma serioz tue mendue në betejë! Shko në bedene me at trup të pagdhendun, ose, nëqoftëse mendon me u marrë vesh me cuba, pse nuk po e çon këtë pronar të vogël të përmendun? Laje fytin me këtë lang" — vazhdoi tue iu drejtue Atelstenit — „dhe përgjegjmu se çka do të bajsh për lirin tande."

„Çka mundet me bâ nji njeri" — iu përgjegj Atelsteni — „për ta ruejtë ate që i duhet dinjitetit të tij. Na

len të lirë bashkë me shokët e mij, e po t'i jap njimijë marka si shpërblim!"

„Po a mundesh me garantue se do të largohet ky bërllok, i cili ka ngurrue rreth kështjellës kundër paqës së zotit dhe të mbretit?"

„Sa të kem mundsi."

„Pra, po pranoj", — tha Fron de Befi — „por kjo nuk vlen për Ebrejin Isak".

„As për të bijën e tij" — tha tempullari'tue iu shoqnue atyne.

„Nuk do t'isha i denjë me u quejtë krishtenë nëse kjo do të vlente edhe për ata" — u përgjegj Atelsteni. — „Bani me të pafet ashtu si keni mendue".

„As që merret parasysh ledi Rovena në shpërblim" — tha de Brasi.

„As që ka lidhje marrëveshtja jonë me të marrin e mjerë" — tha Fron de Befi, — „të cilin do ta mbajë si shembull për çdo shërbëtor që e kthen talljen në seriozitet".

„Ledi Rovena âsht e fejuemja ime, — tha Atelsteni, — „mâ parë do të më coptoni me kuaj tue më lidhë në bishtin e tyne, se sa që do të pranojë me u nda prej saj. Robi Vambë sot ia ka shpëtue jetën Sedrikut; mâ parë kisha me humbë jetën se nji flok të tij".

„Largoji robët dhe eja në bedene!" — bërtiti Fron de Befi i tërbuem, dhe nuk deshti me prekë dorzën që ia hodhi Atelsteni. „Vire n'at brî të drenit" — i urdhnoi shërbëtorit — „dhe le të qëndrojë atje deri sa pronari i vogël të lirohet përsëri. Nëse edhe atëherë kërkon, ai ka me i folë atij që asnjiherë s'ka refuzue me u kacafytë me anmikun kambë ose në kali, vetëm ose bashkë me vazalët e tij".

Posa i çuen robët, u çfaq nji murg i cili lajmroi që abatin e Zhorvos e kanë zanë cubat, dhe se ai po lutet që ta shpëtojmë".

„O zot!" — bërtiti murgu tue u dridhë „unë mâ në fund qenkam i lirë dhe në mes të krishtenëvet!"

„Je i sigurtë!" — tha de Brasi — „kurse rojtarët e krishtianizmit janë baroni i fortë Rexhinald Fron de Befi, i cili e urren së tepërmi Ebrejin dhe kalorsi fisnik tempullari Brijan de Boa-Gilberi, profesioni i të cilit âsht me i mbytë Saracenët. Nëse ata s'janë krishtenë tipikë, unë s'dij çfarë emni tjetër kishin mujtë me pasë".

Murgu s'pat kohë as me iu përgjegjë — sepse shpejtonte shum që t'u tregojë se çka po ngjante jashtë, e kur erdhën afër murit e panë se fjalët e tij ishin të vërteta. Rrethuesit e kishin largue gjoks-mbrojtsin e drujtë e shejtarët ishin tubue si nji re e vrantë para furtunës.

„Për fe të Rendit tim!" — tha tempullari — „do t'u lidhsha me kusht me qaforen e rruzave t'arta që këtyne djelmoshavet po u prin nji kalorës edhe pse nuk po shof as flamur as tufën e pendlave".

„Pasha Denisin e shejtë!" — bërtiti de Brasi — „po shoh se si po valvitet nji tufë puplash në helmetë të kalorsit. Qenka Përtac Ziu, ai që e rrëxoi Fron de Befin në torneo n'Ezhbë".

„Aq mâ mirë që paska ardhë, që t'ia kthej të mirën për të mirë" — tha Fron de Befi i mrrolun, tue urdhnue — „Në mure ju badihavxhij!" — u bërtiti disa luftarëve që po rrijshin afër tij. — „Në mure, se ju theva eshtnat me shkop!"

Kreu i dhetë

RRETHIMI I TORKVILSTONIT

Gjatë kësaj kohe Ajvanhoja po rrinte në një dhomë të largët, për të cilin kujdesohej Urfrida. Ajo shestonte plane në mendjen e saj për hakmarrje dhe tanë kujdesin për të sëmunin ia ngarkoi Rebekës në shpinë, e atëherë vajza e mërzitun iu afrue shtratit të tij e po përpiqej me e qetsue, sepse rrëmuja e luftës po shtohej, ndërsa ai, pa mujtë me bâ gjâ, qëndronte ratë.

„Sikur të mujsha me ecë të paktën deri te ajo dritare!" — bërtiti.

„Do t'i lëndojsh plagët, kalorës fisnik, nëse e ban këte" — iu përgjegj Rebeka tue e mbajtë. „Ndëgjo, unë po qëndroj afër dritares e po t'i përshkruej dhe tregoj ngjarjet".

„Këtë gjâ s'ban me e bâ!" — bërtiti Ajvanhoja. — „Mos po të godit rastsisht ndonji shigjetë".

„Mirë se do të vinte" — tha Rebeka në vehte.

„Mirëpo dëshira e Ajvanhos ishte shum e zjarrtë që të ruhej ajo sa mâ shum, e, i siguruem mjaft mirë, e kundronte betejën.

„A po sheh ndonji pris?" — e pyeti Ajvanhoja.

„Nji kalorës në mburojën e zezë âsht mâ i dallueshmi" — tha Rebeka. „Shêji në mburojën e tij po i përngjan

shulit të hekurt dhe të drujtë, po devizën s'po mundem me ia pa".

„Dryni?" — tha i çuditun Ajvanhoja.

„O, zot i Sionit!" — befas bërtiti Rebeka. „Ata po sulmojnë, po i ngrehin harqet! — O, zot i Moisiut, ki mëshirë për krijesat e tua, shigjetat po fluturojnë si rêt e shpeshta sa që po m'i terrojnë syt!"

„Ata s'po munden me fitue" — tha Ajvanhoja tue u krrusë. — „Shigjetat munden me i damtue pak gurët e murevet. Shiqoje kalorsin me dry, Rebekë, sepse si âsht prisi, të tillë do të jenë edhe ushtarët".

„Ai po i prin nji grupi nën pahisoren e jashtme!" — bërtiti Rebeka. „Po i nxjerrin shtyllat, po i presin pahisoret me sopata. Tufa me pupla e tij po valon mbi grumbullin si nji korb mbi fushën me kufoma... Depërtuen në pahisore. Qe, tek po vërsulen dhe hyjnë mbrenda. I qitën jashtë. Fron de Befi po u prin mbrojtësvet. Për kalim po luftojnë nji nga nji. O, Zot i Jehovit, kjo âsht nji përleshje e dy stuhive të tërbueme. Ndeshje e dy oqeaneve të cilat i kanë çue peshë dy shtërgata të kundërta".

Tue mos mujtë me pa mâ at mer, Rebeka u largue prej dritarevet.

„Shif përsëri, shif" — e lutte Ajvanhoja.

E vajza tue pasë mbledhë tanë fuqin e ndëgjoi.

„Fron de Befi dhe përtac Ziu po luftojnë fytafyt tek vendi i depërtimit!" — bërtiti ajo. — „U ndihmoftë qielli të shtypunvet dhe robëvet! Ah! Ai ra! Ra!"

„Kush ra?" — bërtiti Ajvanhoja si mos t'ishte në vehte prej dridhjevet.

„Kalorës Ziu" — iu përgjegj Rebeka e demoralizueme. — „Por jo! Jo! I qofshim falë zotit!" Përsëri u çue në kambë dhe lufton sikurse me pasë fuqin e njizet njerzëvet në dorën e tij. Iu thye shpata. E rrembeu nji so-

---

Devizë — nji mbishkrim i vogël në mburojë ose temë.

patë prej nji jomeni. Fron de Befi po e sulmon herë njanin herë tjetrin... Xhinit po i merren kambë... ai ra! Ai ra!

„Fron de Befi?!" — bërtiti Ajvanhoja.

„Fron de Befi!" — klithi Rebeka. — „Shokët e tij po vrapojnë me i ndihmue me krye tempullarin e mbushun frymë. E shtinë Fron de Befin në kështjellë".

„A e zaptuen pahisoren vërsulsit?" — pyeti Ajvanhoja.

„E zaptuen, e zaptuen!" — bërtiti Rebeka — „dhe po i shtyjnë rrethuesit ashpër në drejtim të murit të jashtëm. Disa po i venë shkallët e vogla... po grumbullohen si anzat.

Gurët dhe landët po bien mbi kye të tyne. O Zot i madh! A ti u dhe njerëzvet fytyrën tande me u çfaqmue kështu mizorisht me duert e vllazënvet të tyne?!"

„S'âsht mâ koha për mendime të tilla" — tha Ajvanhoja. — „Kush po tërhiqet? Kush po përparon?"

„Shkallët e vogla u rrëxuen" — tha Rebeka tue u dridhë. — „Ushtarët po zvarisen tue ndejtë ratë nën ta posi rrëshqitsit e ndrydhun. Të rrethuemit ishin mâ të fortë."

„O Gjergj i shêjtë, ndihmou tanëvet!" — bërtiti kalorsi i plagosun.

„A po tërhiqen t'ashtuquejtunit jomenë?"

„Jo, ata po luftojnë mu si jomenët. Kalorsë Ziu iu afrue hymjes së fundit me sopatën e tij të madhe. I ra atij. A s'po e ndien krizmën e cila âsht mâ e fortë se zhurma e luftës? Gurët dhe landët po bien mbi tê. Ai po sillet nëpër ta si nëpër kashta."

„Pasha Jovanin e Akrës!" — tha Ajvanhoja. — „kam pasë mendue se vetëm nji njeri n'Angli mundet me bâ aso mrekullinash."

„Dera në hymjen e fundit po luhatet!" — bërtiti Rebeka. „Ajo u bâ copa-copa prej të goditunavet të tij — ata

po depërtojnë e bedenin e jashtëm e muerën. Ah, zot! Ata po i hudhin mbrojtsit prej bedenit në hendek!"

„Urën—urën që lidh me kështjellën, a e kanë marrë?'

„Jo" — u ndie nji përgjegje e shpejtë. — „Tempullari e rrëxoi drrasën nëpër të cilën kalojshin... Pak mbrojtës mbas tyne ranë në kështjellë. Kuku! Mâ vështirë qenka me shique fitoren se betejën".

„S'âsht koha me të ra të fikët për shkak të derdhjes së gjakut" — tha Ajvanhoja gati si i tërbuem. — „Shiqo edhe pak!"

„Tash u ndërpre pak" — iu përgjegj Rebeka tue ardhë në vehte. — „Miqt tanë po përforcohen në bedenin që e kanë marrë."

„E çka u bâ me kalorsin?"

„Ai po vërsulet në betejë si të kishin thirrë në darsëm" — tha vajza. — „I paska ardhë nji fuqi mâ e madhe se e tij. Thuese sa herë që po i bje anmikut, po e shfrytzon tanë fuqin e vet. Qenka e tmershme, por megjithate madhshtore me shique se si duert dhe trimnija e nji njeriu po mundkan me fitue kundër njiqind vetëvet".

„Ti po fotografon heroin. Me pris të tillë s'mund të jetë kush i lig, s'mund t'iki askush me gjakftoftsi, as që të tërhiqet prej çfarëdo ndërmarrjeje kalorsiake. Do të pranojsha me qenë dhetë vjet rob që të luftojsha vetëm nji ditë së bashkue me nji kalorës të tillë të guximshëm në nji këso lufte".

„Ah" — tha Rebeka tue e lëshue vendin afër dritares dhe tue iu afrue shtratit — „ai mundim i padurueshëm për pak që nuk e damtoi shëndetin tand që sa pat fillue me u përmirsue".

„Ti nuk e din sa vështirë âsht për njeriun e mësuem në kalorsi me ndejtë anësh kur rreth e përqark tij bâhen heroizma madhshtore. Dashnija për luftë âsht

ushqim, me të cilin na jetojmë, pluhni i luftës âsht ajri që e thithim. Na dëshirojmë me jetue vetëm deri sa jemi fitues dhe të famshëm. Këto janë parimet e kalorsis në të cilat jemi betue".

„E çka po ju mbetet si shpërblim i tanë gjakut që e keni derdhë?" — e pyeti Rebeka si e vrantë „ose për frigën që e kanë shkaktue punët tueja kur vdekja ia then heshtën luftarit trim e kambët kalit të tij luftarak?"

„Lavdi!" — bërtiti Ajvanhoja. — „Lavdi e cila ndriçon në vorrin tonë dhe që ban emnin tonë të paharrueshëm".

„A thue mburoja e ndryshkun dhe mbishkrimi i zbemë janë shpërblim i mjaftueshëm për jetën e kalueme në mjerim, të cilën ju mundeni me ua bâ të mjerë edhe të tjerëvet?"

„Për shpirt të Hervardit!" — bërtiti kalorsi pa durim. — „Po flet për ate që s'e njef. Kalorsi! Ajo âsht nji ndihmë për të shtypunin, hakmarrës i të padrejtës, nji fre kundër dhunimit tiranik".

Rebeka e pa ndryshimin e pikëpamjevet të tyne e fshani ngadalë.

„Sa pak më njef!" — tha ajo me vehte. — „Po mendon se po flas kështu prej frigës. Sikur të donte qielli me derdhë gjakun tim pikë për pikë që t'i çlirojsha Ebrejët prej robnis, ose të çlirojsha babën tim, atëherë i krishteni krenar kishte me pa se vajza e popullit të zgjedhun din me vdekë trimnisht si e krishtena mâ madhshtore".

Ajo ra në nji mendim të thellë sa po bante Ajvanhoja nji gjumë të randë.

Kreu i njimbëdhetë

RAMJA E KËSHTJELLËS

Gjatë kohës së pushimit mbas suksesit të parë të vërsulësvet, tempullari dhe de Brasi mbajtën nji këshillim të shkurtë n'oborr, e de Brasi muer vesh se Fron de Befi ishte plague për vdekje.

„Jomenët luftojnë mû si dreqën" — tha Normani kur ndjeu për lajmin. — „Dhe nëqoftëse nuk shiqoni mirë, ata do të gjejnë ndonji skutë që s'mund ta mbrojmë, kështuqë do të na sulmojnë e tash s'kemi mâ kurrfarë ndihme prej kokës së kaut të Fron de Befit dhe prej fuqis së ashpër. Çka po mendon ti, ser Brijan? A do të tregohemi të ndershëm në zor e t'i lirojmë robët që i kemi zanë?"

„Si nuk po të vjen turp me më këshillue këte, Moris de Bras?" — iu përgjegj me madhshti.

„A do të lejojmë që të na tallin si lavdues të luftës që s'kanë mujtë me mbrojtë kështjellën e fortë prej sulmeve të çetavet endacake të cubavet, të cilavet po u prijnë derrarët, të marrët dhe fundërrit?"

„Pra në bedene!" — tha de Brasi pa kujdes — „asnji njeri i gjallë nuk e çmon jetën mâ pak se unë".

Atëherë të dy kalorsit hypën në bedene që të ndërmerrshin gjithçka u impononte arti luftarak, ose çka trimnija ishte në gjendje me bâ për mbrojtje.

Gjatë tanë kësaj kohe i zoti i kështjellës së rrethueme lëngonte prej dhimbjeve të trupit dhe prej vuejtjevet shpirtnore. Tokën as të mirat tjera të saj mâ s'po i shihte, e zemra e tij, edhepse e fortë si guri i poshtëm i mullinit, filloi me u frigue tue pa tmerin e ardhshëm.

„Ku janë ata priftën qen", — murmuroi ai — „që i çmojnë shum ceremonit e tyne funtomatike? Thuej tempullarit le të vijë këtu: ai âsht klerik, prandej mundet me bâ diçka. Por jo: kjo âsht njisoj si me i rrëfye dreqit ose Brijan de Boa-Gilberit, për të cilin âsht i njajtë parajsi me ferrin!"

Atëherë në vetëdijen e tij mbërrini nji zâ kënkllishës, dhe zoja Urfridë u ndal afër tij me i përkujtue të padrejtat që i kishte bâ, keqbamjet dhe krimet e tij.

„Prit, a s'po e sheh, Rexhinald Fron de Bef" — flishte ajo — „tymin që po përshtillet nëpër dhomë? Apo, ndoshta, po mendon se këta âsht terr që po bjen në syt e tu të zgurdulluem? He, a s'po të kujtohet oda me grumbuj drush që po ndizen nën këto tonën?"

„E poshtër! Shtrigë gjakpirse! Ti e ke ndezë!"

Ajo iu përgjegj me nji qeshje zemrimi e pak mâ vonë Rexhinald Fron de Befi, i cili ishte në pragun e vdekjes,e ndjeu krismën e nji çelsi të madh, me të cilin ajo ia mbyllte dyert mbasi duel. Po bërtiste dhe mallkonte kot — asnji zâ nuk iu përgjegj. Ishte vetëm, e tymi gjithnji po dendsohej.

Jashtë, përsëri u ndez nji betejë e madhe. Sedriku po i printe nji grupi, Kalorës Ziu nji tjetri, kurse Loksli nji grupi tjetër të tretë. Derisa shêjtarët me tërbim e sulmuen nji anë të kështjellës, sa që ia tërhoqën vërejtjen nji grupi të vogël të të rrethuemvet, të tjerët

me të shpejtë e qitën urën përtej hendekut, kështuqë Kalorës Ziu dhe Sedriku duelën n'anën e kundërt e ia filluen me thye derën e kështjellës, e cila pjesërisht ishte e mbrojtun me gërmadhat e urës lëvizëse të maparshme.

„Ju marroftë zoti! — po u bërtitte de Brasi ushtarëvet që ishin rreth tij. — „Edhe ju po i thoni vehtes shêjtar, a, e po lejoni ata dy qen me mbajtë pozicionin e vet nën muret e kështjellës? Merrnie kazmën dhe llozin e rrëxonie at kullë të madhe mû në krye të tyne!"

Mû n'at moment Loksli e pa shêjin e Urfridës dhe u bërtiti shokëvet të tyne edhe mâ me vendosmëni.

„O Gjergj i dashtun e i shêjtë, ndihmoji Anglis! Vërsulni jomenë trima! Pse po lejoni që vetëm kalorsi trim dhe Sedriku fisnik me e çelë mesoren? Përpara, prift i marrë! Përpara, jomenë trima! Kështjella âsht e jona!"

Mû n'at çast e ngrehi harkun e vet dhe me heshtë e shpoi në gjoks nji luftar, i cili po luftonte krah për krah me de Brasin. Ushtari tjetër e rrëmbeu llozin posa ra shoku i tij, por edhe ai për pak që s'ra i vdekun prej bedenit. De Brasi vetë e vazhdonte punën e tij, po nji shigjetë e tretë e Lokslit e goditi në parzmoren e tij.

Kulla mâ ishte gati e rrëxueme kur tempullari vrapoi në beden tue lajmrue se kështjella po digjej flakë.

„Çoji njerzit e tu poshtë kinse po don me sulmue!" — urdhnoi ai — „Hape derën e rojës, qiti aty dy vetë prej atij hendeku që e kanë zanë e sulmo në bedenin e rrumbullakët! Unë do të kujdesohem për derën kryesore dhe njikohsisht do të bajë sulm në bedenin e rrumbullakët prej anës të jashtme. Nëse mundemi me e marrë përsëri at vend, i sigurtë se kemi me mujtë me

e mbrojtë vetë, të paktën deri sa nuk pranojnë paqë me nderë.

Plani ishte i guximshëm, edhe vetëm në realizimin e tij qëndronte e tanë shpresa e tyne. De Brasi i tuboi njerzit e vet dhe shpejtoi poshtë kah dera e rojës, mirëpo mbasi ajo qëlloi çelun, Kalorës Ziu ia ndërpeu udhën, e ushtarët u tërhoqën pranë tij.

„Ky âsht dreq!" — bërtiti dikush në momentin kur ai u çfaq. De Brasi shpejtoi vetëm përpara, por sopata e randë e kalorsit ia theu Normanit helmetën, e ai u shtri për kalldërm së gjani e së gjati.

„Dorzou, de Bras, me dashje e padashje, ose do të jeshë i vdekun!" — tha Kalorës Ziu tue iu afrue me thikë në dorë Normanit të shtrimë.

„Nuk i dorzohem fituesit të panjoftun!" — iu përgjegj kalorsi i molisun.

Fituesi i pështëriti diçka në vesh e de Brasi u dorzue edhepse i mrroltë.

„Shko në beden!" — urdhnoi Kalorës Ziu — „e prite atje urdhnin tim tjetër."

Kurse de Brasi e mbajti fituesin e vet edhe nji moment para se me ndëgjue.

„Vilfred Ajvanhoja âsht plague dhe zanë rob. Do të digjet në kështjellën e ndezun nëse nuk e shpëton dikush së shpejti.

„Secili do të përgjegjet në kështjellë me jetë nëse i mungon nji qime e kres!" — bërtiti Kalorës Ziu tue këcye nëpër shkallët që ia tregoi Normani.

De Brasi u kthye e shiqoi Sedrikun se si po hyn në ballë të grupit të njerëzve dhe ia dorzoi shpatën e vet Lokslit.

Gjatë asaj kohe Ajvanhoja dhe Rebeka në kullën e vet i kishin ndie disa herë britmat për ujë, sepse atë-

herë ishin të gjithë në punë tue luftue me zjarr, dhe në fund hyni tymi edhe në dhomën e tyne.

„Ik, Rebekë, e shpëto!" — thonte Ajvanhoja, porse vajza nuk donte me u largue vetëm.

Deri sa mendoi se çka âsht mirë me bâ për ta shpëtue Ajvanhon, dyert u hapën shpejt e tempullari tanë i përgjakun hyni mbrenda.

„Do të të vërtetoj se do ta mbajë fjalën se kam me nda të mirën dhe të keqen me ty!" — i bërtiti ai Rebekës. — „Ka vetëm nji shteg shpëtimi. I kam hy kësaj pune përkundër qinda rreziqeve me mbërri deri tu ti. Çou dhe eja me mue!"

„Vetëm, pa Ajvanhon s'due" — iu përgjegj vajza tue kundërshtue. — „Nëse zemra jote s'âsht e fortë si ajo parzmorja jote në gjoks, shpëtoma babën tim plak edhe këtë kalorës të plagosun".

„Kalorsin" — iu përgjegj tempullari — „ka me e gjetë fati i tij qoftë prej shpatës, qoftës prej flakës, e kush kujdeset me dijtë se ku do ta gjejë fati i tij Ebrejin?"

Ai s'priti mâ, por e rrëmbeu vajzën dhe e nxuer jashtë megjithse ajo po bërtitte dhe Ajvanhoja po shante për së rati.

„Nuk do të gjejsha, Ajvanho, sikur mos ta kisha ndie britmën tande" — tha Kalorës Ziu tue pasë hy, mû kur Ajvanhoja përpiqej dëshprueshëm me u çue prej shtratit.

„Nuk po mendon për mue!" — bërtiti kalorsi i molisun. — „Shpëtoje ate dhe ledi Rovenën!"

„Kur ju vjen atyne" — u përgjegj Kalorës Ziu tue çue lehtë Ajvanhon para duersh në nji vend të sigurtë.

Në ndërkohë lufta kishte mbarue, e të gjithë ishin angazhue për shpëtim dhe çlirim. Sedriku e kishte gjetë Rovenën dhe e kishte mshefë në nji vend të sigurtë. Në saje të përkujtimit të tij, Vamba shpëtoi vehten dhe Atelstenin. Ky i fundit shpresonte për tempullarin,

i cili mbërrijti me gjetë kuaj për vehte dhe për disa shokë. Tue pa rastsisht nji femën të mbështjellun në duvak në kalë pranë nji robi të tempullarit, Atelsteni menjiherë mendoi se ajo ishte Rovena, të cilën do ta ketë rrëmbye kalorsi megjithse e pengojshin në këtë punë. Kalorsi Saksonas as që po mendonte se ajo âsht pa parzmore dhe kapi nji mëzdrak prej nji jomeni, i cili veç sa s'kishte mbarue dhe shpejtoi në drejtim të ser Brijan de Boa-Gilberit.

„Ktheu, tempullar, qyqan!" — bërtiti kur i zuni kundërshtarët e vet.

„Qen!" — ia ktheu tempullari tue kthye kalin e vet tue u shtërngue për zingjish që t'i binte me tanë forcën në krye Atelstenit.

„Ata që duen me shpëtue, le të vijnë mbas meje!" — bërtiti kur ra Saksonasi i plagosun për vdekje.

Dhe kështu tempullari zbriti prej kalit e po shkonte drejt në bedenin e rrumbullakët, kurse Rebeka mbas tij me robët e tij të zez.

„De Bras!" — thirri ai — „ku je?"

„Jam dorzue" — iu përgjegj Normanji. — „Ik e shpëto, edhe le të jenë detnat midis teje dhe Anglis këta rreth e përqark janë skyferë!"

„Le të ketë skyferë sa të dojë, mendoj se muret e preceptoris në Tempelston do të jenë strehë e mjaftueshme edhe atje unë do të vij si zogu në çerdhen e vet.

Edhe Boa-Gilberi zbriti me përcjellsit e vet.

Zani i Lokslit ushtonte mbas tij:

„Këndoni jomenë, këndoni! Shpatat tiranike muerën fund! Le ta sjelli secili plaçkën e vet në vend-takimin e thanun tek druni i caktuem. Atje, n'agim të ditës do t'i ndajmë plaçkat në mes nesh, së bashku me bashkëluftarët tanë trima të kësaj vepre të madhe hakmarrse".

Kreu i dymbëdhetë

TE DRUNI I CAKTUEM

Tue i krye urdhnat e Loksliut, cubat u mblodhën n'agim tek druni i caktuem. Plaçkat ishin të mëdha, sepse megjithse zjarri e kishte djegë kështjellën, luftarët kishin shpëtue shum parzmore dhe të tjera pajime të pasuna.

Loksli u ul në nji fron prej kaçubavet, ia dha nji shêj me dorë Kalorës Ziut që t'ulet n'anën e djathtë, kurse Sedrikut ja la vendin n'anën e majtë, dhe ia filloi punës së ditës tue pyetë se kush e ka pa mâ së voni priftin prej Kopmanherstit.

„Unë" — u përgjegj Myleri. — „Ai ishte vonue diçka tek dera e podrumit, tue u betue në gjithë shêjtarët e kalendarit që do ta provojë se si âsht vena e Gaskonjës e Fron de Befit".

Menjiherë i dërgoi njizet njerëz me e lypë, kurse Loksli filloi me i nda plaçkat. Ato mâ parë i ndanë në dy grumbuj, e i thanë Sedrikut me zgjedhë. Mirëpo Saksonasi s'desht kurrgjâ; vetëm donte me i falënderue shejtarët për jetën dhe nderin që ia shpëtuen. I dhimbej pa masë që kishte vdekë Atelsteni. Por as n'at moment s'harroi me e pyetë të marrin se çfarë dhurate dëshironte. Në lutjen e të marrit ai me gjithë zemër

e liroi Gurtin. Posa ia dhuruen Gurtit qaforen me rruza t'arta, ledi Rovena ia mbërrini dhe iu afrue fronit të Saksonasit që ta falënderonte për të liruemit e saj.

„Zoti ju bekoftë, trima", — tha ajo me nji za të butë — „dhe ju shpërbleftë që po rrezikoni jetën për të shtypunit! Mos harroni, nëse dikush prej jush untohet, Rovena ka ushqim; nëse eçtoheni, Rovena ka fuçija me venë mjaft, si edhe birrë të murrme. Edhe nëqoftëse Normani ju ndjek prej këtyne rrugëvet, Rovena ka mal ku kanë me strehue pa kurr farë rreziku çlirimtarët e saj fisnikë".

„Ju falënderojmë" — iu përgjegj Loksli n'emën të vet dhe të shokëvet të tij. — „Jemi mjaft të shpërblyem mbasi të shpëtuem ty. Na që po endemi nëpër male që gjelbërta, bâjmë shum vepra, kurse të liruemit e ledi Rovenës mund të na lehtsojë jetën në botën tjetër".

Atëherë Saksonasi iu drejtue Kalorës Ziut, e Sedriku e thirri me përzemërsi me i ardhë në Rotervud.

„Po, do të vijë së shpejti" — i tha kalorsi — „e kur të vij, kam me kërkue ndonji dhuratë me të cilën do të provohet fisnikija jote".

„Ajo do të kryhet pa e hapë gojën që ta kërkojsh" — tha Sedriku dhe i ra me dorë dorzës të parzmorës së Kalorës Ziut.

Atëherë Loksli e thirri kalorsin që t'i ndajnë plaçkat, i cili edhe pranoi. Kalorës Ziu kërkoi që t'i jepet e drejtë me disponue me Moris de Brasin. Ajo e drejtë edhe iu dha e ai e liroi Normanin.

„Ai, robi i të cilit e përbuz hakmarrjen e ulët" — tha Kalorës Ziu. „Vetëm se rueju që në të ardhshmen mos të ndodhi diçka mâ keq. Po të thom: rueju, Moris de Bras!"

Loksli atëherë filloi me i nda plaçkat drejt, tue nda mâ parë pjesën e dhetë për kishë", nji pjesë për të veja e jetima të luftarëvet të ramë në betejë, kurse pjesën tjetër ua ndau cubavet simbas pozitës dhe meritës.

„Posa mbaroi punën, u ndie nji brohoritje se po vinte prifti prej Kopmanherstit, me nji litar në dorë, me njanin skaj të të cilit ishte lidhë Isaku prej Jorkut.

„Pash emnin e Zotit", — tha Ebreji — „po a kurrkush s'don me më nxjerrë prej duervet të këtij të marri — deshta me thanë — prej këtij njeriu të shêjtë?!"

„E kam gjetë mû aty ku kam kërkue mall mâ të mirë" — bërtiti murgu. — „Kam zbritë në birreri dhe u ndesha në rrëshekë, kur qe po i shof do dyer të forta. Ahaa, mendova në vehte n'at strehim të mshefun duhet të jetë pika mâ e zgjedhun. Prandej, hyna e gjeta Ebrejin mbrenda".

Para se me vendosë përfundimisht se çka do të bâjnë me Ebrejin, prunë nji rob tjetër para fronit në pyllin e gjelbërt — kërkend tjetër veç abatin Ajmer prej Zhorvos; n'at moment u ndie brohoritja që abati të caktojë shpërblimin për Ebrejin, kurse Ebreji për abatin.

Menjiherë me entuziazëm u pajtue me at propozim.

„Eja, afrou, Isak", — tha Loksli — „dhe na thuej se çfarë shpërblimi të marrim për tê. Jam i bindun se i din t'ardhunat e manastirit të tij".

„Gjithqysh" — tha Isaku. — „Kam bâ tregti me ortakë ma mirë se çdokush në botë. Sikur të kisha aq t'ardhuna vjetore dhe muejore, do të mujsha me dhanë shum argjent dhe ar për shpëtimin tim".

„More qen Ebrejsh!" — i bërtiti abati. — „Manastiri ynë i shêjtë ka edhe borxh për mbarimin e murit të korit".

„Dhe për furnizimin e podrumevet tueja me venë të Gaskonjës" — shtoi Ebreji. — „Abati i mirë me të vërtetë, mund të paguejë gjashtëmijë kruna zotnis suej pa u dijtë kurrgjâ në dyqanin e tij të vogël" — vazhdoi ai tue iu kthye Lokslit.

„Mirë the, Isak!" — u ndie nji britmë — "Po pranojmë po pranojmë!"

„Sa më përket mue" — tha Isaku tue marrë guxim — „nëse kërkoni me pague unë pesëdhetë kruna, unë do të bâhem lypës me shkop".

„Këtë gjâ do ta gjykojë abati" — tha Loksli. — „Çka po thoni, abat Ajmer? A mundet Ebreji me dhanë shpërblim të mirë?"

„Po ky qenka Isaku prej Jorkut?" — ia ktheu abati. — „Ai âsht aq i pasun saqë mundet me i ble dhetë fise izraile... Do të gabojshit sikur do t'i merrshit mâ pak se njimijë kruna".

„O, Zot i të parëvet të mij, ndihmomë!" — bërtiti Isaku. — „Po unë qenkam sot pa fëmi. Mos po doni me ma marrë gjithë pasunin e domosdoshme për jetë?"

Ankimi i plakut ishte aq i sinqertë dhe i dhimbshëm sa që disa cuba i preku.

„A i ka vajza jote flokët e zeza?" — pyeti dikush. — „Mos po ban ajo duvak të stolisun me argjent?"

„Po, po!" — bërtiti Ebreji. — „Bekimi i Jehovit qoftë në ty! A mundesh me më thanë diçka se ka shpëtue?"

„Po, a thue ajo paska qenë" — tha jomeni — „të cilën e binte nëpër radhët tona tempullari krenar? E kam pasë ngrehë harkun për me lëshue shigjetën, por u frigova se po e qëlloj zojushën".

Kruna — nji monedhë me vlerë pesëqind shilingash.

„Pa të holla s'ka fjalë se do ta nxjerrish fëmin prej thojve të Boa-Gilberit" — përfundoi Loksli. — „Prandej po marrim mâ pak shpërblim për ty, kurse ti duhet të shpejtojsh me i zingrrue në vesh tempullarit krunat e tua. Do ta gjejsh, siç na kanë thanë vëzhguesit tanë, në shtëpin e preceptoris të Rendit të tij."

Isaku filloi me e falënderue menjiherë, kurse Loksli, i nxitun nga kjo e tue sjellë ndërmend disa punë të mira të Rebekës që nji herë i kishte bâ nji jomeni të plaguem, shkoi edhe mâ tutje, e disi ia duel me marrë leje-kalim prej abatit për Ebrejin që të shkojë për preceptori në Tempelston, që të mund të shkonte drejt atje e me u lirue para drejtorit të preceptoris.

Mbasi Isaki e dha besën për shpërblimin e vet, u nis në rrugë, e menjiherë mbas tij Kalorës Ziu, të cilin e tërhiqte shum kjo gjâ, ia shtërngoi dorën Lokslit në shêj ndamje, i hypi kalit dhe vrapoi nëpër pyll. Shokët tjerë u shpërndanë mbasi muerën me vehte robët e zanun dhe plaçkat.

Kreu i trembëdhetë

NË PYLLIN E SHERVUDIT

Në pallatin e Jorkut ishte bâ gati nji gosti e madhe në të cilën princi Jovan i kishte thirrë fisnikët, me ndihmën e të cilëvet shpresonte se do ta realizonte planin e grabitjes së fronit të vllaut të vet. Gazmendi për së shpejti heshti e Jovani, për këtë gjâ u shqetsue.

„Mëshirsija juej âsht e vetëdijshme se pa Fron de Befin, de Brasin e tempullarin do të jetë e rrezikshme çdo ndërmarrje" — ia përmendi princit Valdemar Ficersi mbasi ky ishte tue u qetsue gjithnji mâ tepër.

„Për krishtin!" — bërtiti princi — „që po vjen de Brasi!"

Me të vërtetë, ai ka qenë Normani, edhe mburoja e tij ende po i ruen gjurmat e nji lufte t'afërme. Princi edhe këshilltarët e tij bërtitën kur e shiquen dhe e pyetën se çka u bâ me shokët e tij.

„Tempullari ia mbërrini" — tha de Brasi; — „Fron de Befi e ka gjetë vorrin e zhuritun midis mureve në flakë të kështjellës së vet, kurse Riçardi âsht n'Angli!"

„Ti qenke çmendë, de Bras!" — bërtiti princi tue u kapë për nji bankë të drujtë që të mos binte, deri sa Normani po ia fillonte rrëfimit për Torkvilston.

„Kisha me ju këshillue që ose t'ikni në Francë ose të veheni nën mbrojtjen e nanës — mbretneshë" — vazhdoi de Brasi.

Mirëpo princ Jovani s'e pranoi këshillën e tij dhe në vend të saj shestonte plane se si ta mbytte vllaun e vet. De Brasi s'deshti me u përzie në këtë punë, por Valdemar Ficersit nuk i duhej shum për ta krye urdhnin e princit dhe të qesi përsëri short për fron si për shpërblim.

Dhe kështu Kalorës Ziut i duhet me luftue për jetë sa po udhtonte kaluer nëpër pyll me Vambën si me të vetmin shok.

Kur Përtac Ziu e la vendin tek druni i caktuem u nis drejt për manastirin e Shën Botolfit, ku e kishin dërgue me urdhnin e tij edhe Ajvanhon.

Posa mbërrini, ai u gëzue, sepse pa që Ajvanhos nuk i kishin bâ dam të madh ngjarjet në Torkvilston, dhe, përnjimend, ai ishte këndellë aq saqë digjej prej dëshirës me përcjellë shpëtimtarin e tij. Kalorës Ziu, nuk ia lejoi këtë gjâ, tue shtue se do të mjaftojë me e përcjellë vetëm Vamba për në Koningsburg, ku ka ndërmend me shkue që të marri pjesë në vorrimin e Atelstenit. Megjithate u pajtue prap që Ajvanhoja të shkojë mbas tyne të nesërmen.

Dhe kështu kalorsi shkoi, kurse Ajvanhoja mbeti në brengë, sepse e dinte që kalorsi fisnik s'âsht i kujdesshëm, si dhe trathtin e cila i kërcnohej. Friga i shtohej çdo herë, e mâ në fund i theu urdhnat që ia kishin dhanë, muer nji kalë prej abatit, i hypi dhe shkoi nëpër pyll.

Tue udhtue, e pa Kalorës Ziun dhe shokun e tij që po këndojshin edhe ata tue udhtue dhe ia plasi gazit.

„Kisha me dëshirue, Vambë" — tha — „që ta ndiente kangën tonë i zoti i shtëpis tek druni i caktuem, ose murgu gaztuer, a kapelani i tij".

„Unë s'kisha me dëshirue" — iu përgjegj Vamba — „sikur ju mos të kishit pasë at brî që rrin varë n'ijë".

„Përnjimend" — iu përgjegj kalorsi tue e kapë brinin.

„Ky âsht peng i dashamirsis së Lokslit, por nuk duket se do të më duhet. Tri zane, jam i sigurtë; do të mjaftojshin me e tubue rreth nesh shoqnin në gaz të jomenëve të ndershëm".

„Runa zot!" — bërtiti i marri — „edhe përveç kësaj, disa bujarë janë mâ të rrezikshëm për udhtarë se cubat e atjeshëm. Po ta takojmë çetën e luftarëvet të Malvoazenit".

Menjiherë e kaloi nji hije serioziteti.

„Tash ju lutem, ser kalorës, çka do të bâjshit sikur t'i ndeshim dy prej tyne?"

„Kisha me i plandosë për toke, Vambë, po të më pengojshin diçka".

„Po sikur t'ishin katër?"

„Po ajo do t'i gjente!"

„Po gjashtë?" — vazhdoi Vamba — „Nuk do t'u binte në mend brini i Lokslit, a?"

„Çka? — bërtiti kalorsi. — „Me trumbetue për ndihmë kundër njizet ndryshkanëvet të tillë!"

„Atëherë, ju lutem" — tha Vamba — „ma jepni që ta shiqoj mirë at brî i cili e paska zanin e thekshëm".

Kalorsi e zgjidhi rrypin dhe ia zgjati brinin që t'ia plotsonte dëshirën. Vamba saora e vuer në krah të vet.

„Mbasi po udhtojnë së bashku trimnija dhe marrzija, ser kalorës", — tha ai seriozisht — „le ta bajë marrzija brinin, mbasi mundet edhe me i fry mâ fort".

Kalorsi vetëm me zor do të mundej me ia marrë, çka nuk deshti me bâ. Në fund ia lëshoi tue buzëqeshë, por pa ecë mâ shum se disa hapa nëpër rrê, tri heshta fishkllueh prej nji kaçube.

„Çka do të thotë kjo, zotni?" — bërtiti kalorsi tue i grahë kalit drejt në kaçubë, mû kur shigjetat po rrëshqitshin përmbi mburojën e tij.

„Vdis, tiran!" — u ndie nji përgjegje e pesë-gjashtë njerëz vrapuen me shpata të xhveshuna në duer.

„E, Eduard i shêjtë! E, Gjergj i shejtë!" — përgjigjej Kalorës Ziu tue rrëxue nga nji sa herë që po bërtiste. — „A jemi na ata trathtarë? Kjo âsht trathti!" — bërtiti ai pak mbasi nji kalorës me pajime të kaltërta e thumboi kalin e vet që ta godiste kalin e këtij. Kali u përplas për toke, mirëpo kalorsi për së shpejti u lirue prej pajimevet që i kishin pshtjellë kambët, dhe iu drejtue anmikut si rrufeja, ndërsa Vamba me sa fuqi që kishte i frynte brinit.

Për nji kohë jashtëzakonisht të shkurtë shoqnija e jomenëvet nën udhëheqjen e Lokslit dhe të murgut në gaz e kaluen rrahun. Me ndihmën e tyne mësymja e kusarëvet u thye.

„Vambë, çoja vizirin kalorsit të kaltërt" — urdhnoi Kalorës Ziu, mbasi i falënderoi çlirimtarët e vet. Vamba ndëgjoi, e kalorsi i papandehun u përkul mbi te.

„Valdemar Ficers!" — thirri ai. — „Çka ka mujtë me e shty njeriun e pozitës sate me marrë nji iniciativë të tillë? Prano, kush të shtyni me bâ nji vepër të tillë trathtare!"

„Djali i t'jatit tand" — iu përgjegj Valdemari — „i cili në këtë mënyrë deshti me t'u hakmarrë për shkak që s'e ke ndëgjue babën".

Syt e Kalorës Ziut xixilluen, por megjithate e mbajti urrejtjen në vehte.

„Po ta fali jetën edhepse këtë nuk e meriton" — i tha — „sepse luani nuk i vërsulet coftinës së shtrime. Po ta fali jetën, por mbrenda tri ditve ke me e lëshue Anglin dhe mshehë paturpsin tande në kështjellën normane".

Kur kalorsi i kaltërt ra para kambëve të tij, Kalorës Ziu iu kthye Lokslit e i tha se ai âsht Riçardi i Anglis. Cubat menjiherë ranë në gjûj para tij tue ia dhanë besën dhe tue e lutë që t'i fali nëse e kanë fye me ndonji gjâ.

Posa i fali, Vilferd Ajvanhoja ia mbërrini kaluer n'oborr. Ai s'i foli kurrgjâ, sepse s'dinte a me iu drejtue si kalorsit apo si mbretit. Deri sa po matej për këtë gjâ, vetë Riçardi i tregoi për sulmin e bamë. Ajvanhoja menjiherë e kuptoi se situata ishte serioze, sepse trathtija ishte e madhe, mirëpo Riçardi s'deshti me shpejtue dhe vendosi me e mshehë këtë gjâ edhe pak kohë, deri sa mos të përhapej lajmi për te në mbarë vendin. Gjatë kësaj kohe ndoshta do të qëndronte në Koningsburg, ku do të merrte pjesë në vorrimin e Atelstenit e ku do të ndërmjetsonte që Sedriku t'ia falte Ajvanhos.

Tue pa se mbreti ishte i pathyeshëm në vendimet e tij, Ajvanhoja po shkonte kaluer pranë tij.

Kreu i katërmbëdhetë

GJYKIMI I MAGJISTARES

Deri sa princi Jovan po i ziente planet për rrëzimin e vllaut, Riçardi po luftonte nëpër male, kurse Sedriku po vuente i brengosun në Koningsbug. Isaku plak e giste kalin me shpejtsi të madhe për ta shpëtue vajzën e tij. Por fuqija e la plakun e molisun nja katër mila pa mbërri në tempullin e oborrit; e vetmja gjâ që mujshin me bâ prisat e tij ishte kjo: mujshin me e shti që ta çojshin deri te shtëpija e nji miku të tij t'afërm.

Pushimi i natës ia ktheu pak fuqin. Megjithatë Natani e qortoi kur Isaku u ngreh me vazhdue udhtimin e tij. Mirëpo plaku i përgjigjej me kambëngulje se diçka mâ e madhe se jeta dhe vdekja mvaret prej të mbërrijtunit të tij sa mâ parë në Tempelstou.

„Po a e din ti" tha Natani — „se vetë Lluka Bomanoari, Mjeshtri i Madh âsht në preceptori? Ai u rras në mes vëllaznish pa pritë dhe iu lanë duert e lira *me* falë dhe dënue".

„Kam ndie për tê" — u përgjegj Isaku. — „Ate e quejshin çfarues kryenaltë të Saracenëvet dhe tiran mizuer të Ebrejëvet. Gjithqysh duhet të shkojë në Tem-

pelstou". — Dhe me pak fjalë i tregoi zotit të shtëpis dhe mikut për rrezikun që po i kërcnohej Rebekës. Rabini ndëgjonte me tmer, i jepte këshilla dhe i thonte që të nisej sa mâ parë.

Nji orë mâ vonë Ebreji plak, i cili dridhej i tanë, mbërrijti para derës së preceptoris së fortë.

Mjeshtri i Madh LLuka Bomanoari shetitte nëpër park me nji shok të vetin, i cili kishte pasë ardhë me tê prej Palestinës dhe ankohej se si has në shum gjana të prishuna në Tempelsto.

„Çka thonë rregulloret tona dhe çfarë mase u përmbahen vllaznit tanë? Ata s'duhet t'i bâjshin stolisjet e shêjta. E kush po shikon i zbukuruem ashtu për mrekulli si ushtarët e vorfën të faltores? U âsht ndalue që të dalin në gjueti me heshtë ose me sqifterë. Kush lakmon mâ shum se tempullarët n'ato gjana të kota? Asht caktue për ta ushqim i thjeshtë, e shiqo: tavolinat e tyne po shtrembnohen prej ushqimevet të shijshme. Edhe mâ keq, madje shum mâ keq! Asht edhe nji njollë në jetën e tempullit, e thellë dhe e ndytë si gjurmat e zgjebës nëpër muret e shtëpijavet t'infektueme të pleqvet!"

Shqetsimi i plakut ishte i sinqertë dhe vetëm me nji vullnet të fortë mujti me e mbajtë kur iu përul nji shërbëtor deri në tokë tue i thanë se po e pret nji Ebrej para derës, që të flasë me Brijan de Boa-Gilberin.

Isakun e liroi, dhe ai iu afrue Mjeshtrit të Madh e u gjûjzu i krrusun nja tre hapa para tij, mandej e puthi tokën.

„Jahudi", — thirri Lluka Bomanoari — „përgjigjet e tua në pyetjet e mija le të jenë të shkurta dhe të vërteta, sepse nëqoftëse gjuha jote mashtron diçka

---

Rabin — prift Ebrejësh.

kam me ta nxjerrë me rrâjë prej nofullës sate të pafé. Çfarë pune ke me vllaun tonë Brijan de Boa-Gilberin?"

„Unë po ju bie nji letër" — belbzoi Isaku tue u frigue me e çfaqë moskënaqsin e vet, sepse e dinte që kjo do të merret si njollë e keqe për Rednin".

Mjeshtri i Madh ia kërkoi letrën, të cilën, porsa ia dorzoi Ebreji, filloi me e lexue.

„A nuk përmendet në rregullore" — i tha shokut të vet Konrad Mon Fiçeit — „se tempullari nuk guxon me marrë kurrfarë letrash, as prej babës së vet, aq mâ tepër, nëse ai s'lajmrohet për atê kujdestari i tij?"

Dhe sa mâ tepër që po e lexonte letrën, fytyra e tij mrrolej gjithnji e mâ tepër. Letra ishte shkrue me nji stil të hieshëm t'abatit prej Zhorvos, i cili e qortonte ser Brijan de Boa-Gilberin dhe e këshillonte që t'ia dorzonte Rebekën babës së saj me shpagesë, sepse mundet me i pasë pesëdhetë vajza tjera pa kurrfarë rreziku, kurse nji turp i tillë publik s'mund të falet, meqenëse Mjeshtri i Madh për së shpejti mund të pritet prej Normandis.

S'po çuditemi që dora e zotit âsht kundër nesh dhe që në tokën e shêjtë po humbim vend mbas vendi dhe pllambë mbas pllambe prej të pafevet, mbasi kemi asi kishtarësh me dinjitet të naltë, sikundër âsht Ajmeri!" — bërtiti Mjeshtri i Madh.

Ai mendoi disa minuta, mandej iu drejtue Isakut dhe pyeti se a mos ka qenë vajza e tij dikur nxansja e njifarë Ebreje e quejtun Mirjam. Isaku pranoi dhe filloi me folë për aftsin e Rebekës në shkathtsin e mjeksis të cilën e bâjshin Ebrejtë dhe të krishtenët, porse Llukë Bomanoari mendohej edhe mâ thellë për fatin e Mirjamës, për magjit dhe dreqnit e së cilës kish ndie mbarë bota krishtene.

„Trupin e saj e kane ndezë në turrë të drujvet, kurse hini i saj shpërnda anemanë botes. Le të bahet ashtu edhe me mue edhe me Rendin tim nese nuk baj ashtu, ose edhe má teper, me nxansen e saj. Do të tregoj ke si bâhen magjit, sidomos si u bâhet magji ushtarevet te faltores se bekueme! Qite ai Ebrej jashtë!" — murmuroi ai — „Mbyte nese kundërshton dhe s'ndegjon!"

Dhe Isakun e qiten përjashta.

Vendimi i Mjeshtrit te Madh ishte i shpejtë, prandej e thirri Albert Malvoazenin, preceptorin, që t'i spjegojë pse ka lejue që të hyjë Ebreja në mes të murevet të shêjtë te Tempelstos.

„Çka ke hesht!? — bërtiti ai mbasi preceptori nuk iu përgjegj me njiherë.

„A po më lejoni me iu përgjegjë?" — e pyeti Malvoazeni tue u mundue me fitue sa má shum kohë që t'i rregullonte mendimet dhe planet e veta"

„Fol!" — tha Mjeshtri i Madh me t'urdhnuem. „Pse ke lejue vllaun qe të sjelli falltoren ebreje në këtë vend të shêjtë?"

„Urtsija jote, babë i ndershëm, ma hoq terrin prej syshi. Jam çuditë shum për marrzin e kalorsit të virtytshëm. E kam prânue vajzën këtu që të mujsha me largue dashunin e tij të marrë ndaj saj. Mirëpo, mbasi ti e paske diktue se ajo âsht magjistare, kjo tregon plotsisht të çmendunit e tij".

„Ndoshta Boa-Gilberi má para meriton dhimbje se denim", — tha Mjeshtri i Madh tue mendue.

„Treqind Saracenë ai i ka mbytë me dorën e vetë" — tha Mon Fiçeti tue dëshirue me e paksue fajin e

Preceptor — **kujdestar preceptorije.**

vllaut. — „Do t'ishte dam i madh nëqoftëse Rendi kishte me humbë nji prej kordhtarëvet të vet mâ të mirë".

„Ai ka me i këputë lidhjet e saj Dalileje" — tha Mjeshtri i Madh. — „Por ajo magjistare e urrejtun e cila i ka bâ magji ka me vdekë gjithqysh. Na do ta gjykojmë e do ta dënojmë. Ajo do të zhduket prej faqes së tokës, kurse mëkatet e saj do të harrohen... Bane gati sallën e oborrit që të gjykojmë magjistaren".

Albert Malvoazeni u largue kinse me i krye urdhnat, kurse në të vërtetë shkoi me e lajmrue Boa-Gilberin për ngjarjet që kishin ndodhë, të cilin e gjetë si të çmendun prej tërbimit për shkak të nji bisede të pasuksesshme që pak përpara kishte pasë me Rebekën.

„Vajza kokëforte po më qorton që s'e kam lëshue me u mbytë!" — murmuroi ai. — „Dreqi, i cili ia dha kokëfortsin racës së saj, të gjitha fuqit e veta i ka mbledhë në të".

„Juve të dyve ju ka bindë dreqi" — tha preceptori.

„Për zotin, Lluka Bomanoar plaku taman ia ka qëllue kur thonte se ajo të ka magjepsë".

„Po a prej bisedës sate mujti me marrë vesh ai budalli se ajo âsht në preceptori?" — bërtiti tempullari.

Dalilja — Simbas Dhjatës së vjetër nji davire prej vendit Gaze. Në të ishte dashunue Xhiu Samsoni i njoftun, të cilin asikush s'ka mujtë me e përballue për shkak të fuqis së tij të madhe mbimjerzore. Njiherë kur po luftonte kundër Filistejvet, këta e shtyenë Dalilen me e pyetë Samsonin se ku gjindet fuqija e tij. (Mënyra të tilla të të njoftunit ka edhe në kalliximet tona popullore). Samsoni u mashtrue dhe i tregoi forca e eshtnavet të tij gjindet në flokë. Dalilja i zgjidhi flokët Samsonit kur ai po flente, kështu Samsoni u dobsue, e anmiqt e mujtën lehtë, e zunë rob dhe e mshelën në faltore. Kur gjindeshin edhe anmiqt e tij në faltore, Samsoni e luti zotin që t'ia kthejë fuqin vetëm për nji çast, e zoti e ndëgjoi lutjen e tij. Samsoni atëherë e rrëxoi tanë faltoren dhe kështu vdiqën ai dhe gjithë anmiqt e tij.

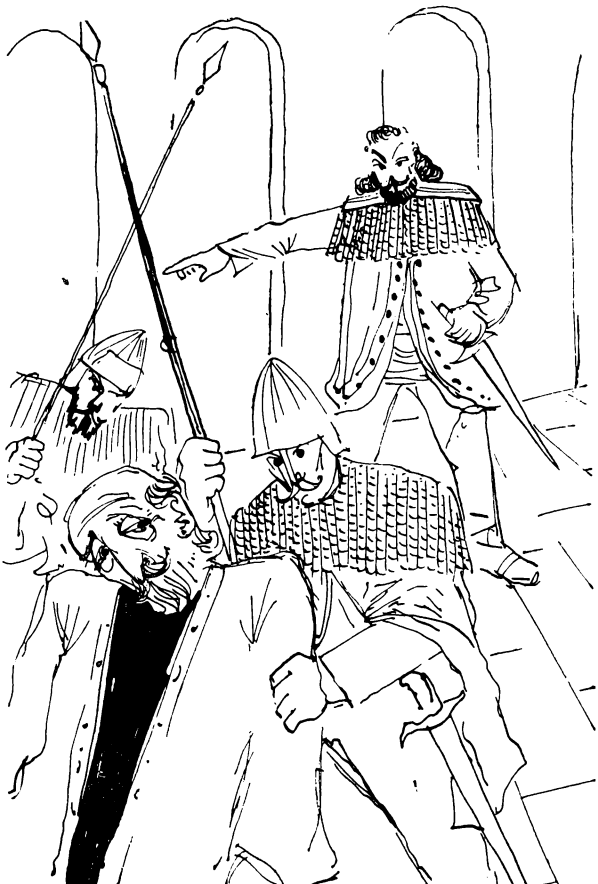

„E mejta punën aq sa mujta" — u përgjegj Malvoazeni. — „Nëqoftëse e mohon atê, ti je i siguruem. Ty do ta falin si viktimë të mashtrimit magjik... Ajo âsht magjistare, prandej si e tillë duhet të vdesë".

„S'ka me vdekë, për zotin!"

„Ka me vdekë, për zotin! Lluka Bomanoari e ka vendosë që vdekja e Ebrejes të jetë fli e mjaftueshme që të lahen mëkatet e kalorësvet tempullarë".

„Duhet të pajtohesh, Malvoazen, që t'iki ajo", — tha si i tërbuem de Boa-Gilberi — „kurse unë do ta mshehi në nji vend të sigurtë".

„Edhe me dashtë, nuk mundem" — tha preceptori. — „Shtëpija âsht plot me shërbëtorë të Mjeshtrit të Madh. Dhe, që të jem i sinqertë ndaj teje, unë për dashunin tande kam vû në rrezik mjaft gjana. S'dëshiroj me e humbë preceptorin time për shkak të nji Ebreje. Lene mâ at gjah mbas patës s'egër e lëshoje sqifterin në ndonji egërsi tjetër. Vendose me i tregue vetëm Mjeshtrit të Madh që po e don Ebrejen si i trentë. Sa mâ e madhe që të jetë dashunija jote, aq mâ shpejt do të vdesi magjistarja. Kurse ty, si shpagesë për të ndërruemit e planeve të tua të mrekullueshme, mund të ndodhi që të jepet vendi i ndonji heshtari në ndonji luftë të parandsieshme flamane".

Ai haptazi i tregoi mendimet e veta, dhe Boa-Gilberi u detyrue me i vërejtë se sa janë të sakta. Malvoazeni duel me e bâ gati seancën e gjykimit, kurse Boa-Gilberi ra në do mendime të thella. Zani i nji kumbone në terr e zgjoi prej atyne mendimeve dhe mbas pak kohe ai e ndjeu krismën e hapavet të rojtarëvet që kishin hypë në katin e Rebekës.

„O bijë e racës së nemun!" — tha proceptori mbasi hyni në qeli, ku ajo ishte mbyllë — „eja me mue!"

„Ku dhe për çfarë shkaku?" — pyeti Rebeka.

„S'âsht punë për ty me pyetë" — iu përgjegj Malvoazeni. — „Por megjithatê, dije se po del para gjyqit të Mjeshtrit të Madh, ku do të përgjigjesh për mbrapshtit e tua!"

„Emni i gjykatsit për mue âsht emën i mbrojtsit" — iu përgjegj Rebeka me mburrje. — „Me gjithë qejf po vij me ty".

Zbritën, e me nji ecje të ngadalshme e solemne kaluen nëpër nji koridor të gjatë, mandej hynë në sallë të madhe, ku e kishte bâ gati Mjeshtri i madh gjykimin e tij oborrtar.

Ndërsa Rebeka po kalonte nëpër grumbullin, dikush ia shtin në dorë njifarë letre të vogël, e ajo, gati pa vetëdije, e shtrëngoi në dorë tue mos mendue se çka po shkruente në të.

Mjeshtri i Madh i tempullit, në fustanin e bardhë rrudha-rrudha dhe me nji shkop misterioz në dorë ishte ulë në nji vend të naltë. Mbas tavolinës, para kambëvet të tij ishin ulë kapelanët e Rendit, kurse rreth e përqark tyne, në banka, ishin kalorsit. Pjesa e poshtme e sallës ishte mbushë me rojtarët, heshtarët, oborrtarët dhe katundarët që kishin ardhë me Mjeshtrin e Madh dhe magjistaren.

Gjykimi filloi me të kënduemit e nji psalme; do tinguj të thellë e të shtrënguem përplaseshin nëpër hapsinën e sallës si ushtima e ndonji lumi të madh.

Mandej Mjeshtri i Madh e ngrehi zanin e tij, kështuqë mund ta ndiejshin të gjithë.

„Njerëz të ndershëm!" — filloi ai — „unë e dij se detyra e bariut âsht që kur ujku i tërbuem ia sulmon tufën, të thërrasi shokët e vet që me harqe dhe bahe ta pëballojnë vërsulsin. Na për këtë shkak e kemi thirrë në mesin tonë Ebrejen, gruen famëkeqe për magji, me çka i ka pi gjakun dhe marrë mendt kalorsit

tonë vlla, Boa-Gilberit, i njoftun si rojtar i mirë dhe i zellshëm i tempullit".

Ai rrëfeu gjan' e gjatë për dënimin që i takon tempullarit i cili me liri i kishte shkelë rregullat e Rendit të vet, mandej zû ngoje faktin se ndoshta ai prap ishte i pafajshëm, gjâ që do të shihet në hetime.

„Prandej, ju që i keni pá ato punë të këqija dëshmoni që të mundemi me e dënue këtë të pabesë ose, nëqoftëse na duhet me shkue edhe mâ tutje, me zemër të përgjaktë, me zgjanue procesin edhe kundër vllaut tonë" — përfundoi ai.

Thirrën disa dëshmitarë që të tregojnë se në çfarë rreziku ka qenë Boa-Gilberi kur e shpëtoi Rebekën n'oborrin e Torkvilstonit, edhe ata e kanë smadhue atë që ka ngja. Atëherë u paraqit nji katundar me dëshmue se si Rebeka ka mjekue e ndonjiherë i ka shërue edhe kur sëmundjet e tyne me gjithë përpjekjet e mjekëvet, nuk përmirsoheshin. Deklaratat e tilla u muerën si dëshmi për magjit e saj. Rebeka e kuptoi se moskënaqsija kundër saj po shtohej, e kur e thirrën me u përgjegjë, nëse kishte me thanë diçka për t'u mbrojtë, ajo u çue me zemër të thyeme. E dinte se do t'ishte e kotë përpjekja që të shkaktonte dhimbje, ose të theksonte se nuk mund të merret si krim, nëse kush përpiqet me paksue vuejtjet e njerëzve. Në vend të të gjitha këtyne, ajo iu drejtue me guxim Brijan de Boa-Gilberit tue kërkue që të dëshmojë ai se akuzat kundër saj s'janë të vërteta dhe se për shkak të tyne po i kërcnohet vdekja.

Disa fjalë që foli ai pa lidhje ia përkujtuen letrën e vogël që ia patën futë në dorë kur ajo kalonte nëpër sallë plot me njerëz. Ajo hodhi nji shiqim mbi të dhe lexoi tri fjalë: „Kërkoje kalorsin mbrojtës!"

„A ke edhe diçka, Rebekë, më thanë?" — e pyeti Mjeshtri i Madh.

Çika e çoi kryet tue pasë vendosë me ia mësy edhe shtegdaljes së fundit.

„Mendoj se jam e pafajshme dhe pohoj se padít kudër meje nuk janë të vërteta. Po kërkoj të drejtën që vendimi të merret me luftë dhe due që të ma sillni, mbrojtsin tim".

„Kush do ta ngrehi heshtën për ta mbrojtë magjistaren?" — pyeti Mjeshtri i Madh.

„S'bâhet" — u përgjegj Rebeka — „që në mbarë Anglin, e cila ka shum kalorës që janë të gatshëm me rrezikue jetën e vet për nji gjâ të ndershme, mos të gjindet asnji, i cili kishte me luftue për të drejtën. Qe pengu im!"

Posa e tha këtê, i hodhi dorzat para duervet të Mjeshtrit të Madh.

Kjo sjellje e saj e zgjoi edhe Llukë Bomanoarin.

„Pendohu bija ime!" — i tha ai tue u përkulë nga karriga e vet. — „Pranoji magjít e tua, mohoje fen tande të gabueshme, se të gjitha punët do të bâhen mirë për ty. Në nji manastir të rreptë do të keshë kohë për t'u pendue. Çka ka bâ feja e Moisiut për ty që po vdes për tê?"

„Ajo âsht feja e të parëvet të mij" — tha Rebeka. — „Nëse âsht thanë prej zotit, unë kamë me vdekë për tê. Të lutem përgjegjmu lutjes për mbrojtsin!"

Bomanoari e muer dorzën e saj në duert e veta.

„Rebekë, a po shef, si âsht e lehtë ajo dorzë e hollë në krahasim me dorzën e çeliktë, poashtu âsht edhe puna jote në krahasim me faltoren, sepse ke shnderue Rendin tonë".

„Mate pafajsin time në terazi, edhe dorzat e mëndashtë do të peshojnë mâ randë se dorzat e çelnikta".

„Domethanë, ti me kambëngulje po refuzon me pranue fajin tand, dhe po qëndron ngultas në nxitjen tande guximtare?"

„Po".

„Po, le të jetë ashtu, e le ta kallxojë zoti të drejtën!" — tha Mjeshtri i Madh.

Mbasi u kthye, ai ia dorzoi pengun Boa-Gilberit tue e caktue që të jetë ai mbrojtës i Rendit, dhe urdhnoi që t'i lejohet Rebekës me e gjetë për tri dit mbrojtsin e saj.

„Po kjo âsht afat i shkurtë" — tha vajza — „për të huejin dhe për njeriun me tjetër fe me gjetë dike, i cili do të luftojë dhe sakrifikojë jetën dhe nderin kundër kalorsit, i cili âsht ushtar aq i njoftun".

„S'mund ta vazhdojmë" — iu përgjegj Mjeshtri i Madh. — „Tash zgjidhe lajmtarin!"

Mbasi iu drejtue grumbullit, Rebeka pyeti: „A gjindet kush këtu që, ose për nji çashtje të drejtë ose për nji shpërblim të madh, do të kryente urdhnin e nji krijese të gjallë të pikllueme?"

Nji heshtje e papritun e kaploi tanë sallën, e zemra e Rebekës pushoi së rrahuni për disa minuta. A thue do të dënohet me vdekje për shkak se s'po u gjindka askush me e dërgue porosin e saj? Atëbotë ai katundari që pat dëshmue se si ajo ka shërue duel dhe tue e falënderue, ajo ia dha me të shpejtë letrën e shkrueme, urdhnoi që t'ia dërgojë babës së saj, e ai menjiherë shkoi me e lypë Isakun. Nuk i ra me udhtue shum, sepse plaku i ngratë Isaku sillesh rreth derës së preceptoris tue ardhë sa mâ afër që guxonte.

Në letër Rebeka e lutte që ta lajmrojshin Vilfred Ajvanhon për fatkeqsin e saj.

Kreu i pesëmbëdhetë

NË SHESHIN E SPROVAVE NË TEMPELSTO

Në muzg, mû në ditën e marrjes së vendimit, ser Brijan de Boa-Gilberi trokiti përsëri derën e dhomës ku ishte burgosë Rebeka, e hyni kur pushoi kanga e saj e qetë.

Vajza brofi posa e pa, por nuk çfaqi asnji shêj frigë.

„Ke qenë në mes gjykatsish që më kanë gjykue, ser kalorës" — i tha kur ai iu afrue. — „Edhpse e ke dijtë se jam e pafajshme, ti ke marrë pjesë në gjykimin tim, e tash po paraqitesh me armë me e krye dënimin".

„Këto fjalë të tua janë t'idhta, Rebekë. Por ta dijsh se, simbas rregullavet të zakonshme, detyra e kalorsit mbrojtës kaloi në vllazni të Rendit, atëherë — çka edhe ka qenë qëllimi im — me përhapjen e zanit të trumbetës unë kisha me u paraqitë si kalorsi yt, i veshun në rrobe të nji kalorsi endacak që kërkon aventura. Edhe sikur t'i kish zgjedhë Bomanoari jo nji, por dy ose tre prej vllaznivet të tubuem, besoj se do të mundesha me i hjedhë prej shale. Atëherë, Rebekë, pastërtija jote kishte me u vërtetue.

Ajo me vështirsi të madhe i besoi, e ai këtê e pa, prandej me nji zâ serioz e paraqiti atê që mund të ngjante. Nëqoftëse kishte me dëshirue me shkue mbra-

pa, ai kishte me gjetë ende ndonji mënyrë me e shpëtue, e atëherë kishin me zbritë së bashku në Palestinë, ku do të bajshin lidhje me Saladinin.

„Ti do të bahesh mbretneshë, Rebekë. Në majen e Karmeliqanit kemi me ngrehë fronin, të cilin trimnija ime do ta pushtojë për ty. Kam me e zevendsue shkopin tim shum kohë të dëshiruem me nji sqepter".

„Mos kërko shpërblim për lirimin tim, ser kalorës" — iu përgjegj vajza.

Por tempullari gjithnji po vazhdonte me e paraqitë t'ardhshmen që do të ngjante me ngjyrna edhe mâ të ndritshme, e tregonte qartas për tmerin që do ta gjente nëse s'kishte me pranue; mirëpo Rebeka kurrsesi s'dorzohej.

Boa-Gilberi u largue prej saj aq i piklluem, saqë i erdh me e lëshue edhe Rendin, e me i thanë në sy për këtë gjâ Mjeshtrit të Madh, e sikur mos të kishte qenë aty Malvoazni me i tregue për famën që po e pret si edhe për tallje, ai do t'ishte në gjendje me bâ çdo gjâ. Kështu përbuzja e pezmatueme e Rebekës dhe paralajmrimet dinake të Malvoazenit e banë që ta pranojë me lutje rolin e caktuem.

Në Tempelsto po mbretnonte nji gjallni e madhe në momentin kur po qitej shorti i gjakut për jetën ose vdekjen e Rebekës, të bijën e Isakut prej Jorkut.

Froni për Mjeshtrin e Madh ishte i rregulluem në nji shesh, kurse përmbi të valonte nji flamur i vogël. N'anën e kundërt të sheshit të sporovave, rreth e përqark nji shtylle, gjindej nji turrë drush. Pranë asaj vegle të mbytjevet qëndrojshin katër robë të zez, të cilët ishin objekti kryesuer i interesimit për popullin e tubuem,

---

Saladini — nji pris trim ushtarak dhe sundimtar i Egjyptit dhe Siris; ka pasë fitue në nji luftë të madhe kundër kryqzatave në vjetin 1187, kur e pushtoi Jerusalemin.

deri në momentin kur u lëshue ura lëvizëse. Dera e Tempelstos u hap dhe turma duel prej preceptoris. Në ballë të turmës po shkojshin kaluer katër trumbetarë, e mbas tyne po ecshin dy nga dy kalorsit e preceptoris dhe Mjeshtri i Madh vetëm i hypun në nji kali të mrekullueshëm. Mbas tyne po shkonte ser Brijan de Boa-Gilberi, e mbas tij në nji rresht të gjatë shokët e tempullit, bajtësit e mburojës dhe të rijt. Rebeka, tue mos llogaritë antarët e ulët të preceptoris po vinte e fundit e veshun në do rrobe të bardha pa kurrfarë elegance. E suellën pranë nji banke të zezë afër turrës së druvet.

Mjeshtri i Madh u ul në fron, e Malvoazeni iu afrue tue lëshue dorzën e Rebekës para kambëvet të tij.

„Veni re, veni re, veni re!" — brohoritën lajmtarët. — „Këtu qëndron kalorsi i flakët ser Brijan de Boa-Gilberi, i gatshëm me luftue me cilindo që dëshiron për mbrojtjen e Rebekës.

Trumbetat u ndalën e nji qetsi po zotnonte kudo. Atëherë Mjeshtri i Madh i dërgoi disa që ta pyesin Rebekën se apo e pret ende mbrojtsin.

Vajza iu përgjegj: „thoni se jam e pafajshme dhe se nuk e njoh dënimin si të drejtë që të mos bâhem fajtore e gjakut tim. Kërkoj nji afat të zakonshëm".

„Zoti na ruejtë prej kësaj!" — tha Lluka Bomanoari — „që Ebreja ose e pafeja me na akuzue se kemi veprue pa vend. Deri sa të kalojë hija prej perëndimit në lindje, do të presim që të shofim se a do të paraqitet mbrojtsi. Kur të ngryset, përgatiteni vajzën fatkeqe për vdekje".

Rebeka i lidhi duert, i mbylli syt dhe po pritte me nji vendosmeni të fortë, tue mos shique turrën e naltë të druvet.

Përnjiherë, ndërsa ajo po iu lutte zotit, i mbërrini në vesh zani i Brijan de Boa-Gilberit. Ai, kundër të gjitha rregullavet, iu afrue kaluar asaj e u krrus që t'i

thonte me hypë mbas tij. Kali asnjiherë nuk e kishte trathtue — ende ka shpresë shpëtimi.

„Ik, dhunues!" — bërtiti vajza, dhe mû kur po flitte ajo, perceptori iu afrue dhe e detyroi tempullarin me u kthye n'anën tjetër të sheshit të sprovavet.

„Gjykatsit po pritshin qysh para dy orëvsh në sheshin e sprovavet që të paraqitej mbrojtsi, e hijet po ndërroheshin në rrethin e orës së diellit. Zhurma shtohej në mes turmës, e kalorsit filluen me pështpëritë njani me tjetrin. Atëbotë, tue shique larg me vërejtje, panë nji farë kalorsi, i cili po i binte me thupër kalit që të mbërrinte sa mâ shpejt.

„Mbrojtsi! Mbrojtsi!" — u ndie zani e qinda vetëve kur kalorsi ia mbërrrini në sheshin e luftës. Por nji pamje tjetër u asgjasoi të gjitha shpresat; kalin mâ po e lente fuqija, kurse kalorsi luhatej në shalë prej lodhjes ose dobsis.

Në kërkesën e lajmtarëvet që ta thonte emnin, pozitën dhe klasën e tij, ai u përgjegj se âsht nji kalorës i virtytshëm dhe i flakët dhe se ka ardhë me luftue kundër dënimit të padrejtë që i âsht dhanë Rebekës, të bijës së Isakut prej Jorkut, dhe me e nxitë ser Brijan de Boa-Gilberin si nji trathtar, rrenës dhe gjakatar.

„Tempulli nuk i dërgon mbrojtsit e vet që të luftojnë kundër njerëzvet të panjoftun" — erdh nji përgjegje.

„Unë jam Vilfred Ajvanhoja" — tha kalorsi me mburrje.

„S'due me luftue me ty" — tha tempullari. — „Shiqoje varrën dhe merre nji kalë mâ të mirë. Atëherë, ndoshta, do ta shof të denjë me të goditë për lavdrimet tue fëminore".

„Eh, tempullari krenar!" — i tha Ajvanhoja. — „A paske harrue që ke pasë ra dy herë para kësaj heshte!

— Kujtoje lavdrimin tand edhe në Rotervud se do të luftojsh kundër Vilfred Ajvanhos dhe se do ta kthejsh nderin që e ke pasë humbë. Kam me të shpallë për të lig nëpër të gjitha oborret e Europës nëqoftëse nuk më del në dyluftim".

„Qen Saksonas!" — bërtiti de Boa-Gilberi. — „Kape heshtën!"

„A po më pranon për mbrojtës tand, Rebekë?" — e pyeti Ajvanhoja mbasi iu afrue në kalë asaj.

„Po... Jo, jo, plagët e tua ende nuk të janë shërue" — belbzoi ajo.

Mirëpo, Ajvanhoja s'priti mâ asnji fjalë, por menjiherë duel në dyluftim. Lajmtari, kur pa se kalorsi mbrojtës ishte në vendin e vet, e çoi zanin dhe Mjeshtri i Madh e hodhi dorzen e Rebekës. Trumbetat jehuen, e kalorsit iu lëshuen njani tjetrit me shpejtsin mâ të madh. Kali i lodhun i Ajvanhos dhe i zoti i tij poaq i këputun së lodhuni, ashtu si pritën të gjithë, u rrëxue nën heshtën e drejtueme mirë dhe nën kalin e fuqishëm të tempullarit.

Por, edhepse heshta e Ajvanhos në krahasim me atë të tij ishte vetëm nji prekje e mburojës së Boa-Gilberit, në habi të të gjithë shiquesve, luftari u kalamend andej këndej, i humbi zingjija dhe u rrëxue për tokë.

Ajvanhoja për së shpejti u lirue prej kalit të vet të rrëxuem dhe e nxuerr shpatën, por kundërshtari i tij nuk u çue. Atëherë ai ia vuni tempullarit në gjoks, dhe e urdhnoi që t'i dorzohet ose ta mbysi n'at vend. Boa-Gilberi nuk u përgjegj.

„Mos e vra, zotni kalorës!" — bërtiti Mjeshtri i Madh tue zbritë në sheshin e sprovavet. — „Po pranojmë se âsht i mujtun".

Në nji shêj që u dha, bajtsit e mburojavet vrapuen me ia heqë helmetën zotnis së tyne. Syt i ishin mbyllë;

do të kuq në të murrmë dukej në fytyrën e tij. Ndërsa ata po e shiqojshin, iu hapën syt që ishin shtangue e bâ si qelqi. Të kuqtit secilën herë i shndërrohej në të zbehtë. Dhe kështu i pa prekun me heshtën e kundërshtarit të vet ser Brijan de Boa-Gilberi vdiq tue ra fli e epsheve të tij të forta.

„Me të vërtetë, ky ishte nji dënim prej zotit" — tha Mjeshtri i Madh tue shique kah qielli. — „Fiat voluntas tua!"

FUNDI

Mbasi kaloi momenti i parë i habis, Vilfred Ajvanhoja e pyeti Mjeshtrin e Madh se a e kishte krye drejt dhe në mënyrë kalorsiake detyrën e vet.

„Drejt, edhe në mënyrë kalorsika âsht krye" — tha Mjeshtri i Madh. „Bâj të njoftun se vajza âsht e lirueme dhe e pafajshme. Armët —"

Atê e ndërprenë do trokitje të kuajvet, e Kalorët Ziu të cilin po e përcillshin nji çetë njerzish t'armatosun dhe disa kalorës, hynë vrap e kaluer në sheshin e sprovavet. N'at moment të shqetsuem që po dominonte, Rebeka me t'jatin u takuen gati pa i ra kujt në sy, sepse menjiherë u muer vesh që në mes tyne gjindet vetë mbreti, dhe trathtarët dhe krimenelët do të dënohen kurse të drejtët do të shpërblehen.

Mirëpo n'at pshtjellim ngjarjesh Riçardi nuk i kishte harrue dëshirat personale të favoritit të tij të vetëm, t'Ajvanhos. Sedrik Saksonasi u thirr n'oborr dhe, mbasi qe për shtatë ditë mysafir i Riçard Zemër Luanit, teni fisnik dha pëlqimin e vet për martesën e djalit të tij Vilfred Ajvanhos me Rovenën.

Fiat voluntas tua! — Qoftë vullnesa jote!
Ten — pronar i lirë, fisnik i vogël.

PËRMBAJTJA

Valter Skoti — — — — — — — — — — 5
I marri i oborrit dhe derrari — — — — — — — — 11
Zotni Brijan de Boa-Gilberi e thërret Ajvanhon në dyluftim — 19
Fitorja e kalorsit pa trashigim — — — — — — — 32
Torneoja n'Ezhbë de la Zushë — — — — — — — 40
Prifti prej Kopmanherstit — — — — — — — — 49
Robnimi — — — — — — — — — 53
Në dhomën e mundimevet — — — — — — — 60
Rebeka dhe Rovena — — — — — — — — 66
Drejt shpëtimit — — — — — — — — — 75
Rrethimi i Torkvilstonit — — — — — — — — 88
Ramja e kështjellës — — — — — — — — — 93
Te druni i caktuem — —— — — — — — — 99
Në malin e Shervudit — — — — — — — — 104
Gjykimi i magjistares — — — — — — — — 109
Në sheshin e spovave në Tempelsto — — — — — — 120
Fund — — — — — — — — — — 126

VALTER SKOTI

AJVANHO

Redaktor teknik
SKENDER HOXHA

Korektorë:
FEHMI SPAHIU e NAZMI SAHITI

Tirazhi 2000 copë
U shtyp në tetuer 1959 në Shtypshkrojën e Sipërmarrjes gazetare-botuese „RILINDJA" — Prishtinë